

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра політології та державного управління**

**ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ПОЛІТИЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ДЕПУТАТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 2 курсу 622 групи
Баран Ірина Андріївна

Керівник:

кандидат політичних наук, доцент
доцент кафедри політології та
державного управління
Цікул Ірина Василівна

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 6 від 21 листопада 2025 р.
Зав. кафедрою _____ проф. Круглашов А. М.*

Чернівці – 2025

Анотація

Кваліфікаційна робота магістра присвячена комплексному дослідженню процесу формування системи менеджменту політичної діяльності депутатів Європарламенту. У роботі обґрунтовано актуальність теми, що визначається поєднанням концептуальних, інституційних та практичних чинників, які відображають сучасні тенденції європейської інтеграції та трансформації політичних процесів у наднаціональному вимірі. Дослідження розкриває особливості функціонування Європарламенту як інституції, що поєднує риси класичного представницького органу та наднаціонального врядування, а також аналізує управлінські практики, які забезпечують ефективність законодавчого процесу, прозорість і легітимність рішень. Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування його результатів для вдосконалення внутрішніх парламентських процесів, оптимізації коаліційної взаємодії та формування стійких управлінських моделей у наднаціональному політичному просторі, що має особливу актуальність для адаптації європейських практик у контексті розвитку української політичної системи.

Ключові слова: Європейський парламент, політична діяльність, система менеджменту, інституційний аналіз, прозорість, підзвітність, коаліційна взаємодія, цифрова трансформація.

Abstract

The master's qualification work is devoted to a comprehensive study of the process of forming a management system for the political activities of members of the European Parliament. The work substantiates the relevance of the topic, which is determined by a combination of conceptual, institutional and practical factors that reflect modern trends in European integration and the transformation of political processes in the supranational dimension. The study reveals the peculiarities of the functioning of the European Parliament as an institution that combines the features of a classical representative body and supranational governance, and also analyzes management practices that ensure the efficiency of the legislative process, transparency and legitimacy of decisions. The practical significance of the study lies in the possibility of applying its results to improve internal parliamentary processes, optimize coalition interaction and form sustainable management models in the supranational political space, which is of particular relevance for the adaptation of European practices in the context of the development of the Ukrainian political system.

Key words: European Parliament, political activity, management system, institutional analysis, transparency, accountability, coalition interaction, digital transformation.

Заява

Студентка Баран Ірина Андріївна

Номер студентської книжки:

Я заявляю, що наукова робота: «Формування системи менеджменту політичної діяльності депутатів Європейського парламенту»

1) Була підготовлена виключно мною:

А. Не порушує авторські права третіх осіб у відповідність із законом про авторське право.

Б. Повністю або частково була використана в якості основи для отримання диплому про вищу освіту або наукового ступеня мною чи іншою особою.

2) Крім того, я заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи збігається з друкованою.

Даною заявою я підтверджую, що була проінформована про права та обов'язки студентки Університету, про правила, що стосуються перевірки оригінальності наукових робіт. Тому я заявляю, що я згодна на обробку моїх письмових робіт у відповідності з антиплагіатними процедурами Університету, а також на архівування цих робіт в базі даних інтернет системи Turnitin Similarity згідно з антиплагіатними правилами і процедурами Університету.

Я також свідому того, що у випадку, якщо робота написана мною, за рішенням Комісії університету буде містити факти, які суперечать умовам зазначеним у цій заяві, або, якщо коефіцієнти виходять за межі гранично допустимих норм (згідно Додатку 2), робота буде повернута на доопрацювання.

ЗМІСТ

Вступ	С. 5
Розділ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження менеджменту політичної діяльності в представницьких органах влади	
1.1. Теоретико-методологічні принципи вивчення політичної діяльності в сучасній політичній науці	С. 10
1.2. Джерельне забезпечення дослідження	С. 27
Розділ 2. Інституційний вимір менеджменту політичної діяльності депутатів Європейського парламенту	
2.1. Місце Європейського парламенту в інституційній структурі ЄС	С. 31
2.2. Нормативний статус депутатів Європейського парламенту	С. 45
2.3. Набуття та припинення мандату депутата Європейського парламенту	С. 56
Розділ 3. Функціональні характеристики менеджменту діяльності депутатів Європейського парламенту	
3.1. Організація коаліційної діяльності депутатів Європейського парламенту	С. 66
3.2. Консультаційний супровід діяльності депутатів Європейського парламенту	С. 75
3.3. Мотиваційна складова менеджменту політичної діяльності депутатів Європейського парламенту	С. 91
Висновки	С. 100
Список використаних джерел	С. 105

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність дослідження процесу формування системи менеджменту політичної діяльності депутатів Європейського парламенту визначається низкою концептуальних, інституційних та практичних чинників, що відображають сучасні тенденції розвитку європейської інтеграції та трансформації політичних процесів у наднаціональному вимірі. По-перше, Європейський парламент є унікальною інституцією, яка поєднує риси класичного парламентського представництва з особливостями наднаціонального врядування. Депутати Європарламенту діють у багаторівневому політичному середовищі, де їхня діяльність визначається не лише національними інтересами, але й загальноєвропейськими пріоритетами. Це створює потребу у формуванні системи менеджменту, яка здатна забезпечити ефективну організацію їхньої роботи, узгодження позицій та досягнення стратегічних цілей.

По-друге, сучасна політична діяльність дедалі більше залежить від управлінських практик, що дозволяють оптимізувати процеси прийняття рішень, комунікацію з громадянами та взаємодію з іншими інституціями. Менеджмент політичної діяльності депутатів Європарламенту стає ключовим чинником підвищення ефективності законодавчого процесу, забезпечення прозорості та легітимності рішень, а також формування довіри до інституцій Європейського Союзу.

По-третє, актуальність дослідження зумовлена потребою у виробленні нових теоретико-методологічних підходів до аналізу політичної діяльності в умовах цифровізації та глобалізації. Сучасні інформаційні технології змінюють характер комунікації між депутатами та громадянами, створюють нові канали впливу та мобілізації, а також вимагають від політичних акторів нових управлінських навичок. Формування системи менеджменту у цьому контексті означає розробку моделей, які враховують як традиційні інституційні механізми, так і новітні цифрові інструменти.

По-четверте, дослідження має практичну значущість для вдосконалення внутрішніх парламентських процесів. Ефективна система менеджменту дозволяє оптимізувати роботу депутатів, забезпечити узгодженість між політичними групами, підвищити якість законодавчих ініціатив та зміцнити інституційну стійкість ЄС. Це особливо важливо в умовах політичних криз, зростання популізму та викликів легітимності, які потребують від інституцій ЄС здатності швидко адаптуватися та зберігати довіру громадян.

По-п'яте, актуальність теми визначається її значенням для розвитку політичної науки. Дослідження менеджменту політичної діяльності депутатів Європарламенту дозволяє поєднати інституційний, поведінковий, комунікативний та управлінський підходи, створюючи нову теоретичну рамку для аналізу наднаціональних політичних процесів. Це відкриває можливості для формування міждисциплінарних досліджень, що інтегрують знання з політології, публічного управління, соціології та комунікаційних наук.

Таким чином, актуальність дослідження полягає у його здатності відповісти на ключові виклики сучасної політики: забезпечення ефективності та прозорості діяльності депутатів Європейського парламенту, формування довіри до інституцій ЄС, адаптація до умов цифрової трансформації та глобальних змін, що особливо важливо в умовах поглиблення євроінтеграційного поступу України.

Метою кваліфікаційного дослідження є здійснення комплексного політологічного дослідження особливостей формування системи менеджменту політичної діяльності депутатів Європейського парламенту. Мета визначила сукупність дослідницьких **завдань**:

- охарактеризувати теоретико-методологічні засади дослідження менеджменту політичної діяльності в представницьких органах влади;
- проаналізувати місце Європейського парламенту в інституційній структурі ЄС;
- визначити характеристики нормативного статусу депутатів Європейського парламенту в динаміці його набуття та припинення мандату;

- дослідити організацію коаліційної діяльності депутатів Європейського парламенту;
- охарактеризувати консультативний супровід діяльності депутатів Європейського парламенту;
- визначити особливості інтеграції інструментів прозорості в менеджмент політичної діяльності депутатів Європейського парламенту.

Об’єктом дослідження є Європейський парламент як політичний інститут.

Предмет дослідження – система менеджменту політичної діяльності депутатів Європейського парламенту.

Методи дослідження. Для дослідження формування системи менеджменту політичної діяльності депутатів Європейського парламенту були застосовані методи, що відповідають визначенням теоретичним, інституційним та функціональним вимірам. У межах проблеми визначення теоретико-методологічних засад використовуються системний метод, який дозволяє розглядати політичну діяльність як цілісну систему, інституційний аналіз для вивчення формальних правил і процедур, біхевіоральний підхід для дослідження мотивацій та поведінкових характеристик депутатів, конструктивістський метод для аналізу дискурсивних практик і формування політичних значень, а також управлінський підхід, що забезпечує осмислення політики як сфери організації та координації процесів.

Інституційний вимір менеджменту політичної діяльності депутатів Європарламенту вивчався за допомогою методів інституційного аналізу (для визначення місця Європейського парламенту в структурі ЄС), правового методу (для дослідження нормативного статусу депутатів та процедур набуття і припинення мандату), а також порівняльного методу (для виявлення динаміки процедур набуття і припинення мандату).

Функціональний вимір менеджменту політичної діяльності депутатів Європарламенту вивчався із застосуванням методів мережевого аналізу – для дослідження організації коаліційної діяльності та взаємозв’язків між депутатами

і політичними групами, аналізу та синтезу – для аналізу консультативного супроводу та роботи експертних служб, а також експертного дослідження – для оцінки інтеграції інструментів прозорості у менеджмент політичної діяльності депутатів.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у створенні комплексної теоретико-методологічної моделі, яка поєднує інституційний, функціональний та управлінський підходи до аналізу діяльності наднаціональних представницьких органів. Це дослідження виходить за межі традиційних інтерпретацій парламентської практики, оскільки розглядає політичну діяльність депутатів не лише як процес ухвалення рішень чи формування коаліцій, а як систему менеджменту, що має власні принципи організації, інструменти координації та механізми забезпечення ефективності. Окремим аспектом новизни є акцент на інтеграції інструментів прозорості та підзвітності у систему менеджменту політичної діяльності. Це створює нову дослідницьку перспективу, яка поєднує політичну науку з управлінськими та комунікаційними студіями, відкриваючи можливості для міждисциплінарних досліджень.

Практичне значення результатів дослідження полягає у створенні науково обґрунтованих засад для вдосконалення управлінських механізмів у наднаціональному політичному просторі. Результати дослідження можуть бути використані для розробки практичних моделей менеджменту, які сприятимуть узгодженню інтересів між політичними групами, забезпеченню балансу між національними та європейськими пріоритетами, а також формуванню стійких коаліцій у парламенті. Це має безпосереднє значення для підвищення якості ухвалюваних рішень, їхньої легітимності та здатності відповідати на виклики сучасної політики. Дослідження має значення для формування інструментів прозорості та підзвітності, які можуть бути інтегровані у практику менеджменту політичної діяльності депутатів Верховної Ради України.

Апробація результатів дослідження була здійснена на науково-методичному семінарі кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Структура роботи утворена логікою послідовного викладу результатів дослідження у вступі, трьох розділах, висновках та бібліографічним описом використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНАХ ВЛАДИ

1.1. Теоретико-методологічні принципи вивчення політичної діяльності в сучасній політичній науці

Політична діяльність у сучасній політичній науці постає як багаторівневий процес, що охоплює інституційні, нормативні, культурні та комунікативні виміри. Її дослідження потребує розгорнутої теоретико-методологічної основи, яка здатна врахувати складність політичних процесів і водночас забезпечити наукову валідність отриманих результатів. У цьому контексті політична наука XXI століття перебуває на етапі методологічної інтеграції, коли класичні парадигми поєднуються з новітніми підходами, що виникають у відповідь на глобальні трансформації, цифровізацію та кризу легітимності демократичних інститутів.

Теоретичний вимір дослідження політичної діяльності охоплює кілька ключових парадигм. Інституціоналізм розглядає політику як систему формальних правил і організацій, що визначають поведінку акторів. Новий інституціоналізм акцентує на взаємодії формальних і неформальних норм, які впливають на політичні рішення [67, с. 82]. Біхевіоралізм зосереджується на емпіричному аналізі поведінки індивідів та груп, використовуючи кількісні методи для виявлення закономірностей політичної участі. Конструктивізм підкреслює роль ідей, дискурсів та ідентичностей у формуванні політичної реальності. Теорія раціонального вибору інтерпретує політичну діяльність як результат стратегічних дій акторів, що прагнуть максимізувати власні інтереси. Мережевий підхід вивчає політику як систему взаємопов'язаних акторів, де ключове значення мають комунікаційні та інформаційні потоки [19, с. 70].

Методологічні принципи сучасних досліджень політичної діяльності ґрунтуються на плюралізмі методів, рефлексивності, інтердисциплінарності та

етичній відповідальності. Плюралізм означає відмову від монополії одного методу: кількісні дослідження поєднуються з якісними, що забезпечує багатовимірність пояснень [61]. Рефлексивність передбачає усвідомлення дослідником власних теоретичних припущень і впливу методів на результати. Інтердисциплінарність забезпечує інтеграцію знань із соціології, економіки, психології, права та інформаційних наук, що збагачує пояснювальні моделі. Етична відповідальність є необхідною умовою роботи з чутливими даними та політичними акторами, адже дослідження політичної діяльності часто пов'язані з питаннями приватності та конфіденційності.

Сучасні виклики політичної науки визначають нові напрями методологічних пошуків. Цифровізація політики створює нові джерела даних, але водночас породжує проблеми репрезентативності та приватності. Глобалізація вимагає компаративних і транснаціональних досліджень, адже політична діяльність дедалі частіше виходить за межі національних держав. Криза легітимності демократичних інститутів, зростання популізму та недовіри до політичних еліт актуалізують питання прозорості та підзвітності. Міжнародні конфлікти та проблеми безпеки змушують політичну науку розробляти методи аналізу кризового управління та стратегій виживання.

Особливе місце у теоретичному вимірі займає аналіз політичної діяльності депутатів Європейського парламенту. Європарламент є унікальною інституцією, що поєднує риси національних парламентів із специфікою наднаціонального врядування. Депутати ЄП діють у складному політичному середовищі, де інституційні правила, партійна ідеологія, міжінституційні переговори та вплив груп інтересів формують багаторівневу структуру їхньої діяльності [98]. Теоретичний аналіз дозволяє побачити, що діяльність депутатів ЄП не зводиться лише до голосування чи участі в комітетах. Вона включає функції посередництва між національними та європейськими інтересами, формування компромісів у трилогах, взаємодію з лобістами та громадянським суспільством, а також комунікацію з виборцями через сучасні цифрові канали.

Інституціональний підхід підкреслює, що депутати ЄП діють у межах суворо регламентованих процедур, які визначають їхню роль у законодавчому процесі. Біхевіоральний підхід дозволяє дослідити їхню індивідуальну та групову поведінку, зокрема участь у формуванні порядку денного, написанні звітів та взаємодії з політичними групами. Конструктивістський підхід відкриває можливість аналізу дискурсивних практик депутатів, які формують уявлення про європейську інтеграцію, легітимність та демократичну прозорість [93]. Теорія раціонального вибору пояснює стратегії депутатів у переговорах із Радою та Комісією, а мережевий підхід дозволяє побачити їхню діяльність як частину складної системи комунікацій між інституціями, групами інтересів та громадянами.

Політична діяльність у сучасній політичній науці потребує розгорнутого теоретико-методологічного осмислення, яке дозволяє не лише описати її як багаторівневий процес, але й пояснити закономірності функціонування політичних інститутів, поведінки акторів та взаємодії структур і норм [2]. Кожен із визначених принципів дослідження політичної діяльності має власний зміст і методологічне навантаження, тому розширення кожного блоку є необхідним для досягнення повного обсягу та глибини аналізу.

Принцип системності означає, що політична діяльність розглядається як цілісна система, де взаємодіють інститути, актори, норми та цінності. Системний підхід дозволяє виявити внутрішні зв'язки між елементами політичного процесу, зрозуміти, як зміни в одній підсистемі впливають на інші, та пояснити стабільність або нестабільність політичних режимів. У методологічному вимірі системність вимагає використання комплексних моделей, що враховують багаторівневу структуру політики — від локальних практик до глобальних процесів.

Принцип динамізму підкреслює, що політична діяльність є процесом, який постійно змінюється під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Політичні інститути не залишаються статичними, вони адаптуються до нових умов, трансформуються під тиском суспільних очікувань, технологічних інновацій та

міжнародних викликів. Методологічно це означає, що дослідження політичної діяльності повинні враховувати часовий вимір, аналізувати не лише структуру, але й процеси змін, а також моделювати можливі сценарії розвитку.

Принцип компаративності передбачає порівняння політичної діяльності в різних країнах та інституційних контекстах. Порівняльний аналіз дозволяє виявити універсальні закономірності та специфічні особливості, що формуються під впливом культурних, історичних та соціальних факторів. Методологічно компаративність вимагає чіткої операціоналізації змінних, розробки критеріїв порівняння та використання як кількісних, так і якісних методів для забезпечення валідності висновків [6, с. 92].

Принцип мультидисциплінарності означає інтеграцію знань із суміжних наук: соціології, економіки, права, психології, комунікаційних та інформаційних технологій. Політична діяльність не може бути пояснена виключно політичними категоріями, адже вона перетинається з економічними процесами, соціальними структурами та культурними практиками. Методологічно мультидисциплінарність вимагає використання різних теоретичних рамок та інструментів, що дозволяють побачити політику як складну соціальну систему [3].

Принцип емпіричної верифікації наголошує на необхідності підтвердження теоретичних моделей даними. Політична наука не може обмежуватися абстрактними концепціями, вона повинна спиратися на факти, статистику, результати опитувань, контент-аналіз та інші методи збору інформації. Верифікація забезпечує наукову обґрунтованість висновків і дозволяє уникнути спекулятивних інтерпретацій. Методологічно це означає, що будь-яка теорія повинна мати емпіричну основу, а дослідник зобов'язаний чітко описувати процедури збору та аналізу даних.

Принцип прозорості та відтворюваності вимагає, щоб дослідження політичної діяльності були відкритими для перевірки іншими науковцями. Це означає документування методів, опис джерел даних, пояснення процедур аналізу та чітке визначення обмежень. Відтворюваність забезпечує довіру до

результатів і дозволяє інтегрувати окремі дослідження у ширший науковий дискурс [6, с. 94].

Принцип етичності є фундаментальним для політичної науки. Дослідження політичної діяльності часто пов'язані з чутливими темами, що стосуються приватності, конфіденційності та безпеки. Етичність означає дотримання норм академічної доброчесності, захист прав учасників досліджень, уникнення маніпуляцій та прозорість щодо можливих конфліктів інтересів. Методологічно це означає, що дослідник повинен враховувати етичні аспекти на всіх етапах від збору даних до публікації результатів [3].

У контексті Європейського парламенту ці принципи набувають особливого значення. Системність дозволяє побачити діяльність депутатів як частину складної інституційної структури ЄС. Динамізм підкреслює постійні зміни у взаємодії між парламентом, Радою та Комісією. Компаративність дає змогу порівняти поведінку депутатів із різних країн та політичних груп. Мультидисциплінарність відкриває можливість інтегрувати знання з права, економіки та комунікацій для пояснення їхньої діяльності. Емпірична верифікація забезпечує обґрунтованість висновків про їхню поведінку. Прозорість і відтворюваність гарантують довіру до досліджень, а етичність визначає межі допустимого аналізу.

Розширення кожного принципу дозволяє сформувати повноцінну теоретико-методологічну основу для дослідження політичної діяльності в сучасній політичній науці. Це забезпечує не лише глибину аналізу, але й його практичну значущість, адже результати таких досліджень можуть бути використані для вдосконалення інституційних механізмів, підвищення якості демократичного врядування та забезпечення прозорості політичних процесів.

Моделі політичної діяльності у сучасній політичній науці є концептуальними конструкціями, що дозволяють систематизувати та пояснити різні форми взаємодії політичних акторів, інституцій та суспільства. Вони не є простими описами реальності, а виступають аналітичними інструментами, які

допомагають виявити закономірності, структурувати складні процеси та формувати теоретичні узагальнення.

Інституційна модель політичної діяльності у сучасній політичній науці розглядається як концептуальна рамка, що пояснює функціонування політики через призму формальних і неформальних правил, організаційних структур та процедур, які визначають поведінку політичних акторів [130, с. 43]. Вона виходить із припущення, що політична діяльність не є хаотичною чи випадковою, а здійснюється в межах інституційних обмежень, які задають параметри взаємодії, формують очікування та забезпечують легітимність рішень.

У цій моделі політичні інститути постають не лише як організаційні утворення, але й як системи норм, що регулюють доступ до влади, визначають механізми прийняття рішень та встановлюють правила політичної конкуренції. Інституційна модель дозволяє пояснити, чому одні політичні системи демонструють стабільність і передбачуваність, тоді як інші схильні до криз та конфліктів [50, с. 28]. Вона також показує, що інститути не є нейтральними: вони формують структуру стимулів для політичних акторів, впливають на їхні стратегії та визначають межі можливих дій. Методологічно інституційна модель ґрунтується на аналізі формальних документів, процедур та організаційних практик, а також на вивченні того, як ці інститути взаємодіють із культурними та соціальними контекстами. Вона передбачає дослідження конституційних норм, законодавчих процедур, партійних систем, виборчих правил та адміністративних структур. Особливу увагу приділяється тому, як інститути забезпечують баланс між стабільністю та адаптивністю, між формальними правилами та неформальними практиками, між легітимністю та ефективністю [6, с. 93-94].

Інституційна модель політичної діяльності також дозволяє розкрити механізми інституційної еволюції. Інститути можуть змінюватися поступово, через адаптацію до нових умов, або радикально, у результаті кризових подій. Ці зміни впливають на політичну діяльність, трансформуючи правила гри та створюючи нові можливості або обмеження для акторів [2]. Таким чином,

інституційна модель не лише пояснює поточний стан політичної системи, але й дає інструменти для прогнозування її розвитку. У наднаціональному вимірі, зокрема в Європейському Союзі, інституційна модель набуває особливого значення. Вона дозволяє зрозуміти, як взаємодіють різні рівні влади (національний, регіональний та європейський), і як інституційні правила ЄС формують поведінку депутатів Європарламенту, Ради та Комісії. Тут інституційна модель показує, що політична діяльність є результатом складної взаємодії між багатьма інституційними акторами, кожен із яких має власні повноваження, але водночас діє в межах загальних правил, що забезпечують легітимність і стабільність європейського врядування.

Отже, інституційна модель політичної діяльності є фундаментальною для сучасної політичної науки, адже вона дозволяє систематизувати складні процеси, пояснити взаємозв'язок між структурами та діями, а також зрозуміти, як інститути формують політичну реальність. Її значення полягає у здатності поєднувати теоретичний аналіз із практичними висновками, що мають безпосередній вплив на розробку політичних стратегій, реформування інституцій та забезпечення демократичної легітимності [3]. Інституційна модель виходить із того, що політична діяльність визначається формальними правилами, процедурами та організаційними структурами [58]. У цій моделі ключовим є аналіз інституційних рамок, які задають межі для поведінки акторів, формують порядок денний та визначають легітимність політичних рішень. Інституційна модель дозволяє пояснити стабільність політичних систем, а також механізми їхньої трансформації під впливом змін у правових та організаційних нормах.

Біхевіоральна модель політичної діяльності у сучасній політичній науці постає як одна з ключових аналітичних рамок, що дозволяє пояснити політику через призму поведінки індивідів та груп, які беруть участь у політичному процесі. Її поява була пов'язана з прагненням відійти від суто нормативного чи інституційного аналізу та зосередитися на емпіричному вивченні реальних практик, мотивацій та установок політичних акторів. У цій моделі політична

діяльність розглядається як результат взаємодії психологічних, соціальних і культурних чинників, що формують політичні дії та рішення [30, с. 81]. Основою біхевіоральної моделі є припущення, що політичні явища можна пояснити через систематичне дослідження поведінки, а не лише через аналіз інституційних структур чи правових норм [58]. Вона акцентує увагу на тому, як індивіди сприймають політику, які цінності та інтереси визначають їхні дії, як формується політична участь та які механізми мобілізації впливають на активність громадян. У цьому сенсі біхевіоральна модель є інструментом для виявлення закономірностей політичної поведінки, що дозволяє зрозуміти, чому люди голосують, беруть участь у протестах, підтримують певні партії чи ідеології.

Методологічно біхевіоральна модель спирається на використання кількісних методів, таких як опитування громадської думки, статистичний аналіз, експерименти та моделювання. Вона прагне до об'єктивності та верифікованості результатів, що забезпечує можливість узагальнення висновків і формування теоретичних концепцій на основі емпіричних даних. Водночас ця модель не обмежується лише кількісними підходами: якісні методи, такі як інтерв'ю чи аналіз дискурсу, також використовуються для глибшого розуміння мотивацій та контекстів поведінки.

Біхевіоральна модель політичної діяльності має кілька ключових характеристик. По-перше, вона орієнтована на індивіда як основну одиницю аналізу, розглядаючи політичні процеси через призму особистих рішень та дій. По-друге, вона підкреслює роль соціалізації, адже політична поведінка формується під впливом сім'ї, освіти, медіа та соціальних груп. По-третє, вона враховує значення цінностей та ідеологій, які визначають політичні орієнтації та вибір. По-четверте, вона приділяє увагу контексту, адже поведінка індивідів залежить від політичної культури, інституційних умов та історичних обставин [30, с. 82].

У сучасному вимірі біхевіоральна модель набуває особливої актуальності у зв'язку з цифровізацією політики. Соціальні мережі, онлайн-комунікація та нові медіа створюють нові форми політичної поведінки, які потребують аналізу

з точки зору мотивацій, психологічних механізмів та соціальних впливів. Це розширює можливості біхевіорального підходу, але водночас ставить перед ним нові виклики, пов'язані з репрезентативністю даних та етичними аспектами досліджень.

Таким чином, біхевіоральна модель політичної діяльності є важливим інструментом сучасної політичної науки, який дозволяє пояснити політику через поведінку індивідів та груп, виявити закономірності політичної участі та мобілізації, а також зрозуміти, як соціальні та культурні чинники формують політичні дії. Біхевіоральна модель акцентує увагу на поведінці індивідів та груп у політичному процесі. Вона розглядає політичну діяльність як сукупність дій, мотивів та установок, що формуються під впливом соціалізації, цінностей та інтересів [58]. Ця модель дозволяє досліджувати участь громадян у виборах, діяльність партій, груп інтересів та інших суб'єктів, а також виявляти закономірності політичної мобілізації та комунікації. Її значення полягає у здатності поєднувати теоретичний аналіз із емпіричними дослідженнями, що забезпечує глибину та наукову обґрунтованість висновків.

Рациональна модель політичної діяльності у сучасній політичній науці постає як одна з найбільш впливових концептуальних рамок, що пояснює політику через призму стратегічних рішень індивідів та колективних акторів. Її теоретичне підґрунтя базується на припущенні, що політичні діячі діють раціонально, тобто прагнуть максимізувати власні інтереси, мінімізувати витрати та досягати оптимальних результатів у межах наявних ресурсів і обмежень [58]. У цій моделі політична діяльність розглядається як процес вибору між альтернативами, де кожне рішення має наслідки, що оцінюються з точки зору вигоди та ризику.

Рациональна модель виходить із того, що політичні актори мають чітко визначені цілі, які вони намагаються реалізувати, використовуючи доступні інституційні та комунікативні механізми. Вона акцентує увагу на тому, що політика є сферою конкуренції, де кожен учасник прагне отримати перевагу, але водночас змушений враховувати дії інших акторів. Таким чином, політична

діяльність постає як стратегічна взаємодія, що нагадує гру з багатьма учасниками, де результат залежить від комбінації індивідуальних рішень і колективних дій [126]. Методологічно раціональна модель спирається на інструменти аналізу вибору, теорію ігор та моделювання стратегічної поведінки. Вона дозволяє пояснити процеси формування коаліцій, ухвалення рішень у парламенті, переговори між політичними силами та інституціями, а також механізми досягнення компромісів. У цьому сенсі модель є універсальною, адже її можна застосовувати як до індивідуальної поведінки політика, так і до колективних рішень партій, урядів чи міжнародних організацій.

Раціональна модель політичної діяльності має кілька ключових характеристик. По-перше, вона виходить із припущення про наявність чітких інтересів, які визначають поведінку акторів. По-друге, вона підкреслює значення інформації, адже раціональний вибір можливий лише за умови доступу до даних про можливі наслідки рішень. По-третє, вона враховує роль інституційних обмежень, які формують поле можливих стратегій. По-четверте, вона наголошує на взаємозалежності рішень, адже політична діяльність завжди здійснюється у контексті взаємодії з іншими акторами [2].

У сучасному вимірі раціональна модель набуває особливого значення у дослідженні наднаціональних інституцій, зокрема Європейського парламенту. Депутати ЄП діють у складному політичному середовищі, де їхні рішення залежать від позицій політичних груп, інституційних правил та очікувань виборців. Раціональна модель дозволяє пояснити їхню поведінку як результат стратегічного вибору між різними альтернативами: підтримкою чи опозицією до законодавчих ініціатив, формуванням коаліцій чи блокуванням рішень, співпрацею з іншими інституціями чи відстоюванням власних інтересів.

Таким чином, раціональна модель політичної діяльності є аналітичним інструментом, що дозволяє зрозуміти політику як сферу стратегічних рішень і взаємодій. Вона інтерпретує політичну діяльність як результат стратегічних рішень акторів, які прагнуть максимізувати власні вигоди. Вона виходить із припущення, що політичні діячі діють раціонально, оцінюючи витрати та вигоди

кожного кроку. Ця модель дозволяє пояснити процеси ухвалення рішень, формування коаліцій, переговори та компроміси, а також механізми політичної конкуренції [130, с. 44]. Її значення полягає у здатності поєднувати теоретичний аналіз із практичними висновками, що мають безпосередній вплив на розробку політичних стратегій, прогнозування поведінки акторів та оцінку ефективності інституційних механізмів. Вона забезпечує можливість системного пояснення політичних процесів, зберігаючи водночас гнучкість у застосуванні до різних рівнів політичної діяльності від індивідуальних рішень до глобальних політичних взаємодій.

Конструктивістська модель політичної діяльності у сучасній політичній науці постає як така, що пояснює політику не лише через інституційні структури чи раціональні стратегії, а передусім через процеси соціального конструювання реальності. Вона виходить із припущення, що політична реальність не є об'єктивно даною чи незмінною, а формується у взаємодії акторів, дискурсів, символів та культурних практик [3]. У цій моделі політична діяльність розглядається як процес створення значень, легітимації норм та інтерпретації подій, що визначають спосіб, у який суспільство сприймає владу, демократію, справедливість чи легітимність.

Конструктивістський підхід наголошує на тому, що політичні інститути та практики не можуть бути зрозумілі без аналізу ідей та уявлень, які їх підтримують. Політичні актори діють не лише з огляду на матеріальні інтереси чи формальні правила, але й на основі певних інтерпретацій, які задають рамки їхнього мислення та поведінки. Таким чином, політична діяльність постає як процес постійного відтворення та трансформації значень, де мова, символи та дискурси мають не менше значення, ніж інституційні механізми. Методологічно конструктивістська модель спирається на аналіз дискурсу, інтерпретацію політичних текстів, дослідження символічних практик та культурних кодів [10]. Вона прагне зрозуміти, як політичні ідеї набувають легітимності, як формуються колективні ідентичності та як політичні наративи впливають на поведінку індивідів і груп. У цьому сенсі конструктивістська модель є інструментом для

виявлення прихованих механізмів влади, що діють через мову та символи, а також для пояснення того, як політичні реалії змінюються під впливом нових інтерпретацій.

Конструктивістська модель політичної діяльності має кілька ключових характеристик. По-перше, вона підкреслює значення соціальної взаємодії, адже політичні значення формуються у процесі комунікації між акторами. По-друге, вона наголошує на контекстуальності, адже політичні інтерпретації залежать від культурних та історичних умов. По-третє, вона акцентує на ролі ідентичностей, які визначають, як індивіди та групи сприймають політику та власну участь у ній. По-четверте, вона демонструє, що політична діяльність є процесом постійної реконструкції, де старі значення можуть втрачати легітимність, а нові – набувати сили [10].

У сучасному вимірі конструктивістська модель особливо актуальна для аналізу наднаціональних інституцій, таких як Європейський парламент. Депутати ЄП діють у політичному середовищі, де інституційні правила поєднуються з дискурсивними практиками, що формують уявлення про європейську інтеграцію, демократичну прозорість та легітимність. Їхня діяльність не може бути пояснена лише через інституційні чи раціональні моделі, адже значну роль відіграють інтерпретації, які визначають, як вони бачать власну роль, як формують політичні наративи та як комунікують із громадянами.

Таким чином, конструктивістська модель політичної діяльності є важливим інструментом сучасної політичної науки, який дозволяє пояснити політику як процес соціального конструювання значень. Її значення полягає у здатності показати, що політична реальність формується не лише через інститути чи інтереси, але й через дискурси, символи та ідентичності, які визначають спосіб мислення та дії політичних акторів. Це робить конструктивістську модель незамінною для глибокого аналізу політичних процесів у світі, де значення та інтерпретації стають ключовими чинниками політичної динаміки.

Мережево-комунікаційна модель політичної діяльності у сучасній політичній науці розглядається як концептуальна рамка, що пояснює політику

через взаємодію акторів у багаторівневих комунікаційних мережах. Вона виходить із припущення, що політична діяльність не може бути зведена лише до інституційних процедур чи індивідуальних стратегій, адже її сутність полягає у постійному обміні інформацією, символами та сигналами між різними учасниками політичного процесу [9, с. 37]. У цій моделі політика постає як динамічна система комунікацій, де влада реалізується не лише через формальні рішення, а й через здатність контролювати інформаційні потоки, формувати дискурси та забезпечувати доступ до каналів комунікації.

Ключовим у мережево-комунікаційній моделі є розуміння політичної діяльності як процесу, що здійснюється у структурі взаємопов'язаних вузлів і зв'язків. Політичні інститути, партії, групи інтересів, медіа та громадяни утворюють мережу, де кожен елемент має власну роль і вплив. Взаємодія між цими елементами визначає характер політичних процесів, а зміни у комунікаційних потоках можуть трансформувати баланс сил. Таким чином, політична діяльність розглядається як результат не лише індивідуальних рішень чи інституційних правил, але й як продукт мережевої взаємодії, де інформація є головним ресурсом.

Методологічно мережево-комунікаційна модель спирається на інструменти аналізу соціальних мереж, дослідження комунікаційних каналів та вивчення інформаційних потоків. Вона дозволяє виявити, які актори є центральними у політичній мережі, які канали забезпечують найбільший вплив, як інформація поширюється та трансформується у процесі комунікації. Особливу увагу приділяється тому, як цифрові технології змінюють структуру політичних мереж, створюючи нові форми взаємодії та мобілізації. Мережево-комунікаційна модель політичної діяльності має кілька ключових характеристик. По-перше, вона підкреслює значення інформації як основного ресурсу політики. По-друге, вона наголошує на взаємозалежності акторів, адже жоден із них не може діяти ізольовано від мережі. По-третє, вона демонструє, що влада у сучасному світі реалізується через контроль над комунікаційними потоками та здатність формувати дискурси. По-четверте, вона враховує

динамічність політичних мереж, які постійно змінюються під впливом технологій, соціальних процесів та культурних трансформацій [9, с. 37].

У наднаціональному вимірі, зокрема в діяльності Європейського парламенту, мережево-комунікаційна модель набуває особливого значення. Депутати ЄП діють у середовищі, де їхня діяльність визначається не лише інституційними правилами, але й комунікацією з іншими інституціями, групами інтересів та громадянами. Їхня здатність впливати на політичні процеси залежить від того, наскільки ефективно вони інтегровані у мережу комунікацій, як вони використовують інформаційні канали та як формують політичні наративи [9, с. 37].

Таким чином, мережево-комунікаційна модель політичної діяльності є важливим інструментом сучасної політичної науки, який дозволяє пояснити політику як систему взаємопов'язаних комунікаційних процесів. Її значення полягає у здатності показати, що політична реальність формується не лише через інститути чи інтереси, але й через інформаційні потоки та мережеві взаємодії, які визначають характер політичної динаміки у світі, де комунікація стає головним механізмом влади.

Ціннісна модель політичної діяльності пояснює політику через призму системи суспільних і культурних цінностей, які визначають орієнтації, мотивації та легітимність дій політичних акторів. Вона виходить із припущення, що політична діяльність не може бути зведена лише до інституційних правил чи раціональних стратегій, адже її фундаментом є ціннісні установки, які формують політичну культуру та задають межі прийнятності для рішень і практик. У цій моделі політика розглядається як процес реалізації та узгодження цінностей, що відображають уявлення суспільства про справедливість, свободу, рівність, порядок і легітимність влади.

Ціннісна модель підкреслює, що політичні інститути та практики функціонують лише тоді, коли вони відповідають базовим ціннісним орієнтаціям громадян. Політичні рішення набувають легітимності не лише через формальну процедуру, але й через відповідність ціннісним очікуванням суспільства. Таким

чином, політична діяльність постає як процес постійного узгодження між інституційними механізмами та ціннісними пріоритетами, що визначають рівень довіри до влади та готовність громадян брати участь у політичному житті. Методологічно ціннісна модель спирається на дослідження політичної культури, аналіз ціннісних орієнтацій, вивчення ідеологій та систем переконань. Вона використовує як кількісні методи (опитування, соціологічні вимірювання, статистичний аналіз), так і якісні (інтерв'ю, дискурс-аналіз, інтерпретацію культурних текстів), щоб виявити, які цінності домінують у суспільстві та як вони впливають на політичну поведінку. Особливу увагу приділяється тому, як цінності трансформуються під впливом глобалізації, технологічних змін та соціальних криз, і як ці трансформації відображаються у політичній діяльності.

Ціннісна модель політичної діяльності має кілька ключових характеристик. По-перше, вона наголошує на тому, що політика є вираженням суспільних цінностей, а не лише інституційних рішень. По-друге, вона підкреслює значення політичної культури як середовища, де формуються та відтворюються ціннісні орієнтації. По-третє, вона демонструє, що політична діяльність є процесом постійної легітимації, де цінності виступають критерієм прийнятності рішень. По-четверте, вона враховує динамічність цінностей, які змінюються під впливом історичних подій, соціальних трансформацій та культурних процесів.

У наднаціональному вимірі, зокрема в діяльності Європейського парламенту, ціннісна модель набуває особливого значення. Депутати ЄП діють у середовищі, де політичні рішення повинні враховувати різноманітні ціннісні орієнтації громадян різних країн, що створює складну систему узгодження. Їхня діяльність не може бути пояснена лише інституційними чи раціональними моделями, адже значну роль відіграє відповідність рішень ціннісним очікуванням європейського суспільства. Саме ціннісна модель дозволяє зрозуміти, як формуються політичні компроміси, як забезпечується легітимність наднаціональних інституцій та як політична діяльність відображає культурне й ціннісне різноманіття Європи.

Таким чином, ціннісна модель політичної діяльності є важливим інструментом сучасної політичної науки, який дозволяє пояснити політику як процес реалізації та узгодження суспільних цінностей. Її значення полягає у здатності показати, що політична реальність формується не лише через інститути чи інтереси, але й через систему цінностей, яка визначає легітимність влади, характер політичної культури та динаміку політичних процесів. Це робить ціннісну модель незамінною для глибокого аналізу політичної діяльності у світі, де цінності стають ключовим чинником політичної стабільності та розвитку.

Структурно-функціональна модель політичної діяльності виходить із припущення, що політична діяльність не є випадковим набором дій, а впорядкованим процесом, у якому інститути, організації та актори взаємодіють між собою, забезпечуючи виконання ключових завдань системи. У межах цієї моделі політичні інститути постають як структури, що мають власні ролі та функції: законодавчі органи формують нормативну базу, виконавчі структури реалізують політику, судові інституції забезпечують арбітраж і контроль, партії та громадські організації здійснюють мобілізацію та інтеграцію суспільства [13, с. 103]. Політична діяльність у цьому контексті є процесом виконання функцій, які підтримують життєздатність системи, забезпечують її адаптацію до змін та інтеграцію різних соціальних груп.

Структурно-функціональна модель спирається на системний аналіз, що дозволяє виявити взаємозв'язки між елементами політичної системи та зрозуміти, як вони узгоджуються між собою. Вона акцентує увагу на тому, що політична діяльність має функціональний характер: кожна дія спрямована на виконання певної ролі, яка забезпечує стабільність і розвиток. [13, с. 102]. У цьому сенсі політика постає як процес постійного балансування між стабільністю та змінами, між інтеграцією та конфліктом, між легітимністю та ефективністю.

Структурно-функціональна модель також пояснює, як політичні системи адаптуються до зовнішніх і внутрішніх викликів. Вона показує, що політична діяльність є не лише реакцією на події, але й механізмом підтримання цілісності

системи. Інститути виконують функції, які дозволяють системі виживати: інтеграція забезпечує єдність суспільства, мобілізація ресурсів дозволяє реалізовувати політику, арбітраж конфліктів знижує рівень напруги, а легітимація рішень підтримує довіру громадян.

У наднаціональному вимірі, зокрема в діяльності Європейського парламенту, ця модель демонструє, як різні інституції ЄС виконують свої функції у складній системі багаторівневого врядування. Парламент забезпечує представництво громадян, Рада узгоджує інтереси держав, Комісія ініціює та реалізує політику, Суд ЄС здійснює контроль за дотриманням норм. Усі ці функції взаємодіють, створюючи цілісну систему, де політична діяльність спрямована на підтримання стабільності та легітимності європейського політичного простору. У такому вимірі, структурно-функціональна модель політичної діяльності є фундаментальним інструментом політичної науки, який дозволяє пояснити політику як систему взаємопов'язаних структур і функцій. Її значення полягає у здатності показати, що політична діяльність є процесом виконання функцій, необхідних для підтримання життєздатності політичної системи, і що саме узгодженість цих функцій визначає стабільність, легітимність та ефективність політичного життя.

Таким чином, моделі політичної діяльності є різними теоретичними інструментами, що дозволяють пояснити багатогранність політичних процесів. Їхнє використання у сучасній політичній науці забезпечує можливість комплексного аналізу, поєднання інституційних, поведінкових, стратегічних, дискурсивних та культурних вимірів політики. Це створює основу для глибшого розуміння політичної реальності та формування ефективних концептуальних рамок для дослідження політичної діяльності в умовах глобальних трансформацій.

Здійснений аналіз теоретичного виміру політичної діяльності депутатів Європарламенту демонструє, що вони є не лише законодавцями, а й посередниками, комунікаторами та стратегами, які діють у багаторівневому політичному просторі. Їхня діяльність відображає ключові тенденції сучасної

політичної науки: інституційний аналіз, поведінкові дослідження, дискурсивні практики, раціонально-вибірні моделі та мережеві підходи. Сучасна політична наука потребує комплексного поєднання теоретичних і методологічних принципів для адекватного вивчення політичної діяльності. Системність, динамізм, компаративність, мультидисциплінарність, емпірична верифікація, прозорість і етичність формують основу для глибокого аналізу політичних процесів. Дослідження діяльності депутатів Європарламенту додає новий вимір до цього аналізу, показуючи, як інституційні правила, ідеологічні орієнтації та культурні контексти взаємодіють у наднаціональному політичному просторі.

1.2. Джерельне забезпечення дослідження

Здійснення комплексного політологічного дослідження особливостей формування системи менеджменту політичної діяльності депутатів Європейського парламенту потребувало використання масиву джерел, відбір яких здійснювався за критеріями релевантності, наукової достовірності, актуальності та методологічної цінності. Систематизація та ґрунтовний аналіз наявних джерел дозволили нам розкрити основні аспекти досліджуваної проблеми, зокрема здійснити характеристику теоретико-методологічних засад дослідження менеджменту політичної діяльності в представницьких органах влади, проаналізувати місце Європейського парламенту в інституційній структурі ЄС, визначити характеристики нормативного статусу депутатів Європейського парламенту в динаміці його набуття та припинення мандату, дослідити організацію коаліційної діяльності депутатів Європейського парламенту, охарактеризувати консультативний супровід діяльності депутатів Європейського парламенту та дослідити особливості інтеграції інструментів прозорості в менеджмент політичної діяльності депутатів Європейського парламенту. Сукупність джерельного забезпечення дослідження можна умовно розділити на декілька груп.

Першу групу джерел утворюють офіційні нормативно-правові документи Європейського Союзу [15; 31; 37; 38], нормативні та відомчі документи

Європейського парламенту, що формують основу менеджменту політичної діяльності парламентаріїв [36; 42; 47; 89; 90; 97; 100; 108]. До цієї групи джерел також віднесено конституції та регламенти окремих європейських парламентів, використання яких дало змогу виявити подібності та відмінності у підходах до організації депутатської діяльності й зробити висновки щодо специфіки Європейського парламенту [23; 106; 107; 109; 113; 116; 117; 118; 125]. В сукупності означені джерела забезпечили нормативний фундамент для аналізу інституційної логіки формування системи менеджменту політичної діяльності.

Інформаційну основу дослідження сформовано на підставі аналітичних і довідкових матеріалів, підготовлених інституціями Європейського парламенту. Зокрема, аналітичні брифінги EPRS, фінансові документи політичних груп і структурні описи адміністративних підрозділів ЄП слугували основними джерелами для реконструкції практичних механізмів організації діяльності депутатського корпусу [16; 111; 115; 121; 1224 123; 124]. Вони дозволили простежити логіку розподілу ресурсів, оцінити специфіку роботи апарату та проаналізувати процедурні інструменти, застосовувані у парламентській практиці. Поряд із цим нами використано додаткові аналітичні масиви – інформаційні довідки, матеріали дослідницьких центрів, а також спеціалізовані цифрові платформи [17; 54; 91; 119; 120]. Ці джерела забезпечили ширший аналітичний контекст, необхідний для інтерпретації впливу цифрових технологій, практик прозорості, лобістської активності та комунікаційних стратегій депутатів Європейського парламенту.

Теоретичну основу дослідження складають наукові розвідки вітчизняних і зарубіжних дослідників присвячені інституціональним і функціональним характеристикам системи менеджменту політичної діяльності депутатів Європейського парламенту, аналізу ролі парламентської адміністрації, помічників та неформальних процедур, що доповнюють формальні правила. Серед вітчизняних науковців до цієї проблематики звертались Н. Антонюк і О. Краєвська [1], І. Березанський [2], І. Вегеш і М. Колодій [3], О. Ковальчук та О. Ромців [5], А. Кравець й І. Алексеєвнко [6], А. Красношапка [7], С. Орденов [9],

Є. Пфайфер [10], П. Романюк [11], Б. Ткач [12], О. Токовенко та О. Третяк [13], Г. Юдіна [14], О. Ярош [8] тощо. Дослідницький інтерес цих науковців фокусується на аналізі класичних підходів до вивчення діяльнісного виміру політики в глобальному контексті, проблемах депутатської недоторканості, політичної відповідальності парламентаріїв, інституціональних характеристик політичної діяльності депутатів на національному та наднаціональному рівнях. У зарубіжній політичній науці проблематика менеджменту політичної діяльності депутатів Європейського парламенту перебуває у сфері наукових інтересів К. Ауель, О. Розенберг і А. Тасеа [18], І. Берлін [19], Г. Брандсми [20; 21], К. Браун [22], А. Бунеа [24; 25], А. Басбі та К. Белкасем [26], Т. Вінзен [131], А. Де Фео [45; 46], Д. Дінан [48], М. Егеберг, Е. Горніцка, Дж. Трондал і М. Йоганнессен [51; 52], Т. Карвер [30], Дж. М. Кері [27], Д. Карпентер і Г. Краузе [28], Б. Керролл і А. Расмуссен [29], Р. Корбетт і Ф. Джейкобс [39; 40], Т. Крістіансен [32; 33], Б. Крум [43], Д. Маршалл [83], К. Нойгольд [86; 87], А. Ріполл [101], С. Хікс і С. Хагеманн [62; 63], Л. Хуге [68; 69], А. Хьогенауер [64; 65; 66; 86; 114], М. Шеклтон [110] та інші.

Здійснений аналіз джерельного забезпечення дослідження дозволяє стверджувати, що використані під час написання кваліфікаційної роботи джерела характеризується високим рівнем надійності, оскільки значну їх частку становлять офіційні документи Європейського Союзу, які забезпечують відповідні нормативний, інформаційний та аргументаційний компоненти аналізу системи менеджменту політичної діяльності депутатів Європейського парламенту. Наукові праці, представлені у вигляді статей та монографічних досліджень, виконують функцію теоретичного орієнтира, що дозволяє інтерпретувати неформалізовані процеси, котрі не мають чітких регламентних рамок, але суттєво впливають на організаційні моделі парламентської діяльності. Поряд із цим аналітичні матеріали сприяють відтворенню практичних механізмів документального супроводу, діяльності адміністративного апарату та процедур фінансового управління.

Водночас опрацьовані джерела демонструють певні суттєві обмеження, зокрема недостатню кількість емпіричних досліджень, побудованих на матеріалах опитувань парламентських помічників і працівників адміністративних структур, що знижує можливість отримання репрезентативного уявлення про реальну організацію внутрішніх процесів. Окремим проблемним аспектом є відсутність комплексних наукових праць, присвячених цифровим технологіям, методам обробки даних та інструментам оцінювання результативності депутатської діяльності, які поступово стають невід'ємним складником менеджменту парламентської діяльності. Наявні прогалини проявляються у дефіциті достовірної інформації про структуру та фактичне навантаження працівників депутатських офісів, обмеженому доступі до описів управлінських процедур політичних груп Європейського парламенту, а також у відсутності усталених кількісних параметрів, що дозволяли б зіставно вимірювати ефективність роботи депутатів у контексті організаційного менеджменту. З огляду на це актуальним є розширення джерельного забезпечення, додаткову цінність якого може забезпечити порівняльний аналіз із практиками національних парламентів держав-членів ЄС, що дозволить глибше інтерпретувати закономірності розвитку менеджменту політичної діяльності депутатів.

Загалом наявне джерельне забезпечення дослідження дозволило нам комплексно та всебічно окреслити механізми функціонування системи менеджменту політичної діяльності депутатів Європейського парламенту. Подальше посилення емпіричного компонента здатне забезпечити ширше розуміння внутрішніх організаційних процесів і підвищити наукову результативність проведеного аналізу.

РОЗДІЛ 2

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР МЕНЕДЖМЕНТУ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕПУТАТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ

2.1. Місце Європейського парламенту в інституційній структурі ЄС

Від моменту започаткування та формування Європейського Союзу (ЄС), включно з його попередниками та політичними структурами, що передували сучасному Союзу, це наднаціональне утворення завжди вирізнялась відносною зовнішньою цілісністю та специфікою своєї політичної системи й інституційної композиції. З одного боку, це проявляється у створенні ЄС як унікальної структури, де держави-члени погодилися передати значну частину свого народного суверенітету на наднаціональний рівень у різних сферах політики та урядування, заклавши основу багаторівневого урядування, яке інтегрує субнаціональні, національні та наднаціональні рівні влади. З іншого боку, унікальність ЄС полягає в особливостях його політичного функціонування: ніде більше політичні інститути та механізми, що формують наднаціональну політичну систему ЄС, не є настільки розвиненими та складними. У цьому контексті заслуговують особливої уваги ключові політичні інститути ЄС, які визначають рамки його наднаціональної політичної системи та утворюють інституційну структуру Співтовариства.

В політичній архітектоніці Європейського Союзу особливе місце посідає Європейський парламент, оскільки саме він виступає єдиною інституцією наднаціонального рівня, мандат якої формується шляхом загальноєвропейських виборів. Інституційне становлення парламентського виміру європейської інтеграції бере початок ще з середини ХХ століття: у період функціонування Європейського об'єднання вугілля та сталі була утворена парламентська асамблея, що мала вузькі консультативні компетенції та не відігравала вагомої ролі в ухваленні рішень. Подальша еволюція ЄС як інтеграційного проєкту зумовила глибоке перегрупування функцій та балансу повноважень між його

основними політичними інститутами та інституціями, що відповідно позначилося і на статусі Європейського парламенту.

Сьогодні в академічному середовищі тривають інтенсивні дискусії щодо можливих напрямів розвитку як самого ЄС, так і його парламентського виміру, особливо у зв'язку з поглибленням кризи представництва та поширенням критики щодо «демократичного дефіциту». Саме тому актуалізується потреба аналізу місця Європейського парламенту як виборного колегіального органу в інституційній структурі ЄС, а також оцінка його ролі у формуванні механізмів політичної відповідальності всередині Союзу. Відповідно, в межах цього підрозділу нами буде здійснено характеристику основних функцій Європейського парламенту крізь призму інституційних відносин відповідальності в ЄС.

В науковому дискурсі Європарламент зазвичай розглядається як орган демократичного представництва на рівні ЄС, що функціонує автономно від урядів держав-учасниць і практично не перебуває під контролем національних парламентів. Така характеристика спирається на положення статті 189 Договору про Європейський Союз, де наголошено, що парламент формується як зібрання представників народів держав-членів, об'єднаних у Співтовариство, а отже – реалізує мандат, який не є похідним від національних інституцій [37].

Європейський парламент, будучи одним із трьох ключових інституційних центрів влади в структурі Європейського Союзу, відіграє фундаментальну роль у формуванні політичної вісі об'єднаної Європи. Інтеграція економічних та політичних ресурсів держав-членів зумовила появу органу, здатного інституційно представляти інтереси багатомільйонного населення ЄС на наднаціональному рівні. Кожна держава-член отримує право делегувати до парламенту певну кількість депутатів, які мають демократичний мандат на представництво громадян відповідної країни та на захист їхніх інтересів у межах загальноєвропейського політичного простору. Розподіл місць у Європарламенті ґрунтується на принципі «дегресивної пропорційності», що передбачає

кореляцію кількості мандатів із чисельністю населення, але не пряме арифметичне співвідношення.

На початкових етапах функціонування Європарламент фактично виконував лише дорадчі завдання і не мав впливу на процес ухвалення рішень у Співтовариствах [46]. Однак поступове посилення його ролі відбувалося паралельно з поглибленням інтеграційних процесів. Сьогодні Європейський парламент бере участь у процедурі прийняття нових членів до Союзу, а також у схваленні угод асоціаційного типу, що відображає його статус як представницького органу, здатного виражати політичну волю народів ЄС.

Європарламент виступає носієм демократичної легітимності в інституційній структурі ЄС. Його пленарні засідання відбуваються переважно в Брюсселі та Страсбурзі, тоді як адміністративна інфраструктура, зокрема Генеральний секретаріат, зосереджена в Люксембурзі. Організаційно парламент працює під керівництвом Бюро, до складу якого входить президент та чотирнадцять віце-президентів. У сфері зовнішньої політики Європейський парламент здійснює низку повноважень, що дозволяють йому брати участь у формуванні зовнішніх зв'язків ЄС. У межах парламентських комітетів і міжінституційних форматів депутати мають можливість обговорювати актуальні міжнародні проблеми та реагувати на конфліктні ситуації, що виникають у різних регіонах світу, формуючи політичну позицію Союзу на глобальній арені [1, с. 123-124].

Розподіл депутатських мандатів у Європейському парламенті здійснюється з урахуванням демографічної ваги кожної держави-члена, хоча, як нами зазначено вище, пропорційність не має суто арифметичного характеру. Кожна країна отримує фіксовану кількість місць, що дозволяє забезпечити збалансоване представництво та дотримання принципу дегресивної пропорційності. Одним із інституційних стандартів діяльності парламенту є прагнення до гендернозбалансованого представництва жінок і чоловіків, що відображається як у складі депутатського корпусу, так і в організаційних процедурах.

Європейський парламент виконує функцію загальноєвропейського представницького форуму, що об'єднує громадян держав, які входять до ЄС, і значно вирізняється від національних парламентів завдяки своїй наднаціональній природі та характеру компетенцій. Інституція наділена низкою повноважень щодо інших органів ЄС: зокрема, вона бере участь у розгляді та коригуванні проєктів законодавчих актів, які надходять від Європейської комісії, а також володіє інструментами політичного контролю над нею. До ключових контрольних інструментів діяльності Європарламенту належить можливість ініціювати процедуру відставки Комісії, що підкреслює рівень його впливу на виконавчу гілку влади ЄС [40, с. 82].

В структурі Європейського парламенту функціонує кілька десятків міжпарламентських делегацій, загалом близько сорока, чисельний склад яких може коливатися від приблизно десяти до понад шістдесяти депутатів залежно від формату міжінституційної чи міжнародної взаємодії. Повноваження окремого депутата можуть бути припинені у випадках, передбачених правовими нормами ЄС, зокрема у разі неможливості виконувати функції до завершення терміну каденції. Умови набуття та припинення мандату депутата Європейського парламенту, а також нормативні особливості його статусу нами будуть розглянуті в наступних підрозділах.

Депутати Європейського парламенту організовуються у політичні фракції, що відображають належність до загальноєвропейських політичних партій [55]. Втім, зауважимо, що членство у такій групі не є обов'язковим. Регламент парламенту допускає поєднання депутатської діяльності з академічною чи творчою роботою, якщо вона не вступає в конфлікт із законодавчими обмеженнями та не впливає на реалізацію депутатських повноважень. Водночас важливою ланкою внутрішньої структури Європарламенту є профільні комітети, діяльність яких визначається статутними положеннями та пов'язана з організаційними правами політичних груп.

Як інституція ЄС, Європейський парламент бере участь у здійсненні політичного контролю в межах інституційної системи Співтовариства. До його

повноважень належать також окремі елементи зовнішньополітичної та внутрішньополітичної участі, включно з правом висловлювати згоду на вступ до ЄС нових держав, а також правом блокувати певні рішення у сферах внутрішнього ринку, зовнішньої діяльності та окремих аспектів внутрішньої безпеки. Водночас низький рівень участі громадян у виборах до Європейського парламенту породжує критику щодо легітимності парламентського представництва та ставить під сумнів сприйняття цього органу як справді впливового елементу політичної системи ЄС. Незважаючи на це, парламент виконує комплекс функцій, притаманних демократичним законодавчим органам, зокрема бере участь у законодавчих процедурах, здійснює політичний нагляд над іншими інституціями та відіграє значну роль у бюджетному процесі ЄС [40, с. 182].

Європейський парламент володіє правом блокувати ухвалення рішень у тих сферах, що мають вирішальне значення для функціонування ЄС, тобто фактично застосовувати інституційне вето. Його участь у здійсненні демократичного контролю над процесом ухвалення рішень реалізується через кілька базових процедур, які історично сформувалися в межах європейського законодавчого процесу: консультативний механізм, процедура співробітництва та процедура спільного ухвалення рішень (яка з часом стала основою сучасної «звичайної законодавчої процедури») [92].

У складі Європейського парламенту працюють як члени політичних груп, так і незалежні депутати. Фракції формуються не за національною ознакою, а на основі партійної ідентичності та політичної орієнтації, що підкреслює наднаціональний характер парламентської діяльності. Значну частину роботи Європарламенту забезпечують спеціалізовані комітети, які зосереджені на окремих сферах політики та відіграють основоположну роль у підготовці рішень, аналізі документів та виробленні позицій парламенту. Комітети зазвичай збираються один або два рази на місяць і мають власну організаційну структуру, до якої входять голова, бюро та секретаріат. Кількісний склад різних комітетів варіюється залежно від специфіки їхньої діяльності та масштабу політичної

сфери, за яку вони відповідають. Сам Європарламент має можливість формувати офіційну позицію щодо широкого спектра питань – від внутрішніх політик ЄС до міжнародних проблем, включно з реагуванням на порушення прав людини у світі [40, с. 183].

Для характеристики місця Європейського парламенту в інституційній структурі ЄС важливим є осмислення політичної відповідальності інституції крізь призму порівняльного та інституціонального підходів. Використання порівняльної перспективи дає змогу виявити подібності й відмінності між наднаціональним парламентом, що функціонує в умовах міждержавного інтеграційного утворення, та парламентськими інституціями суверенних держав. У такому контексті Європейський парламент може розглядатися як повноцінний парламентський орган, де політичні групи проявляють відносно стабільні й передбачувані моделі поведінки, подібні до традиційної конкуренції ліво-правого спектра, характерної для національних законодавчих зібрань [95, с. 130].

В межах класичної політичної традиції форми відповідальності парламентів національних держав розмежовуються на колегіальні та індивідуальні. Колегіальна відповідальність передбачає відповідальність парламенту як колективного органу, тоді як індивідуальна стосується окремих парламентаріїв та їхніх персональних обов'язків [48, с. 210]. Подібний поділ можна простежити і в системі Європейського Союзу, однак із певними модифікаціями, що зумовлені специфікою інституційного устрою наднаціонального об'єднання. У цьому контексті центральним є колегіальний характер Європейського парламенту як наднаціонального законодавчого органу.

На рівні національних держав парламенти, обрані народом, реалізують колегіальну політичну відповідальність перед виборцями, зокрема через механізми загальних прямих виборів. Крім того, у багатьох системах парламент як колегіальний орган може бути відповідальним перед главою держави: це проявляється у праві президента або монарха достроково припинити повноваження парламенту або накласти вето на ухвалені ним закони [46, с. 29]. Така структура підкреслює обмеженість повноважень парламенту та водночас

забезпечує ефективне функціонування системи стримувань та противаг, що гарантує баланс між різними гілками влади та збереження конституційної дисципліни.

Особливістю інституційної структури Європейського Союзу є відсутність класичного поділу влади між основними політичними інститутами Співтовариства: законодавчі та виконавчі повноваження розподілені між ними нерівномірно, а межі компетенцій часто перетинаються. Тому аналіз політичної відповідальності Європейського парламенту потребує чіткого визначення тих функцій та ролей, які покладаються на нього в рамках наднаціональної системи управління, щоб оцінити, як цей орган реалізує контроль, участь у формуванні політики та взаємодіє з іншими інституціями ЄС.

В сучасному науковому дискурсі до основних функцій парламентських інституцій зазвичай відносять представницьку, нормотворчу, контрольну та установчу (або рекрутингову) [129]. Представницька роль Європейського парламенту закріплена безпосередньо на рівні первинного права ЄС. Так, стаття 10 Договору про Європейський Союз визначає, що діяльність Союзу ґрунтується на принципах представницької демократії, а громадяни є безпосередньо представленими у Європейському парламенті [37]. Реалізація цієї засади забезпечується шляхом періодичних прямих виборів, під час яких державам-членам пропорційно до чисельності їхнього населення розподіляється визначена кількість місць у Європарламенті.

Водночас установчі договори не містять вимоги щодо запровадження уніфікованої виборчої системи, що надає державам-членам значний простір для визначення процедури обрання депутатів у межах загального принципу пропорційного представництва. Електоральна практика ЄС демонструє певний дуалізм між використанням преференційних систем, зокрема системи єдиного голосу, що передається, яка дозволяє виборцю впливати на персональний склад делегації, та систем закритих партійних списків, де вибір спрямовується на підтримку політичної сили загалом. С. Хікс і С. Хагеманн відзначають тенденцію, відповідно до якої депутати, обрані за преференційними правилами,

зазвичай активніше працюють із виборцями, проводять більше часу в округах та орієнтуються значною мірою на суспільні запити, тоді як представники, обрані за закритими списками, демонструють вищу залежність від партійного керівництва та меншу індивідуальну автономію. Науковці також підкреслюють, що депутати, обрані за відкритими списками, частіше взаємодіють із громадянами, а в межах парламенту – більшою мірою реагують на стратегічні орієнтири політичних груп [62, с. 42].

Оскільки політична відповідальність у широкому сенсі передбачає узгодженість між діями інституцій влади та суспільними очікуваннями щодо їхньої діяльності, стає очевидним, що характер виборчої системи та спосіб формування складу парламенту безпосередньо впливають на те, якими саме є очікування громадян стосовно поведінки їхніх представників. Таким чином, відсутність єдиного виборчого стандарту для обрання членів Європейського парламенту формує асиметрію політичної відповідальності. В тих країнах-членах, де застосовуються відкриті списки або преференційні моделі голосування, очікування виборців щодо діяльності депутатів сильніше пов'язані із загальноєвропейським порядком денним і політикою ЄС загалом. Натомість у державах, де вибори проводяться за закритими списками, голосування фактично віддзеркалює внутрішньополітичну конкуренцію, а відповідальність депутатів наближена до логіки національних партійних систем.

Законодавча функція, своєю чергою, є однією з фундаментальних сфер діяльності парламентів, визначаючи їхній внесок у формування та ухвалення політичних рішень. В політичній практиці ЄС Європейський парламент не виступає повністю автономним учасником законодавчого процесу. Насамперед це пов'язано з тим, що він позбавлений класичного для національних парламентів інструменту – права законодавчої ініціативи. Члени парламенту, як індивідуально, так і колективно, не можуть самостійно реєструвати законодавчі пропозиції; таке повноваження належить виключно Європейській комісії. Водночас Європарламент має обмежений механізм впливу на формування порядку денного: відповідно до статті 225 ДФЄС, за підтримки більшості

депутатів він може офіційно звернутися до Єврокомісії з проханням розробити проєкт правового акта та артикулювати відповідну ініціативу, а у разі відмови остання зобов'язана надати обґрунтоване пояснення [38].

Крім того, специфіка інституційної структури ЄС визначає особливий характер ухвалення законодавчих актів, що суттєво відрізняється від процедур у парламентах національних держав. Установчі договори закріплюють дві основні форми законодавчого процесу. Перша – це звичайна законодавча процедура, у межах якої Європейський парламент і Рада ЄС виступають рівноправними співзаконодавцями. Друга – спеціальна законодавча процедура, в якій провідна роль належить Раді ЄС, тоді як участь Європарламенту обмежується наданням консультаційного висновку або взаємним погодженням окремих елементів акта [37; 38]. Таким чином, реальні можливості Європейського парламенту в сфері законотворчості значною мірою зумовлені особливостями інституціонального дизайну Європейського Союзу.

На рівні політичних систем національних держав поширеним механізмом підзвітності парламентів є право глави держави накладати вето на ухвалені ними акти. Однак у випадку Європейського парламенту цей інститут фактично не застосовний через специфіку законодавчого процесу ЄС, у якому одночасно беруть участь три ключові інституції – Європейська комісія, Європейський парламент і Рада ЄС. Така тристороння структура прийняття рішень істотно модифікує логіку політичної відповідальності та унеможливорює пряме перенесення національних конституційних моделей на рівень Співтовариства.

Спільну участь Європейського парламенту та Ради в рамках звичайної законодавчої процедури нерідко описують через аналогію з двопалатними парламентами, на що вказує А. Крепель [79, с. 24]. В цій конфігурації Європейський парламент являє собою наднаціональну інституцію, покликану відображати загальноєвропейський інтерес, тоді як Рада ЄС виступає інституційним майданчиком для представництва інтересів держав-членів. Такий дуальний характер законодавчого процесу забезпечує баланс між наднаціональним і міжурядовим вимірами європейського врядування,

запобігаючи домінуванню будь-якого з них під час ухвалення правових актів. У цьому контексті спільна діяльність Європейського парламенту та Ради є інструментом стримування надмірної концентрації влади та гарантує, що законодавчі рішення ЄС відображають як інтереси громадян Союзу, так і позиції його держав-членів.

Установча функція парламенту передбачає його участь у формуванні органів виконавчої влади, передусім уряду. Для національних парламентських систем характерно, що після виборів політичні партії ведуть переговори щодо створення коаліцій, аби визначити склад майбутнього уряду. Виборчий процес у таких державах часто обертається навколо питання, яка політична сила контролюватиме виконавчу владу та хто стане главою уряду. Це забезпечує громадянам достатньо чіткий механізм впливу на розподіл влади через виборчий бюлетень.

На рівні Європейського Союзу ситуація є суттєво іншою. Європейська комісія, яку умовно можна трактувати як «уряд» ЄС, не формується безпосередньо в результаті виборів до Європейського парламенту, що відмежовує інституційну структуру ЄС від класичних парламентських моделей [80, с. 289]. Водночас Європейський парламент має вплив на процес формування складу Комісії. Спочатку Європейська Рада висуває кандидата на посаду Президента Європейської комісії, а парламент має підтвердити або відхилити цю кандидатуру. Після схвалення претендента держави-члени, у консультаціях із майбутнім Президентом Комісії, пропонують персональний склад колегії комісарів. Завершальним етапом є голосування Європейського парламенту, який ухвалює рішення щодо затвердження всієї Європейської комісії як цілісного органу.

В межах установчої функції Європейський парламент володіє двома важливими інструментами впливу на виконавчу владу ЄС: він бере участь у призначенні складу Європейської комісії та має право висловити їй вотум недовіри, що автоматично тягне за собою припинення повноважень усієї колегії [40, с. 152]. Подібні механізми політичної відповідальності характерні для

парламентських і напівпрезидентських систем, де уряд підзвітний представницькому органу. Водночас специфіка інституційної структури ЄС значно ускладнює класичну модель підзвітності. Як слушно зауважує М. Шеклтон, розвиток процедур парламентського контролю за формуванням виконавчих органів у ЄС істотно відрізняється від тих практик, що притаманні національним парламентським режимам. Причиною є сама побудова системи ЄС, у якій виконавча влада розосереджена між кількома інституціями, а взаємодія між ними ґрунтується не на вертикальній підпорядкованості, а на горизонтальних механізмах стримування і взаємного контролю [110, с. 197].

Європейська комісія як колегіальний орган несе політичну відповідальність перед Європейським парламентом у повному складі. При цьому парламент не має інструментів для усунення окремих комісарів, що знову ж таки відрізняє систему ЄС від практик більшості національних держав, де відповідальність членів уряду може бути індивідуалізованою. Таким чином, підзвітність Комісії перед парламентом у ЄС має колективний, а не персональний характер.

На рівні політичних систем національних держав об'єктом контрольної функції парламенту традиційно є діяльність виконавчої влади, насамперед уряду як ключового центру виконавчих повноважень. Однак у Європейському Союзі структура виконавчої влади має інший характер. Компетенції, які в національних державах зосереджені в руках уряду, розподілені між Європейською Радою та Радою ЄС. За таких умов контрольні можливості Європейського парламенту щодо цих інститутів є суттєво обмеженими: хоча представники обох органів регулярно беруть участь у засіданнях парламенту, звітують та відповідають на запитання депутатів, їхня формальна підзвітність є мінімальною.

В публічній риториці депутатів Європарламенту це сприймається неоднозначно, деякі характеризують таку ситуацію як «структурну прогалину» у системі управління або «інституційний недолік», що ускладнює громадянам розуміння складної трикомпонентної конструкції ЄС. Інші трактують це як логічний результат розподілу повноважень: парламент Союзу контролює

Європейську комісію, тоді як національні парламенти повинні здійснювати нагляд за міністрами своїх держав, які представляють їх у Раді ЄС, а також за главою держави чи уряду, котрий бере участь у роботі Європейської ради [46, с. 78].

З огляду на це, аналіз контрольної функції Європейського парламенту в площині політичної відповідальності дає змогу окреслити інструменти, через які інституції ЄС підзвітні Європарламенту відповідно до Договору про функціонування ЄС і Регламенту Європарламенту [38; 108]. До таких інструментів належать: створення слідчих комісій (committee of inquiry), використання письмових і усних запитів, а також інститут інтерпеляцій. Кожен із цих механізмів виступає специфічною формою парламентського контролю, адаптованою до багаторівневої та нестандартної інституційної структури Європейського Союзу.

Відповідно до статті 226 Договору про функціонування ЄС, Європейський парламент має право, за умови підтримки не менш ніж однієї чверті депутатського складу, утворювати тимчасові слідчі комітети. Їхнім завданням є розслідування випадків порушення або неналежного виконання обов'язків у процесі реалізації права ЄС [38]. Регламент Європейського парламенту розширює сферу дії цього контрольного механізму: повноваження слідчих комісій поширюються не лише на інституції Союзу, а й на держави-члени. Зокрема, якщо йдеться про можливе порушення або неякісне адміністрування норм ЄС з боку посадової особи держави-члена, слідчий комітет може звернутися до національного парламенту відповідної держави з проханням сприяти розслідуванню [108]. Отже, інструмент парламентських розслідувань виходить за межі суто наднаціонального рівня та зачіпає компетенцію національних інституцій.

В науковій літературі підкреслюється, що слідчі комітети становлять один із найдієвіших засобів політичного контролю за діяльністю Європейської комісії, як з огляду реагування на запити щодо проведення розслідувань, так і з точки зору результативності ухвалених рекомендацій [96, с. 33]. Водночас їх

ефективність обмежується тоді, коли розслідування стосується сфер, що перебувають у юрисдикції держав-членів, адже Європейський парламент не може примусово впливати на національні органи, а співпраця з ними базується переважно на політичній добрій волі.

Підзвітність Європейської комісії Європейському парламенту закріплена, зокрема, у статті 230 Договору про функціонування ЄС [38]. У ній прямо передбачено обов'язок Комісії надавати відповіді, як усні, так і письмові, на запитання, що надходять від парламенту чи окремих депутатів. Водночас Регламент Європейського парламенту суттєво розширює коло адресатів депутатських запитів: окрім Комісії, вони можуть бути спрямовані Раді ЄС, Європейській Раді, а також Віце-президенту Комісії / Верховному представнику Союзу з питань зовнішньої політики та політики безпеки [108].

Особливою формою контролю виступає інтерпеляція – різновид депутатського запиту, який передбачає проведення дебатів щодо порушеної проблеми. Цей інструмент регулюється правилом № 139 Регламенту Європарламенту та надає можливість перетворити суто інформаційний запит на широкий політичний діалог [108]. Варто підкреслити, що хоча порядок подання запитів до Європейської комісії встановлений Регламентом Європейського парламенту, процедури відповідей з боку Європейської Ради та Ради ЄС регулюються їхніми внутрішніми регламентами. Це свідчить про істотно ширші контрольні можливості парламенту щодо Комісії та, водночас, про відносну інституційну автономність міжурядових органів. Така асиметрія дозволяє деяким дослідникам говорити про певне віддалення інституційної моделі ЄС від класичних засад парламентаризму, оскільки в традиційних парламентських системах інтерпеляції покликані не лише отримати інформацію від уряду, а й засвідчити політичне невдоволення його діяльністю [82, с. 477].

Підсумовуючи аналіз місця Європейського парламенту в інституційній структурі ЄС, можна стверджувати, що цей інститут є унікальним у світі наднаціональним представницьким органом, утворення якого стало невід'ємним етапом європейського інтеграційного процесу. Європейський парламент має

широкий спектр інструментів впливу та суттєві контрольні повноваження. Водночас у системі ЄС зберігається фундаментальна проблема, пов'язана з нечітким визначенням центру політичної відповідальності на наднаціональному рівні. В науковій літературі наголошується, що залишається невизначеним сам носій політичної відповідальності: Комісія не має прямого демократичного мандату і зазвичай подає свої рішення як виконання правил, погоджених державами-членами (нерідко і за підтримки Європейського парламенту). У свою чергу, самі держави-члени не виступають політично відповідальним колективним суб'єктом на рівні ЄС, а за відсутності спільної політичної позиції часто орієнтуються на рішення, вироблені Єврокомісією [43, с. 279].

Європейський парламент у повному обсязі реалізує основні функції, характерні для парламентів національних держав, зокрема: представницьку, законодавчу, установчу та контрольну. У межах представницької функції прояви відповідальності парламентаріїв визначаються очікуваннями виборців та залежать від способу обрання депутатів до Європарламенту. Законодавча функція здійснюється через спільну діяльність Європейського парламенту та Ради ЄС, а в окремих випадках – за участю Європейської комісії, що зменшує потребу в створенні додаткових інститутів відповідальності за реалізацію законодавчих повноважень на рівні політичної системи ЄС. У межах установчої функції парламент уповноважений затверджувати склад Європейської комісії, яка виступає ключовим виконавчим органом, а також може реалізовувати механізм політичної відповідальності Комісії через вотум недовіри. Контрольна функція парламенту проявляється через систему депутатських запитів, інтерпеляцій та діяльність тимчасових слідчих комісій.

Таким чином, можна стверджувати, що Європейський парламент володіє значно більшими можливостями контролю щодо Європейської комісії як наднаціонального органу. Водночас його взаємовідносини з іншими політичними інститутами – Європейською Радою та Радою ЄС – у сфері відповідальності обмежені, оскільки політична практика ЄС не передбачає

ефективних механізмів застосування санкцій або інших негативних наслідків у разі ухвалення ними політичних рішень.

2.2. Нормативний статус депутатів Європейського парламенту

Аналіз практики функціонування ЄС часто спонукає до роздумів щодо інституційного дизайну цієї наднаціональної структури та нормативного статусу її складників. Інституційна структура ЄС формально залишається стабільною навіть при зміні складу, функцій та ролі політичних інститутів, на різних рівнях багаторівневого політичного управління (як на рівні ЄС, так і на рівні держав-членів) діють численні глави урядів, глави держав та президенти. Незважаючи на різні оцінки, дослідники традиційно погоджуються, що, пройшовши різні етапи свого становлення та розвитку, навіть на тлі поглиблення інтеграції країн-членів і появи європейських партій, ЄС ніколи не прагнув до статусу наддержави, федерації чи імперії [48; 35].

Спочатку Європейський парламент як представницький орган інтеграційних об'єднань функціонував у форматі дорадчої асамблеї консультативного характеру та складався з представників національних парламентів держав-членів. Депутати Європейської парламентської асамблеї обиралися непрямым шляхом: кожен національний парламент у межах виділених квот обирав зі свого складу делегатів до асамблеї відповідно до національного законодавства. У вересні 1976 р. Рада ЄЕС ухвалила Акт «Про вибори до Європейської парламентської асамблеї загальними прямими виборами» [15], положення якого були впроваджені на національному рівні держав-членів у 1979 р., тоді ж відбулися перші прямі вибори депутатів до Європейського Парламенту, і відтоді парламентарії обираються шляхом загального та таємного голосування відповідно до національного законодавства держав-членів Європейського Союзу [1, с. 123].

На сьогодні громадяни всіх держав-членів ЄС мають право обирати кандидатів до Європейського парламенту, застосовуючи різні варіанти пропорційної виборчої системи. Голосувати можуть усі громадяни Євросоюзу,

незалежно від країни їхнього проживання, втім лише один раз. Стандартний вік виборців становить 18 років, за винятком Австрії та Мальти (16 років) і Греції (17 років). У деяких країнах, зокрема в Бельгії, Греції, Кіпрі та Люксембурзі, участь у виборах обов'язковою. Право бути обраним до Європейського парламенту надається громадянам ЄС віком від 18 до 25 років, залежно від національного законодавства. Депутатами не можуть бути члени урядів, Європейської комісії, Суду ЄС, а також посадовці інших інституцій Співтовариства. Також існує ценз несумісності мандату депутата Європарламенту з мандатом депутата національних парламентів.

Повноваження депутатів, визначені результатами виборів, офіційно підтверджуються самим Європейським парламентом. Водночас національне законодавство держав-членів, у яких проживають кандидати-громадяни інших країн ЄС, повинно встановлювати однакові критерії для всіх претендентів, незалежно від громадянства чи походження [47].

Одним із засадничих принципів демократичної легітимації політичної системи Європейського Союзу є характер взаємовідносин між обраними представниками та громадянами, які делегують їм право ухвалювати політичні рішення. Ступінь інституційної та політичної відповідальності депутата перед виборцями безпосередньо корелює зі змістом депутатського мандату. Власне, саме тип мандату визначає природу демократичного зв'язку між представником і сувереном – народом.

Поняття «мандат» має латинське походження і у первинному значенні пов'язане з ідеєю доручення або виконання певних повноважень «за наказом» (ex mandato). В класичній правовій традиції *mandatus* означав офіційний припис чи наказ, що надходив від імені державної влади до судової інстанції або конкретної фізичної чи юридичної особи з вимогою здійснити визначені дії [11]. У ширшому розумінні мандат трактується також як документ або інший формальний акт, який підтверджує наявність відповідних повноважень в особи чи інституції та засвідчує їхню легітимність діяти у певній сфері публічних відносин [8, с. 26].

Парламентський мандат є невід'ємним елементом представницької демократії, оскільки він перетворює волю громадян на конкретний політичний голос у парламентській асамблеї, забезпечуючи легітимність прийнятих рішень в межах законотворчого процесу. В цьому процесі більшість у парламенті приймає рішення від імені виборців, відображаючи принцип народного суверенітету [8, с. 51]. Держави-члени ЄС дотримуються принципу представницького мандату: обрані парламентарі не підпадають під прямий чи непрямий контроль у прийнятті рішень і діють виключно на власний розсуд, за винятком окремих особливостей, як, наприклад, у німецькому Бундесраті [1286 с. 10]. Ця незалежність закріплена у конституціях багатьох держав-членів і є центральною умовою ефективного функціонування парламентської демократії.

Європейський Союз також визначає представницьку демократію як один із фундаментальних принципів своєї діяльності (ст. 10(1) Договору про ЄС) [37]. Регламент Європейського парламенту (правило 2) додатково підкреслює, що члени здійснюють свої мандати вільно та незалежно, без обов'язку дотримуватися будь-яких інструкцій [108].

Водночас у політичній системі ЄС інститут депутатського мандату має низку специфічних рис, які відрізняють його від національних моделей представництва. Згідно зі статтями 5 і 6 Акту «Про вибори до Європейської парламентської асамблеї загальними прямими виборами», мандат члена Європейського парламенту трактується як «повноваження наднаціонального характеру, що надає депутату право представляти не лише виборців власної держави-члена, а політичну спільноту громадян Європейського Союзу загалом. Такий мандат має фіксований строк дії, який збігається з тривалістю каденції Європейського парламенту, тобто становить п'ять років» [15].

Нормативне закріплення статусу депутата підкреслює його інституційну автономію: парламентарії Європейського парламенту голосують особисто, незалежно та не можуть бути обмежені будь-якими зовнішніми директивами чи зобов'язані виконувати імперативні вказівки. Ця норма, відтворена у відповідних положеннях Акту, повністю унеможливорює імперативний мандат та підкреслює

характер депутатської діяльності як вільного і відповідального здійснення представницьких повноважень [12].

Означені нормативно-правові положення дають підстави стверджувати, що депутати Європейського парламенту як члени наднаціонального представницького органу наділені особливою моделлю мандату, яка істотно відрізняється від класичних національних форм парламентського представництва. Йдеться про специфічний різновид вільного представницького мандату, що функціонує в умовах багаторівневої політичної системи ЄС та відображає його політико-правову природу як *sui generis* утворення.

Сутнісною характеристикою цього мандату є те, що обраний депутат, хоча й отримує легітимацію шляхом голосування в межах однієї держави-члена, не виступає представником виключно її громадян чи певного територіального/національного політичного електорату. Він інституційно позиціонується як представник усіх громадян Європейського Союзу, тобто є носієм колективної інвестиції наднаціонального рівня. Така конструкція означає, що євродепутат здійснює свій мандат не від імені локального, національного або навіть партійного демосу, а від імені всіх громадян Співтовариства, що докорінно модифікує традиційні уявлення про зв'язок «виборець – представник».

Таким чином, депутат Європейського парламенту репрезентує не лише громадян тієї держави, де він був обраний, незалежно від того, підтримали вони його чи ні, а й усіх громадян інших держав-членів, включно з тими, хто не взяв участі у виборах. У цьому полягає особливість наднаціонального характеру його політичної легітимації, що виходить за межі класичної доктрини представницького мандату. Специфіка представницького статусу депутата Європейського парламенту полягає у його універсалізованому, наднаціональному змісті: хоча депутат номінально обирається в межах однієї держави-члена, фактично він уповноважений діяти в інтересах політичної спільноти Європейського Союзу як цілісного демократичного утворення, а не в інтересах окремої держави [127].

Попри те, що у виборчій практиці держав-членів Європейського Союзу існують відмінності щодо просторової організації виборчого процесу – одні країни формують кілька виборчих округів (зокрема, Франція), тоді як інші застосовують модель єдиного загальнонаціонального округу (приміром, Фінляндія) – такий поділ має передусім техніко-процедурний характер [40, с. 72]. Це зумовлено специфікою представницького мандату депутата Європейського парламенту, який не зводиться до класичного національного принципу політичної відповідальності перед виборцями конкретного округу.

Сучасне розуміння парламентського мандату, а також правовий статус його носія, сформувалося під визначальним впливом британської парламентської традиції, яка історично заклала доктрину свободи мандату та інституційних гарантій незалежності представницького органу [8, с. 47]. Саме в межах цього підходу парламентська діяльність розглядається не як продовження волі виборців у формі імперативного контролю, а як здійснення публічної служби, що передбачає високий ступінь автономії депутата.

Для забезпечення автономії парламентаріїв мандат поєднується з правовим захистом, насамперед парламентським імунітетом. Імунітет є невід'ємною частиною доктрини парламентського привілею та обмежує судові, розслідувальні чи правоохоронні дії проти членів парламенту в кримінальних, адміністративних або цивільних справах. Він запобігає примусовому припиненню мандату через правові наслідки діяльності парламентарія, що гарантує ефективне виконання депутатських обов'язків.

На рівні ЄС держави-члени встановили різні механізми парламентського імунітету та підстави для припинення мандату. Це дозволяє застосовувати національні правила залежно від держави-члена, до якої належить депутат, забезпечуючи баланс між захистом незалежності парламентаря та відповідальністю перед законом.

Суд Європейського Союзу (СЄС) у своїй усталеній юрисдикції наголошує, що ключовою метою надання імунітету членам Європейського парламенту є захист не їхніх індивідуальних інтересів, а гарантування безперешкодного

функціонування та інституційної незалежності самого парламенту [73]. В означеному контексті особливого значення набуває положення Правила 5(2) Регламенту Європейського парламенту, згідно з яким парламентський імунітет «не є особистим привілеєм депутата, а виступає гарантією незалежності Парламенту загалом та його членів зокрема» [108]. Звідси випливає, що інститут імунітету послуговується насамперед публічною функцією забезпечення здатності парламенту виконувати свою специфічну роль у структурі демократії Європейського Союзу.

Традиційно парламентський імунітет включає два складники, кожен із яких виконує окрему правозахисну й інституційну функцію:

1) *Абсолютний імунітет (невідповідальність)*: цей елемент означає повний захист члена парламенту від будь-якого судового переслідування за дії, прямо пов'язані із здійсненням ним парламентської діяльності, зокрема за висловлені позиції, заяви, зауваження чи результати голосування. Невідповідальність має безстроковий характер, тобто навіть після завершення строку повноважень депутат не може бути притягнений до юридичної відповідальності за дії, вчинені у межах парламентської каденції. Такий підхід відображає концепцію свободи парламентської дискусії, без якої інституційна незалежність парламенту була б істотно обмежена.

2) *Відносний імунітет (недоторканність)*, що полягає у забороні арешту, затримання або судового переслідування депутата за дії не пов'язані безпосередньо з його парламентською діяльністю. На відміну від абсолютного імунітету, недоторканність може бути скасована парламентом у разі, якщо буде встановлено, що депутат намагається використати її з несумісною метою, тобто для ухилення від правосуддя у питаннях, які жодним чином не стосуються виконання ним представницького мандату. Це співвідноситься з тим, що надмірно широке тлумачення недоторканності загрожувало б підризом принципу рівності громадян перед законом, тоді як надто вузьке – створювало б небезпеку політично вмотивованого тиску на парламентарів.

Сукупно означені складники парламентського імунітету утворюють цілісний інститут, спрямований на захист представницької функції Європейського парламенту як одного з основних політичних інститутів ЄС. Завдяки цьому інституту забезпечується баланс між інтересами публічної влади, принципами верховенства права та необхідністю збереження інституційної автономії парламенту в умовах багаторівневої політичної системи Європейського Союзу.

Всі держави-члени Європейського Союзу мають ті чи інші форми нормативного регулювання парламентського імунітету. Інститут парламентського імунітету становить органічну складову європейської конституційної традиції, що формувалася впродовж століть у відповідь на потребу забезпечити автономність представницьких органів та запобігти втручанням інших гілок влади у їхнє функціонування [5, с. 101].

Абсолютний компонент парламентського імунітету – невідповідальність, тобто заборона притягнення депутата до будь-якої юридичної відповідальності за висловлені ним думки або подані голоси в межах виконання парламентських повноважень, у європейських правових порядках не викликає значних доктринальних чи політичних суперечностей. Історичний досвід переконливо засвідчив, що саме цей інститут був одним із чинників забезпечення свободи парламентської дискусії та можливості парламенту виконувати свої функції без страху політичного або судового переслідування [4]. Натомість другий складник імунітету – недоторканність, який передбачає додатковий захист депутата від арешту, затримання чи судового переслідування за дії, що не пов'язані безпосередньо з парламентською діяльністю, істотно варіюється у державах-членах. У низці країн цей інститут було суттєво обмежено або навіть фактично відкинуто, тоді як інші держави, навпаки, розширили його зміст та сферу застосування. Причини таких розбіжностей є багатофакторними: вони охоплюють історичні травми, пов'язані з політичними переслідуваннями, особливості політичних режимів, рівень довіри до інститутів правосуддя та суспільне сприйняття ролі парламенту у демократичній системі [7, с. 251].

Попри те, що інститут парламентського імунітету неминує створює певну правову асиметрію між парламентарями та рештою громадян, його існування історично було, й надалі залишається, важливою гарантією вільного та незалежного здійснення парламентського мандату. Саме він забезпечує представницьким органам можливість діяти без зовнішнього тиску та виконувати свою інституційну роль у структурі європейської демократії.

Нормативний статус депутатів Європейського парламенту ґрунтується на комплексній системі джерел права ЄС, що охоплює положення первинного, вторинного та інституційного права. На сьогодні основними правовими джерелами, які визначають зміст мандату, гарантії та інституційні засади діяльності депутатів Європейського парламенту, є:

- стаття 14 Договору про Європейський Союз (ДЄС), що визначає загальні засади формування та функціонування Європейського парламенту [37], статті 20, 22 та 223 Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС), які закріплюють відповідні аспекти виборчих прав громадян ЄС, порядок обрання членів парламенту та його роль у розробленні виборчих процедур [38], а також стаття 39 Хартії основних прав Європейського Союзу, яка гарантує право громадян ЄС брати участь у виборах до Європарламенту [31];

- розділ III Протоколу № 7 про привілеї та імунітети Європейського Союзу, що встановлює систему правових гарантій здійснення депутатського мандату, включно з нормами про невідповідальність та недоторканність членів Європейського парламенту [97];

- Акт від 20 вересня 1976 р. про вибори представників до Асамблеї шляхом прямого загального волевиявлення (так званий Виборчий акт), у редакції з урахуванням змін, внесених Рішенням Ради (ЄС, Євратом) 2018/994 від 13 липня 2018 р., який визначає базові принципи проведення виборів до Європейського парламенту, встановлюючи загальну рамку для національних виборчих систем держав-членів [42];

- правила 2–9 Регламенту Європейського парламенту, що закріплюють інституційні й процедурні засади здійснення мандату, включаючи

принципи незалежності депутата, захисту його прав, порядок підтвердження повноважень та реалізації парламентського імунітету [108].

Закон про вибори 1976 р., який є основоположним нормативним актом, що регулює вибори до Європейського парламенту, визначає базові нормативні рамки статусу депутатів Європейського парламенту та інтегрує їх у національні правові системи держав-членів. Відповідно до статті 6(1) Закону, кожен член парламенту наділений представницьким мандатом і здійснює свої повноваження індивідуально та особисто [15]. В цьому положенні підкреслюється, що парламентарії користуються спеціальними привілеями та імунітетами, передбаченими Протоколом від 8 квітня 1965 року про привілеї та імунітети Європейських Співтовариств, що гарантує незалежність і автономію їхньої парламентської діяльності [97].

Наразі привілеї та імунітети депутатів Європейського парламенту регламентуються Розділом III Протоколу № 7 до Договорів, зокрема положеннями статей 8 та 9 Протоколу. Суд ЄС провів розмежування між цими двома положеннями, оскільки постановив, що «... парламентський імунітет депутатів Європейського парламенту, передбачений статтями 8 та 9 Протоколу, охоплює дві форми захисту, які зазвичай надаються членам національних парламентів держав-членів, тобто імунітет щодо висловлених думок і голосів, поданих під час виконання своїх парламентських обов'язків, та парламентський привілей, включаючи, зокрема, захист від судового переслідування» [97].

Стаття 8 Протоколу передбачає, що депутати Європарламенту не можуть бути піддані жодній формі розслідування, затримання чи судового переслідування щодо висловлених думок або голосів, поданих під час виконання своїх депутатських обов'язків. Це положення тісно пов'язане зі свободою вираження поглядів, яка формує основу плюралістичного, демократичного суспільства, що відображає ціннісні орієнтири ЄС, відповідно до статті 2 ДЄС. Воно являє собою абсолютний імунітет, зміст якого визначає виключно право ЄС і від якого Парламент не може відмовитися [97].

Відповідно до позиції Загального суду ЄС (Європейського Загального Суду/ЄЗС), метою ст. 9 Протоколу є забезпечення незалежності депутатів Європейського парламенту шляхом захисту їх від тиску у вигляді погроз арештом або судового переслідування під час пленарних сесій парламенту [74]. На відміну від положень статті 8, імунітет, передбачений статтею 9, діє впродовж усього строку повноважень депутата та може бути скасований самим Європейським парламентом у разі необхідності.

Імунітет згідно ст. 9 охоплює дві основних проєкції, при цьому його конкретний діапазон визначається національним законодавством держави-члена. Перша проєкція стосується території держави походження депутата, де його імунітет відповідає рівню захисту, наданого національному парламентарю. Друга проєкція поширюється на території інших держав-членів ЄС, де депутат користується захистом від арешту, затримання та судового переслідування. ЄЗС підкреслив змішаний характер цієї нормативної рамки, постановивши, що «умови імунітету, передбаченого статтею 9 Протоколу, мають оцінюватися з огляду на відповідні національні положення і, отже, можуть варіюватися залежно від держави походження конкретного члена парламенту» [97].

Практична реалізація імунітету демонструє значну варіативність: він може надавати повний захист від будь-яких заходів кримінального чи адміністративного переслідування або ж, навпаки, обмежений захист залежно від національного законодавства. Незалежно від цього, навіть у межах статті 9 імунітет не застосовується у випадку затримання члена парламенту «на гарячому» (*in flagrante delicto*) [97].

Зауважимо, що змішаний характер імунітету, закріплений у статті 9 Протоколу, є наслідком відсутності уніфікованого підходу до тлумачення парламентського імунітету в державах-членах ЄС. У 1965 р. держави-члени, після тривалих та інтенсивних дискусій, ухвалили Протокол про привілеї та імунітети Європейських Співтовариств. Особливо показовим є приклад Нідерландів, які не погодилися на повну гармонізацію імунітету для членів парламенту через те, що їхня конституційна система не визнавала концепції

недоторканності на рівні, характерному для наднаціональних інститутів. Для уніфікації правил імунітету Нідерланди мали б запровадити стандарти, вищі за ті, що застосовувалися до національних парламентарів. Відтак нинішня редакція статті 9 Протоколу є результатом політичного компромісу, який поєднав принципи наднаціональної незалежності з національною специфікою. Згодом, у міру приєднання нових держав-членів до ЄС, національний акцент на недоторканності зберігався, що відображає мультивекторний характер імунітету як інструменту захисту парламентаріїв у наднаціональній системі [97].

В підсумку зазначимо, що нормативний статус депутата Європейського парламенту визначає та закріплює його положення як представника наднаціонального органу влади, поєднуючи юридичні, політичні та соціальні виміри діяльності. Цей статус визначається сукупністю положень договорів, законодавчих актів і регламентів, що закріплюють їхні права, обов'язки та привілеї в межах наднаціональної політичної системи ЄС.

Представницький мандат депутатів Європейського парламенту має наднаціональний характер і передбачає, що вони представляють інтереси всіх громадян Співтовариства, незалежно від країни їх обрання, діючи виключно на основі власного переконання та норм права ЄС, без імперативного мандату з боку держав-членів. Одночасно правовий статус депутатів включає комплекс спеціальних гарантій, зокрема парламентський імунітет і привілеї, які забезпечують незалежність у здійсненні їхніх повноважень та захист від будь-якого тиску або неправомірного втручання у парламентську діяльність.

Імунітет охоплює як невідповідальність за політичні висловлювання та голосування, так і недоторканність, яка може відрізнятися залежно від національних правових традицій держав-членів, але у будь-якому випадку спрямована на забезпечення функціонування парламенту як незалежного наднаціонального органу. Нормативний статус депутатів інтегрує положення Договору про Європейський Союз, Договору про функціонування ЄС, Хартії основних прав, Протоколу про привілеї та імунітети, Закону про вибори та Регламенту Європейського парламенту, що формують нормативну рамку, в якій

депутати здійснюють свої повноваження на благо єдиного політичного суб'єкта – Європейського Союзу. Таким чином, статус депутатів Європарламенту поєднує в собі принципи представницької демократії, наднаціональної легітимності та гарантії незалежності, що забезпечує ефективне функціонування Європейського парламенту як ключового політичного інституту в системі багаторівневого урядування ЄС.

2.3. Набуття та припинення мандату депутата Європейського парламенту

Порядок проведення виборів до Європейського парламенту регламентується Законом про вибори 1976 р. Цей нормативно-правовий акт визначає основні елементи організації виборчого процесу та процедуру проведення виборів, яких повинні дотримуватися держави-члени під час обрання представників до Європейського парламенту. Закон визначає основні принципи проведення виборів, серед яких – пряме, загальне та таємне голосування, а також застосування пропорційної системи представництва, зокрема через спискові механізми або систему єдиного голосу, що передається. Принагідно зазначимо, що Закон про вибори запровадив гармонізацію ключових принципів виборчого процесу на рівні Європейських співтовариств.

Попри численні спроби модернізувати цей акт, він і далі залишається чинним. Однією з головних причин такого становища є надзвичайна складність процедури внесення змін, що потребує застосування принципу подвійної одностайності всіх держав-членів для перегляду відповідних положень договорів (стаття 223 ДЄС). Такий високий рівень інституційного консенсусу є суттєвою перешкодою для оновлення виборчого режиму Європейського парламенту.

Стаття 8 Закону про вибори закріплює, що національне законодавство кожної держави-члена регулює ті аспекти виборчого процесу, які залишилися поза сферою прямого врегулювання цим актом. Таким чином, на виборчу процедуру до Європейського парламенту поширюється змішаний правовий режим, що поєднує уніфіковані елементи виборчого права ЄС із національними

виборчими нормами [15]. У цьому контексті Суд Європейського Союзу сформулював важливу правову позицію, відповідно до якої держави-члени зберігають у принципі компетенцію регулювати виборчу процедуру та, після завершення такої процедури, офіційно оголошувати результати виборів. При цьому Європейський парламент не наділений загальним повноваженням переглядати дійсність відповідних національних декларацій або здійснювати перевірку їхньої відповідності праву ЄС.

Суд ЄС підкреслив різницю між офіційним оприлюдненням результатів національних виборів і формуванням списку обраних кандидатів, який надсилається на розгляд Європейського парламенту. Ця різниця має практичне значення, оскільки національні процедури можуть передбачати додаткові вимоги для осіб, оголошених обраними, наприклад, обов'язок особисто підтвердити свою згоду на обрання. Внаслідок цього офіційно обраний кандидат у державі-члені може не бути включений до національного списку, переданого до Європарламенту, що впливає на його фактичне визнання як депутата парламенту [73].

Європейський парламент не наділений компетенцією оскаржувати результати національних виборів, а також не може втручатися у спори, що виникають в контексті положень національного виборчого законодавства, на які посилається Закон про вибори. Його повноваження обмежуються розглядом конфліктів, безпосередньо пов'язаних із положеннями цього Закону, тоді як національне законодавство перебуває поза сферою юрисдикції Європарламенту [73]. Затвердження обрання членів Європейського парламенту здійснюється виключно під час інавгураційного засідання, при цьому Комітет із правових питань традиційно керується даними, наданими державами-членами. Історично ця процедура не завжди носила формальний характер й іноді супроводжувалася юридичними та політичними суперечками [39, с. 110].

Згідно позиції Суду ЄС, особа набуває статусу члена Європейського парламенту з моменту офіційного оголошення її компетентним національним органом як обраної за результатами прямого загального та таємного голосування

[73]. Такий підхід формує юридичний зв'язок між особою та установою, членом якої вона стає, і водночас відкриває доступ до привілеїв та імунітетів, необхідних для здійснення парламентської діяльності, включно з поїздками на засідання. Водночас, відповідно до положень ст. 5 Закону про вибори, п'ятирічний строк повноважень депутата починається з моменту відкриття першої сесії новообраного Європейського парламенту, що закономірно настає після офіційного затвердження результатів виборів державами-членами [15]. Зауважимо, що чинна правова база не регламентує нормативний статус обраних представників у період між завершенням виборів і початком роботи новообраного парламенту.

Стаття 5 Закону про вибори встановлює, що термін повноважень депутата Європейського парламенту завершується автоматично з початком мандатного періоду новообраного складу, тобто з відкриттям першої сесії наступного парламентського циклу [15]. Таким чином, юридичне припинення повноважень пов'язується не з індивідуальним рішенням щодо окремого депутата, а з інституційною зміною легіслатури. Припинення мандату депутата Європейського парламенту нами розглядається як примусове завершення повноважень парламентаря. Нормативна конструкція мандату передбачає низку підстав для дострокового припинення депутатських повноважень. До них належать: добровільна відмова від мандату; відкликання депутата з причин, передбачених національним законодавством відповідної держави-члена; смерть депутата; а також випадки встановлення несумісності його статусу з іншими посадами, визначеними статтею 7 Закону про вибори [15].

Перелік таких несумісностей має вичерпний характер і охоплює посади, виконання яких потенційно підриває інституційну автономію та політичну незалежність Європейського парламенту. Зокрема, депутат ЄП не може одночасно бути: членом уряду держави-члена; членом Колегії Європейської комісії; суддею, Генеральним адвокатом або Секретарем Суду ЄС чи Генерального суду; членом Ради директорів Європейського центрального банку; членом Європейської Рахункової палати; Європейським омбудсменом; членом

Економічного і соціального комітету чи Комітету регіонів; членом органів, створених на основі Договорів; членом Ради директорів, управлінського комітету або співробітником Європейського інвестиційного банку; службовцем інституцій ЄС, їхніх агентств чи Європейського центрального банку; а також членом національного парламенту. Таке нормативне регулювання, на нашу думку, підкреслює наднаціональний характер депутатського мандату та спрямоване на запобігання конфлікту інтересів між участю депутата у роботі Європейського парламенту й іншими формами державної чи наднаціональної служби, які можуть бути несумісними із принципом незалежності парламентарія.

Законодавство про вибори не запроваджує вичерпного переліку підстав для припинення депутатського мандату, тим самим допускаючи можливість існування додаткових національних регуляторних механізмів за умови їхньої відповідності праву ЄС. Така конструкція де-факто формує змішану модель регулювання завершення повноважень депутата Європейського парламенту, в межах якої наднаціональні та внутрішньодержавні норми співіснують у взаємодоповнювальному форматі.

Одним із прикладів впливу внутрішнього права є інститут національної несумісності, прямо згаданий у статті 7 Закону про вибори. Зазначена норма визнає, що національний правопорядок може встановлювати додаткові юридичні обмеження, за яких поєднання депутатського мандату з іншими посадами стає неможливим, що автоматично спричиняє припинення повноважень [15]. Ще одним проявом національного впливу є положення статті 13(3), яке дозволяє державам-членам передбачати процедури відкликання депутата. Якщо таке правило закріплено на рівні національного законодавства, мандат припиняється на підставі відповідних процедур, а уповноважені органи держави-члена повинні офіційно повідомити Європейський парламент про відповідне рішення [15].

Поза рамками передбачених Законом норм держави-члени можуть розширювати перелік підстав для дострокового припинення мандату. Наприклад, у конституційному правопорядку Австрії існує спеціальний

механізм, за яким ініціювання процедури щодо припинення депутатських повноважень може бути здійснено половиною національної делегації в Європейському парламенті шляхом звернення до Конституційного суду [23]. Оскільки застосування аналогічних національних процедур завжди залежить від особливостей внутрішньої конституційної доктрини, остаточні рішення щодо тлумачення відповідних положень зазвичай ухвалюють конституційні суди або інші компетентні національні органи. Водночас, у разі виникнення сумнівів щодо коректності розуміння норм права ЄС, діє імператив статті 267 ДФЄС: національний суд зобов'язаний звернутися до Суду ЄС із проханням про попереднє тлумачення [38]. Такий механізм гарантує узгодженість правозастосування в умовах спільної компетенції та змішаного нормативного режиму.

Застосування національних норм за аналогією до припинення мандату депутата Європейського парламенту нерідко супроводжується додатковими концептуальними й практичними труднощами. Частина внутрішніх правових процедур, характерних для статусу національних парламентарів, не підлягає механічному перенесенню на наднаціональний рівень. Приміром, втрата громадянства – підстава, яка у низці держав-членів має наслідком позбавлення мандату в національному парламенті – не може автоматично застосовуватися до депутатів Європейського парламенту, оскільки правовий режим ЄС забезпечує вищий рівень захисту виборчих прав громадян Співтовариства (ст. 22 ДФЄС) [38]. Це означає, що національні правила участі у виборах, які обмежують політичні права, не мають переваги над нормами первинного права ЄС.

Окремі конституційні вимоги держав-членів також демонструють низький рівень сумісності з природою наднаціонального мандату. Так, законодавство Латвії та Португалії, що зобов'язує парламентарів брати участь у пленарних засіданнях національних законодавчих органів [113; 125]. Аналогічно складною виглядає ситуація з національними вимогами, які стосуються знання державної мови, як у випадку латвійського законодавства: поширення такого критерію на

європейських депутатів суперечило б засадничому принципу політичної рівності громадян ЄС та загальноєвропейському характеру мандату [125].

Деякі внутрішньодержавні моделі, пов'язані із припиненням депутатських повноважень, існують лише у теоретичному описі, наприклад, у Португалії чи Нідерландах. Оскільки відповідні процедури ніколи не застосовувались, їх фактична дія та можливі наслідки залишаються неконкретизованими. Це створює правову невизначеність у разі гіпотетичного перенесення таких механізмів на наднаціональний рівень.

Важливим чинником ускладнення є двопалатність парламентів багатьох держав-членів. У різних палатах можуть діяти різні підстави для втрати мандату, а у національних нормах часто не уточнено, які саме положення мають застосовуватися до депутатів Європейського парламенту. В деяких політичних традиціях використовується правило автоматичного застосування процедур нижньої палати, однак ця колізійна формула далеко не завжди має чітке нормативне закріплення. Унаслідок цього питання про те, чи слід застосовувати конкретні внутрішні стандарти до депутатів Європейського парламенту, нерідко опиняється у так званій «сірій зоні».

Найбільш поширені підстави для дострокового припинення мандату на основі національного законодавства включають: (1) кримінальне засудження, тобто рішення суду, що може призвести до автоматичної дискваліфікації або вимагати додаткового затвердження компетентним національним органом, таким як парламент, конституційний суд або спеціалізована інстанція; (2) результат дисциплінарного провадження у парламенті та (3) визнання недієздатності.

Норми національного законодавства, що регламентують дострокове припинення мандату, можуть бути використані за аналогією й щодо депутатів Європейського парламенту. Кримінальне засудження є найбільш очевидним і широко визнаним випадком для припинення повноважень депутата. Водночас слід враховувати існування парламентського імунітету, який може обмежувати або повністю блокувати кримінальне переслідування.

Парламентський імунітет традиційно передбачає частковий або повний захист від кримінальних розслідувань. Держави-члени застосовують різні конституційні механізми для забезпечення цього захисту, прагнучи зберегти незалежність та свободу діяльності законодавчих органів. На рівні ЄС відповідні принципи відображено у директивах Європейського парламенту, які запроваджують захист від кримінального переслідування членів парламенту. Так, згідно зі статтею 9 Протоколу, Європейський парламент може приймати рішення про скасування імунітету лише у випадках, коли існує загроза судового провадження, що стосується дій депутата парламенту [15]. Процедура втрати імунітету регламентується внутрішніми Правилами Європейського парламенту. Скасування ініціюється на прохання компетентного національного органу або Генерального прокурора Європейського парламенту, які ведуть розслідування [119].

Комітет з правових питань (JURI), відповідальний за привілеї та імунітети депутатів, призначає доповідача для кожної конкретної справи. Доповідач готує проєкт звіту для розгляду комітетом, у якому має бути оцінена наявність перешкод для кримінального розслідування з огляду на необхідність збереження незалежності Європейського парламенту. Після цього комітет приймає рішення щодо рекомендації скасування або збереження імунітету, яке виноситься на розгляд пленарного засідання. На пленарному засіданні Європейський парламент у повному складі голосує більшістю поданих голосів щодо остаточного рішення про скасування або збереження імунітету члена парламенту [89].

На рівні окремих держав-членів національні парламенти наділені правом ухвалювати рішення щодо дострокового припинення депутатського мандату, тобто застосовувати процедуру виключення парламентаря. За такої моделі саме представницький орган – політична інституція, а не судова влада чи спеціалізована структура – оцінює наявність підстав для дострокового припинення повноважень. Хоча в більшості систем такі механізми застосовуються як крайній захід і здебільшого мають дисциплінарний характер,

у певних випадках вони можуть мати наслідком фактичне припинення депутатського мандату.

В литовській конституційній моделі інститут імпідменту дозволяє парламенту усунути члена законодавчого органу в разі грубого порушення конституційних норм, невиконання присяги або виникнення обґрунтованої підозри у вчиненні кримінального правопорушення. Рішення ухвалюється конституційною більшістю – трьома п'ятими голосів [117]. У Фінляндії мандат може бути припинений, якщо депутат систематично не виконує свої представницькі обов'язки; відповідне рішення ухвалюється більшістю у дві третини після висновку Комітету з конституційного права. Та сама процедура застосовується у випадках засудження депутата до позбавлення волі за умисний злочин або за порушення виборчого законодавства [109; 116].

Законодавство Угорщини встановлює автоматичне припинення мандату, якщо парламентар упродовж року не бере участі жодного разу в голосуванні, що юридично тлумачиться як прояв несумісності з вимогами депутатської діяльності [116]. Австрійська конституційна система демонструє змішану модель: хоча ініціатива щодо позбавлення депутата мандату має політичне походження (петиція парламенту), остаточне рішення ухвалює Конституційний Суд, оцінюючи дотримання норм Регламенту парламенту [107; 106]. В такій конструкції поєднується політичний елемент ініціювання процедури з нейтральністю судового вирішення.

Таким чином, проблематика набуття та припинення повноважень депутата Європейського парламенту є не лише сферою національного регулювання, а й елементом ширшої нормативної системи ЄС. Попри її значущість для забезпечення демократичної легітимності інституційного порядку Співтовариства, низка аспектів цієї проблеми залишається практично недослідженою через відсутність усталеної практики, розмаїття національних моделей та складність співвідношення внутрішнього й наднаціонального правопорядків.

Хоча кандидат обирається громадянами лише однієї держави-члена, його мандат не передбачає обов'язку діяти відповідно до інтересів чи інструкцій цієї держави, оскільки за природою він є наднаціональним. Депутат Європейського парламенту керується виключно власними політичними переконаннями, вимогами загальноєвропейського інтересу та нормативно-правовими засадами Європейського Союзу, включно з первинним та вторинним правом. Дострокове припинення повноважень депутата Європейського парламенту можливе лише за наявності виняткових обставин: подання добровільної заяви про складання мандату, смерті депутата або настання випадків, які унеможливають подальше виконання ним своїх повноважень відповідно до правового порядку Європейського Союзу та компетентних інституційних процедур.

Упродовж довгого часу стаття 9 Протоколу, разом із попередніми нормативними конструкціями, формувала багаторівневий та фрагментований інститут імунітету депутатів Європейського парламенту, що залишався тісно вплетеним у національні правові системи. Такий змішаний режим зумовлював ситуацію, за якої схожі за змістом норми щодо припинення депутатських повноважень, застосовані за аналогією до депутатів Європейського парламенту, породжували істотно відмінні юридичні наслідки залежно від держави-члена. В означеному контексті нормативні регламенти фактично створюють процесуальні бар'єри для здійснення кримінального переслідування, а в поєднанні з різними конституційними традиціями щодо завершення мандату депутата можуть істотно впливати на часові та процедурні параметри припинення повноважень європейських парламентарів. Така конфігурація норм призводить до значної асиметрії у правовому становищі депутатів Європейського парламенту, оскільки рівень захисту та умови можливого позбавлення мандату змінюються залежно від національного правового контексту.

Починаючи з 1983 р., Європейський парламент неодноразово наполягав на необхідності реформування системи депутатського імунітету. Хоча у 2005 р. Рада ЄС погодила повернутися до цього питання, практичної реалізації ця ініціатива так і не отримала. В лютому 2012 р. Комітет з конституційних справ

представив оновлений звіт щодо пропозицій змін до законодавства, повторно висунувши ідею уніфікації режиму імунітету на наднаціональному рівні. Проте документ так і не був винесений на розгляд, і питання залишилося невирішеним.

Додаткової складності ситуації надають положення самого Закону про вибори, який заклав лише мінімальний спільний правовий фундамент, залишивши державам-членам простір для самостійного визначення підходів до припинення мандату. Внаслідок цього лише окремі юрисдикції виробили чіткі та передбачувані механізми для своїх представників у Європейському парламенті. Натомість більшість держав або застосовують до європейських депутатів правила, що діють для національних парламентарів, або взагалі не встановили спеціальних процедур. У результаті сформувався неоднорідний нормативний простір, в якому припинення мандату депутата Європейського парламенту може залежати від несумісних або слабо узгоджених між собою національних правових стандартів. Така нормативна строкатість створює ситуацію обмеженої передбачуваності та підкреслює невирішеність питання на перетині національного та європейського конституціоналізму.

РОЗДІЛ 3

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МЕНЕДЖМЕНТУ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕПУТАТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ

3.1. Організація коаліційної діяльності депутатів Європейського парламенту

У Європейському парламенті депутати мають можливість формувати політичні угруповання, які ґрунтуються на ідеологічній спорідненості, а не на державній належності. Від часу перших загальних виборів 1979 року кількість таких угруповань варіювалася в межах від семи до десяти, і після виборів 2024 року очікується подальша динаміка їхньої чисельності та складу, що може включати як розпуск окремих груп, так і появу нових. Для створення політичної групи необхідно щонайменше двадцять три депутати, обрані щонайменше в одній четверті держав-членів ЄС (нині це сім країн) [108]. Ті парламентарі, які не входять до жодної групи, класифікуються як незалежні або так звані «неприв'язані» (NI). Хоча групи мають вагомий вплив на діяльність парламенту, індивідуальні депутати чи невеликі об'єднання також володіють широким спектром прав, зокрема у сфері контролю над іншими інституціями ЄС, серед яких Європейська комісія. Водночас членство у групі має вирішальне значення для розподілу ключових позицій у політичних та організаційних структурах парламенту, включно з головуванням у комітетах, делегаціях та підготовкою доповідей щодо стратегічних цілей [108]. Крім того, політичні групи отримують суттєвіші ресурси для забезпечення роботи персоналу та здійснення парламентської діяльності порівняно з незалежними депутатами. Водночас фінансування груп відрізняється від підтримки, яку можуть отримати європейські політичні партії та фонди, що за умови відповідності реєстраційним критеріям мають право подавати заявки на фінансування з боку Європейського парламенту.

Депутати Європейського парламенту функціонують у складі політичних груп, які формуються на основі ідеологічної орієнтації, а не державної

належності. Така модель бере свій початок від Спільної асамблеї Європейського співтовариства з вугілля та сталі, що ще у 1953 році закріпила в процедурних правилах існування трьох наднаціональних груп – християнсько-демократичного, соціалістичного та ліберального [90]. Відмова від розміщення депутатів за алфавітом на користь розташування за політичними ознаками стала переломним моментом, який перетворив Асамблею на справжній парламент транснаціонального характеру, організований за ідейними лініями [122]. Політичні групи, що не слід ототожнювати з європейськими партіями, становлять ядро інституційної діяльності Європарламенту. Їхнє формування забезпечує цілісність і дієздатність законодавчого органу, запобігаючи надмірній роздрібненості та сприяючи виробленню узгоджених рішень. Саме групи створюють умови для формування більшості, координують роботу депутатів та підтримують їхню активність у межах парламентських процедур [124]. Переважна частина з 214 національних партій, представлених у складі парламенту попереднього скликання (2019–2024), була інтегрована у відповідні політичні групи, що підтверджує їхню ключову роль у функціонуванні інституції (Таблиця 1 [54]).

Таблиця 1

Національні партії та політичні групи в Європейському парламенті

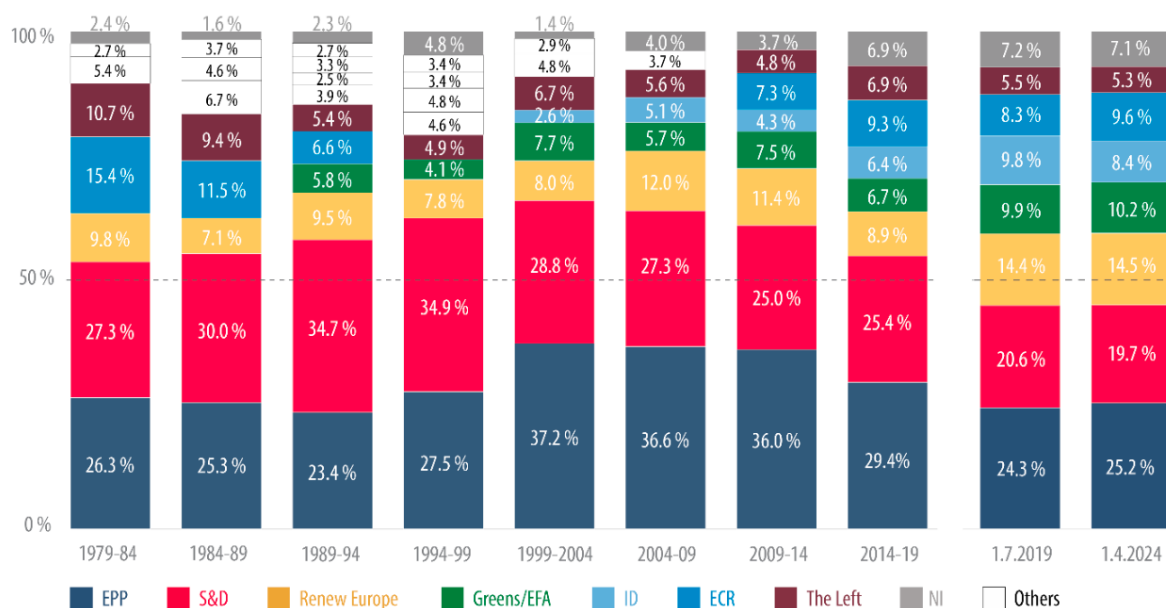
	1979-1984	1984-1989	1989-1994	1994-1999	1999-2004	2004-2009	2009-2014	2014-2019	1.7.2019	1.4.2024
Number of MEPs	410	434	518	567	626	732	736	751	748	705
Number of Member States	9	10	12	12	15	25	27	28	28	27
Number of political groups	7	8	10	9	8	7	7	7	7	7
Number of national political parties	57	67	103	97	127	168	176	191	203	214
Number of national delegations in political groups	37	42	64	58	74	109	116	129	128	147

У межах діяльності Європейського парламенту політичні групи, що формуються на основі співпраці кількох національних партій та фракцій, продемонстрували значну узгодженість у процесі голосувань на пленарних засіданнях. Упродовж дев'ятого скликання (2019–2024) найвищий показник

дисципліни голосування зафіксовано у групі Зелених та Європейського Вільного Альянсу, який становив 95 %. Дещо нижчі, але також високі рівні згуртованості продемонстрували Прогресивний Альянс Соціалістів і Демократів із результатом 91 % та група Renew Europe – 90 %. Європейська народна партія досягла 89 %, Ліва група – 86 %, а Європейські консерватори та реформісти – 83 %. Найменший рівень узгодженості, хоча й залишався відносно значним, показала група Identity and Democracy, де він становив 74 %. [17]

Від часу перших загальноєвропейських виборів 1979 року чисельність політичних груп у Європейському парламенті перебувала в межах від семи до десяти. Традиційно найбільші позиції займали правоцентристська Європейська народна партія та лівоцентристський Прогресивний альянс соціалістів і демократів, навколо яких формувалися менші угруповання, що представляли різні сегменти політичного спектра – від лівих до правих і центристських. У період 1999–2004 років сукупна частка цих двох провідних сил досягла рекордного рівня у 66 %, однак надалі їхня домінантність поступово зменшувалася: після виборів 2014 року вона становила вже 54,8 %. Подальші вибори у травні 2019 року засвідчили ще глибший спад – до 44,2 %, з незначним підйомом до 44,9 % наприкінці каденції у квітні 2024 року [17].

На початку каденції Європейського парламенту дев'ятого скликання (2019–2024) діяло сім політичних угруповань. Попри очікувану змінність їхньої чисельності та складу, станом на 1 квітня 2024 року структура виглядала так: найбільша фракція – Європейська народна партія, що об'єднувала 178 депутатів; далі йшла група Прогресивного альянсу соціалістів і демократів із 139 членами; третє місце посідала Renew Europe зі 102 парламентарями; група Зелених та Європейського Вільного Альянсу мала 72 представники; Європейські консерватори та реформісти – 68; група Ідентичності та демократії – 59; Ліва група – 37 депутатів. Окрім цього, ще п'ятдесят парламентарів працювали поза будь-якими угрупованнями як неприєднані члени (Малюнок 1 [124]).

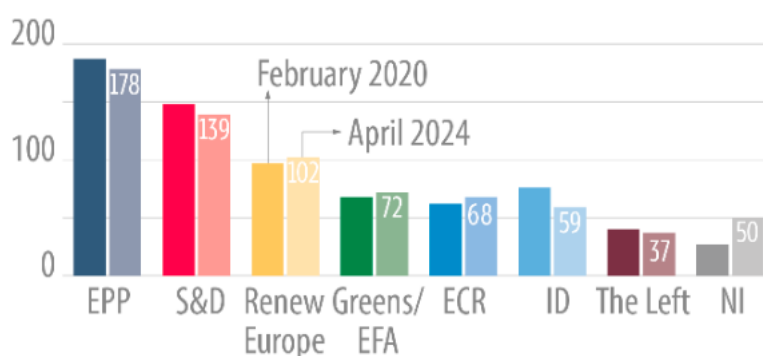
Малюнок 1. Політичні групи, липень 1979 – квітень 2024

Норми, що регулюють створення політичних груп у Європейському парламенті, закріплені в його Регламенті, де зазначено, що депутати мають право об'єднуватися відповідно до спільної політичної орієнтації. Інституція не здійснює перевірку чи оцінку цієї спорідненості, виходячи з презумпції її наявності, якщо самі члени не заявляють протилежне [108]. Для формування групи необхідно щонайменше двадцять три депутати, обрані щонайменше в одній четверті держав-членів Союзу, що нині становить сім країн. Водночас кожен парламентар може належати лише до одного угруповання. З огляду на це, процедура вимагає від усіх учасників новоствореної групи письмового підтвердження їхньої спільної політичної ідентичності. Повідомлення про створення групи подається на ім'я Голови парламенту й має містити її офіційну назву, декларацію з визначенням політичних цілей та перелік членів разом із представниками керівних органів.

Політична декларація у діяльності парламентських груп трактується як документ, що має окреслювати засадничі цінності та стратегічні орієнтири, які об'єднують депутатів у межах їхнього мандата. Вона повинна відображати ідейну спрямованість групи у спосіб, що є змістовним, відмінним від інших та автентичним. Усі учасники новоствореної групи зобов'язані письмово

підтвердити свою політичну спорідненість у додатку до заяви про формування. Саме поняття «політичної спорідненості» тривалий час залишалося предметом дискусій, адже воно покликане запобігти появі суто технічних утворень, які прагнули б лише використати інституційні переваги членства. Показовим є випадок 1999 року, коли парламент відмовив у визнанні Технічної групи незалежних депутатів, а це рішення згодом підтвердив Суд першої інстанції ЄС, визнавши його необхідним для забезпечення належного функціонування інституції [44]. Водночас депутати мають право змінювати свою належність до іншої групи або залишатися позафракційними, причому чинні процедурні правила не встановлюють обмежень щодо кількості таких переходів протягом одного парламентського скликання.

Вихід Сполученого Королівства з Європейського Союзу спричинив припинення мандатів сімдесяти трьох британських депутатів у Європейському парламенті, що мало безпосередній вплив на його чисельний склад [54]. У результаті перерозподілу чотирнадцять держав-членів отримали додатково двадцять сім місць, а загальна кількість депутатів зменшилася з 751 до 705 на решту каденції. Починаючи з липня 2024 року, чисельність парламенту зростає до 720, при цьому п'ятнадцять нових місць розподіляються між дванадцятьма країнами. Хоча саме Brexit став одним із чинників зміни конфігурації політичних груп у дев'ятому скликанні, динаміка їхнього складу після виходу Великої Британії 31 січня 2020 року засвідчила помітні трансформації у балансі сил всередині інституції (Малюнок 2 [54]).

Малюнок 2. Зміна розміру політичних груп у період з лютого 2020 року по квітень 2024 року

У випадку, коли чисельність політичної групи протягом каденції зменшується нижче встановленого мінімального порогу, Президент парламенту за погодженням із Конференцією президентів може надати дозвіл на її подальше функціонування до наступного установчого засідання, але лише за умови дотримання двох критеріїв: група повинна охоплювати представників щонайменше однієї п'ятої держав-членів та існувати понад один рік. Такий виняток не застосовується у випадках, коли є підстави вважати, що він використовується з метою зловживання. Відповідно до процедурних норм Президент зобов'язаний офіційно оголошувати як про створення, так і про припинення діяльності політичних груп [108]. Депутати, які не належать до жодної групи, не утворюють окремого формального об'єднання, що відрізняє Європейський парламент від деяких національних законодавчих органів, де існує практика формування так званих «змішаних груп».

Участь у політичній групі в Європейському парламенті має вирішальне значення для доступу до ключових позицій у його політичних та організаційних структурах. Саме групи або об'єднання депутатів, що досягають мінімального порогу чисельності, можуть висувати кандидатури на посади Голови парламенту, віце-президентів чи квесторів. Відповідно до процедурних норм цей поріг визначається як одна двадцята від загальної кількості депутатів, що з липня 2024 року становить тридцять шість осіб [108]. Депутати, які не належать до жодної групи, мають право брати участь у формуванні складу комітетів та делегацій, однак їхні шанси очолити комітет чи отримати статус доповідача з важливих досє залишаються мінімальними. Водночас навіть невеликі групи можуть претендувати на керівні ролі в комітетах. Членство у групі також визначає порядок розподілу часу для виступів під час пленарних дебатів: початковий блок часу надається рівними частками всім групам, а подальший розподіл здійснюється пропорційно їхній чисельності [108]. Для неприєднаних депутатів виділяється окремий сегмент часу, який визначається на основі пропорційного співвідношення до загальної кількості таких членів. Крім того, лише політичні групи або об'єднання депутатів, що відповідають мінімальному

порогу чисельності, мають право ініціювати проведення спеціальних дебатів із питань, які становлять значний інтерес у контексті політики Європейського Союзу, та включення їх до порядку денного парламенту.

Попри домінуючу роль політичних груп у діяльності Європейського парламенту, його Регламент закріплює широкий спектр прав і для окремих депутатів, і для невеликих об'єднань членів, які діють спільно. Хоча до складу Конференції президентів входять лише голови політичних груп разом із Президентом парламенту, що відповідає за організацію роботи інституції, планування законодавчої діяльності та координацію відносин із іншими органами ЄС і національними парламентами, Президент може запросити одного неприєднаного депутата до участі в засіданнях, проте без права голосу [108]. Незалежні члени, як і всі інші, мають право подавати поправки для розгляду в комітетах або робити особисті заяви після завершення обговорення пунктів порядку денного чи під час затвердження протоколів засідань. Вони також можуть брати участь у здійсненні парламентського контролю над іншими інституціями Союзу. Якщо тридцять шість депутатів діють спільно, вони мають можливість адресувати Раді чи Європейській комісії запитання для усної відповіді з подальшими дебатами, тоді як кожен окремий член може ставити письмові запитання цим та іншим органам [108]. Крім того, кожен депутат має право брати участь у пленарних слуханнях Комісії, а Президент парламенту зобов'язаний забезпечити, наскільки це можливо, щоб можливість ставити запитання була надана представникам різних політичних орієнтацій і держав-членів.

У межах процедурних норм Європейського парламенту депутати мають низку індивідуальних прав, що дозволяють їм безпосередньо впливати на перебіг засідань. Зокрема, вони можуть звернутися до іншого члена під час його виступу, використовуючи механізм так званої «блакитної картки», а також робити короткі, однохвилинні пояснення власного голосування. Крім того, не менше тридцяти дев'яти депутатів мають право звернутися до Президента з вимогою перевірки наявності кворуму, причому політичні групи не можуть подавати

такий запит від імені своїх членів. Кожен парламентар, як і група до десяти осіб, може ініціювати законодавчу пропозицію, спираючись на непряме право ініціативи, передбачене статтею 225 Договору про функціонування Європейського Союзу. Водночас реалізація такої пропозиції потребує ухвалення відповідного звіту парламентським комітетом [91]. Рішення щодо дозволу на підготовку звітів за власною ініціативою формуються координаторами політичних груп у відповідному комітеті. Хоча неприєднані депутати не беруть участі у засіданнях координаторів, їм має бути забезпечений доступ до всієї інформації, що стосується розгляду відповідних питань.

Фінансування діяльності політичних груп та неприєднаних депутатів у Європейському парламенті здійснюється виключно за рахунок його власного бюджету, розподіл якого визначається рішеннями Бюро парламенту. Асигнування охоплюють витрати на оплату праці акредитованих помічників та інші адміністративні потреби, що регулюються статтею 400 загального бюджету Союзу. Усі видатки, пов'язані з політичною та інформаційною діяльністю, мають однакову базову суму незалежно від членства в групі, і на 2024 рік вони становили 67,5 мільйона євро (порівняно з 66 мільйонами у 2023 році) [121]. Ці кошти покривають кадрові витрати секретаріатів політичних груп і неприєднаних депутатів, а також фінансують їхню політичну та інформаційну активність у межах функціонування Союзу. Водночас фінансування європейських політичних партій здійснюється за окремою бюджетною лінією, і ці ресурси не можуть бути використані для проведення виборчих кампаній на будь-якому рівні. Розподіл коштів відбувається на початку кожного року відповідно до кількості депутатів у групах та числа неприєднаних членів станом на 1 січня, на основі пропозицій голів політичних груп. Кожна група отримує власний річний бюджет для політичної та інформаційної діяльності й самостійно управляє витратами, тоді як витрати неприєднаних депутатів адмініструються секретаріатом парламенту через прямі виплати постачальникам або механізм відшкодування, із обов'язковою перевіркою їхньої відповідності встановленим правилам. На початку кожного фінансового року політичні групи Європейського

парламенту отримують визначений обсяг коштів для здійснення своєї політичної та інформаційної діяльності й самостійно відповідають за управління цими ресурсами. Натомість витрати неприєднаних депутатів адмініструються безпосередньо секретаріатом парламенту, який здійснює оплату послуг постачальникам або проводить відшкодування витрат. При цьому адміністрація Європарламенту зобов'язана контролювати, щоб усі фінансові операції неприєднаних членів відповідали встановленим регламентам.

Зміни у складі політичних груп або серед неприєднаних депутатів протягом фінансового року автоматично тягнуть за собою корекцію розподілу ресурсів, яка формально набирає чинності з початку наступного місяця, але фактично реалізується лише з відкриттям нового бюджетного року, коли здійснюються асигнування та повернення невикористаних сум. Якщо депутат, який раніше залишався позафракційним, приєднується до політичної групи, невикористані кошти, що йому належали, передаються новому об'єднанню [108]. Аналогічно, у випадку створення нової групи протягом парламентської каденції її фінансування у рік заснування забезпечується частково за рахунок асигнувань, які переходять від неприєднаних членів, що влилися до складу групи, а частково через перерозподіл ресурсів між уже існуючими угрупованнями [108]. Останній механізм вступає в силу лише з початком наступного фінансового року, якщо Бюро не ухвалить інше рішення.

Щорічні фінансові звіти політичних груп, а також узагальнені дані щодо витрат і доходів неприєднаних депутатів складаються секретаріатом Європейського парламенту, передаються на розгляд Бюро та Комітету з бюджетного контролю й оприлюднюються на офіційному веб-ресурсі інституції [16]. До половини невикористаних асигнувань може бути перенесено на наступний фінансовий рік, тоді як перевищення цього порогу підлягає поверненню до бюджету парламенту [108]. У роки проведення виборів фінансове планування здійснюється у два окремі періоди – з початку січня до кінця червня та з липня до грудня. Для груп, що продовжують існування після виборів, ці два

півріччя об'єднуються й розглядаються як єдиний бюджетний цикл, що забезпечує безперервність фінансового управління [108].

Кожна парламентська група формує власний секретаріат, фінансування якого здійснюється за рахунок бюджету Європейського парламенту. Чисельність та рівень посадових категорій персоналу, що здебільшого має тимчасовий статус, визначаються пропорційно кількості депутатів у складі відповідної групи [108]. Для неприєднаних членів також передбачено секретаріат, витрати на який покриваються з парламентського бюджету. Водночас політичні групи мають право залучати додаткових працівників на контрактній основі, використовуючи кошти, передбачені статтею 400 бюджету [121], тоді як неприєднані депутати позбавлені можливості застосовувати цей механізм фінансування.

Європейські політичні партії та фонди не слід ототожнювати з політичними групами, що функціонують у межах Європейського парламенту. Хоча більшість національних партій, які входять до складу певної групи, водночас є членами відповідної партії на рівні ЄС, у ряді випадків окремі групи об'єднують більше ніж одну європейську політичну партію. Крім того, в межах однієї групи можуть співіснувати кілька національних партій з тієї самої держави. Депутати мають можливість долучатися до парламентської групи навіть тоді, коли їхня національна партія не є членом пов'язаної європейської партії, за умови дотримання внутрішніх правил відповідного угруповання.

Європейські політичні партії являють собою конфедеративні утворення, що об'єднують національні партії та окремих осіб, які поділяють спільну політичну ідентичність і зареєстровані в Управлінні європейських політичних партій та фондів. Їхня роль закріплена в статті 10(4) Договору про Європейський Союз та статті 12(2) Хартії основних прав ЄС, де наголошується, що партії на наднаціональному рівні сприяють формуванню європейської політичної свідомості та виражають волю громадян Союзу. Значення цих партій для демократичного процесу в ЄС має подвійний вимір: вони виступають посередниками між суспільством і владними структурами Союзу та водночас створюють інституційні канали для проведення загальноєвропейських дискусій

у транснаціональному публічному просторі [115]. Їхня активність особливо проявилася під час виборів 2014 та 2019 років, коли більшість політичних сімей висунули кандидатів на посаду президента Європейської комісії. Однак після виборів 2019 року процедура Spitzenkandidaten зазнала кризи, оскільки не змогла забезпечити обрання очільника Комісії, що викликало сумніви щодо її ефективності [111]. У результаті на виборах 2024 року частина європейських партій відмовилася від висунання провідних кандидатів, інші ж обрали кількох претендентів, як це зробила політична сім'я, пов'язана з групою Renew Europe.

Починаючи з липня 2004 року, європейські політичні партії отримали право на щорічне фінансування з бюджету Європейського парламенту для реалізації своєї діяльності на рівні Союзу [36]. Нормативна база, що регулює їхній статус та порядок фінансування, була закріплена у Регламенті №1141/2014, ухвалену Парламентом і Радою відповідно до звичайної законодавчої процедури, передбаченої статтею 224 Договору про функціонування ЄС. Згодом цей акт зазнав змін: у 2018 році було введено заборону на багатопартійне членство та переглянуто правила фінансування, а у 2019 році, напередодні виборів до Європарламенту, посилено положення щодо захисту персональних даних. У зв'язку з посиленням ролі європейських політичних партій у політичному процесі була зроблена спроба подальшої модернізації регламенту, однак у 2023 році переговори між співзаконодавцями зайшли в глухий кут через відсутність консенсусу. На 2024 рік обсяг фінансування, доступний для грантів європейським політичним партіям, було визначено у розмірі 50 мільйонів євро (стаття 402 бюджету ЄС). Поряд із цим функціонують європейські політичні фонди, які є організаціями, пов'язаними з партіями та покликаними підтримувати їхні стратегічні цілі. Вони мають бути зареєстровані в Управлінні європейських політичних партій та фондів і спрямовують свою діяльність на розвиток публічних дебатів з питань європейської політики, зокрема через проведення досліджень та організацію конференцій. Заявки на фінансування вони можуть подавати через відповідну партію, яка представлена у парламенті

щонайменше одним депутатом. У 2024 році максимальний бюджет для таких фондів становив 24 мільйони євро (стаття 403 бюджету ЄС) [121].

Таким чином, організація коаліційної діяльності в Європейському парламенті має чітко інституціоналізований характер і базується на поєднанні процедурних норм, фінансових механізмів та наднаціональної партійної структури. Політичні групи виступають основними каналами впливу, адже саме вони визначають порядок денний, отримують доступ до керівних посад і формують баланс сил у парламенті. Індивідуальні права депутатів зберігаються, проте їхній реальний політичний потенціал значною мірою залежить від участі у групах, що стимулює до створення коаліцій. Фінансова підтримка, секретаріати та можливість залучати персонал забезпечують групам організаційну спроможність, тоді як неприєднані члени мають обмежені ресурси, що ще більше підштовхує їх до інтеграції у коаліційні структури. Гнучкість у зміні належності до груп дозволяє адаптуватися до політичних змін і формувати нові союзи, а європейські політичні партії та фонди виконують роль наднаціональних координаторів, створюючи рамку для транснаціональних дебатів і посилюючи демократичний вимір діяльності парламенту. Таким чином, коаліційність у Європейському парламенті є не лише інструментом організації роботи, а й механізмом легітимації політичних процесів на рівні ЄС.

3.2. Консультаційний супровід діяльності депутатів Європейського парламенту

У демократичних режимах концепт неупередженої державної служби традиційно постає як один із ключових чинників легітимації політичної влади. Саме орієнтація на нейтралітет чиновників, що визначається через набір «об'єктивних» критеріїв, поступово трансформувалася у базовий стандарт оцінювання їхньої діяльності. Водночас ці нормативні рамки першочергово формувалися для урядових структур, тоді як парламентський контекст виявляється значно складнішим через багатопартійність та суперечливість політичних інтересів. Парадоксальна ситуація, коли виборні представники

несуть політичну відповідальність за дії державних службовців, котрі фактично можуть діяти поза межами їхнього прямого контролю, у парламентських інституціях набуває ще більшої гостроти [103]. Адже депутати, обрані безпосередньо громадянами, зрештою звітують перед своїм електоратом, проте ухвалені рішення нерідко є наслідком роботи апарату, а не результатом особистої волі політиків. Досі залишається малодослідженим питання про реальні функції працівників, які забезпечують діяльність парламентарів: які ролі вони фактично виконують як «невидимі учасники» політичного процесу і яким чином їхня участь впливає на механізми підзвітності обраних представників [84].

У межах європейського врядування функціональні обов'язки парламентських службовців набувають специфічних рис, адже парламенти діють у багаторівневому політичному просторі, що суттєво відрізняється від національного. Складна інституційна архітектура Європейського Союзу, яка поєднує розгалужене наднаціональне законодавство та механізми співпраці між численними державами, спричинила безпрецедентний тиск на парламенти та їхній апарат, змушуючи їх до постійної адаптації [32, с. 481]. Еволюція функцій законодавчих органів є очевидною: Європейський парламент пройшов шлях від дорадчої, необраної асамблеї до інституції, що має статус безпосередньо обраного співзаконодавця. Паралельно трансформувалася й роль національних парламентів у системі управління ЄС, що проявилось у створенні нових комітетів, процедур національного та європейського рівня, а також міжпарламентських структур. Сьогодні національні парламенти дедалі частіше розглядаються як «мультиаренні гравці», які активно залучені до процесів ухвалення рішень у межах ЄС [18]. Така динаміка неминує позначається на діяльності парламентського персоналу, адже саме вони забезпечують функціонування цих інституцій. Порівняльні дослідження законодавчої практики ЄС поки що дають обмежене уявлення про реальні ролі, які виконують співробітники як у Європейському парламенті, так і в національних законодавчих органах. Це питання має принципове значення, оскільки апарат може частково перебирати на себе функції безпосередньо обраних політиків, що

потенційно знижує рівень їхньої персональної відповідальності. Водночас не можна ігнорувати й інший аспект: службовці здатні виконувати критично важливу допоміжну місію, підвищуючи ефективність роботи депутатів у справах ЄС. Саме в цьому контексті постає завдання окреслити спектр ролей та функцій невиборних чиновників у парламентах, розширюючи та модифікуючи типологію, запропоновану для аналізу діяльності персоналу національного рівня, зокрема у випадку голландського парламенту [20, с. 540].

Аналіз діяльності апарату Європейського парламенту отримав значно ширше висвітлення у науковій літературі, ніж дослідження ролі персоналу національних парламентів. Дискусії щодо взаємодії депутатів та їхніх помічників значною мірою формуються під впливом трансформацій, які відбулися у статусі та джерелах легітимності Європейського парламенту в системі врядування ЄС [88, с. 54]. Від початкової консультативної Спільної Асамблеї 1950-х років він поступово перетворився на повноправного співзаконодавця поряд із Радою, отримавши право брати участь у затвердженні кандидатури Президента Комісії [41]. Розширення звичайної законодавчої процедури (OLP) на понад 85 статей договорів унаслідок Лісабонських реформ означало, що парламент отримав можливість спільно ухвалювати рішення у широкому спектрі політичних сфер, що, своєю чергою, потребувало високого рівня компетентності та спеціалізованих знань. Важливим етапом стала також інституційна зміна 1979 року, коли члени Європейського парламенту вперше почали обиратися безпосередньо громадянами, тоді як раніше вони делегувалися національними парламентами. Ця трансформація очевидно позначилася на характері відносин між депутатами та невиборними службовцями, які забезпечують їхню діяльність.

У структурі Європейського парламенту можна виокремити три ключові категорії персоналу, які забезпечують діяльність депутатів: службовці Генерального секретаріату, працівники політичних груп та особисті асистенти парламентарів. За даними 2022 року, чисельність цих груп становила відповідно 5351 співробітника секретаріату, 1282 працівники груп та 3287 помічників депутатів [92, с. 513]. Набір кадрів до секретаріату здійснюється на конкурсних

засадах, що відповідає «веберівському ідеалу» бюрократії [92, с. 513]. Водночас дослідження демонструють, що останнім часом ця практика зазнала змін. Попри те, що адміністративна культура парламенту мала б залишатися відокремленою від політичних призначень і це стосується більшості посад, автори наголошують на зростанні впливу Бюро Європарламенту на кадрову політику секретаріату [45]. Політичний тиск на призначення у вищих ешелонах адміністрації супроводжувався прагненням збільшити кількість таких позицій для врахування інтересів основних партійних груп. Де Фео та Джейкобс підкреслюють, що процес політизації не обмежується лише керівними посадами, а поширюється й на нижчі рівні [45, с. 563]. У цьому контексті конкурси *passerelle* відкривають можливість для співробітників політичних груп, які відпрацювали щонайменше два терміни, перейти до основної адміністрації, фактично здійснюючи «перехід». Політичні радники здебільшого призначаються безпосередньо партійними групами, і партійна належність має значення у цьому процесі [105, с. 170]. Асистенти ж набираються самими депутатами і можуть працювати як у Брюсселі чи Страсбурзі, так і у виборчих округах [26, с. 19]. Дослідження показують, що кількість працівників у виборчих округах зростає напередодні європейських та національних виборів, особливо у системах, зорієнтованих на кандидатів, що свідчить про їхню активну участь у виборчих кампаніях.

У наукових дискусіях щодо функцій апарату Європейського парламенту виокремлюють три головні напрями аналізу [92]. Перший стосується умов, за яких депутати передають частину своїх обов'язків невиборним службовцям, а також причин, що спонукають їх до такої делегації. Другий напрям зосереджений на тому, як інституційна архітектура Європарламенту впливає на характер завдань, що виконуються чиновниками. Третій пов'язаний із питанням, яку саме експертизу надають службовці парламентарям і які джерела формують цю консультативну підтримку.

У дослідницькому полі перший напрям дискусій стосується умов, за яких парламентарі передають частину своїх функцій невиборним службовцям, а також мотивацій, що спонукають їх до цього. Наявні дані свідчать, що депутати

Європейського парламенту частіше делегують завдання працівникам Генерального секретаріату у сферах, які не мають високої політичної ваги, зокрема щодо делегованих та імплементаційних актів [87, с. 580]. У таких випадках чиновники можуть навіть виступати у ролі провідних виконавців. Крім того, парламентарі схильні передавати частину роботи державним службовцям у процесі переговорів у погоджувальному комітеті [102, с. 214]. Те, що депутати доручають значущі, хоча й менш політизовані завдання окремим групам службовців, пояснюється тим, що апарат Генерального секретаріату функціонує як кар'єрна структура з високим рівнем професіоналізації [94, с. 17]. Відповідно до веберівських принципів, ця категорія чиновників має стабільні посади та працює в ієрархічному середовищі, що сприяє накопиченню політичного досвіду й формуванню високої кваліфікації. Законодавці, своєю чергою, потребують цієї експертизи для ефективного виконання своїх функцій. Порівняльний аналіз Егеберга показав, що службовці політичних груп виконують завдання, відмінні від тих, що реалізуються у секретаріаті, й серед них є такі, що створюють «значний потенціал впливу на депутатів» [51, с. 510]. Це охоплює підготовку документів, надання порад та сприяння досягненню компромісів. Працівники політичних груп витрачають значну частину часу саме на вироблення компромісних рішень. Водночас дослідники наголошують, що парламентарі зберігають високий рівень розсудливості у процесі делегування, що за певних умов може зводити чиновників до ролі «охоронців паперів» [131, с. 34], а службовці секретаріату в такій ситуації опиняються у відносно слабкій позиції.

Окрема гілка дискусій присвячена тому, як інституційна архітектура та організаційна побудова Європейського парламенту визначають функції його апарату у процесі формування політики. Адміністративна структура безпосередньо впливає на те, яку роль виконують службовці, адже працівники політичних груп фактично діють у «ідеологічно спеціалізованому середовищі» [51, с. 510], де вони зобов'язані враховувати позиції своїх партійних об'єднань. Це середовище водночас забезпечує їм специфічний політичний досвід, необхідний для роботи у профільних комітетах Європарламенту. Таким чином,

діяльність персоналу політичних груп значною мірою формується внутрішньою логікою цих об'єднань, що пояснюється й тим, що радників здебільшого добирають самі групи, орієнтуючись на власні кадрові потреби. Знання та розуміння ключових політичних позицій, які вони відстоюють, розглядається як цінний ресурс. Натомість службовці Генерального секретаріату спеціалізуються на наданні галузевої експертизи, що пов'язано з тим, що постійні комітети Європарламенту визначаються як його законодавчий фундамент. Отже, контекст функціонування є вирішальним чинником для визначення завдань та ролей апарату. Це також позначається на зовнішніх контактах: працівники секретаріату переважно взаємодіють з експертним середовищем, тоді як персонал політичних груп орієнтується на однодумців, але водночас підтримує зв'язки з фахівцями, оскільки їхня робота часто прив'язана до конкретних комітетів [52, с. 236]. Дослідження демонструє, що соціалізація у межах парламентських функцій переважає над попереднім досвідом, тобто поведінка персоналу визначається насамперед їхньою роллю, а не демографічними характеристиками. Така інституційна різноманітність розглядається як чинник підтримання балансу між депутатами та апаратом і водночас як «джерело демократичного контролю» [92, с. 525]. Крім того, працівники Генерального секретаріату можуть виконувати ключову консультативну функцію, допомагаючи депутатам визначати позиції у міжінституційних переговорах.

Третій вектор дискусій щодо ролі апарату Європейського парламенту стосується характеру експертизи, яку забезпечують службовці, та джерел походження цієї консультативної підтримки. Маршалл наголошує, що працівники Генерального секретаріату, котрі супроводжують діяльність парламентських комітетів, є спеціалістами, значною мірою залежними від зовнішніх ресурсів, зокрема від лобістських структур та Європейської комісії. Вони не лише здійснюють відбір інформації, а й виступають своєрідними каналами її передачі доповідачам, які формують ключові етапи політичного процесу в ЄС [83, с. 1384]. Адміністративний апарат Європарламенту водночас виконує критично важливу функцію з перетворення інформаційних потоків у

форму, придатну для практичного використання депутатами, що особливо проявилось у сфері торговельної політики після Лісабонських реформ [41, с. 570]. На відміну від національних парламентів, Європейський парламент значно більшою мірою спирається на політичну експертизу. Для того щоб залишатися впливовим учасником процесу формування політики ЄС, він має виступати як «спеціалізований політичний експерт» [53, с. 335], що передбачає системну залежність від професійних знань та досвіду його персоналу.

Національні парламенти, на відміну від Європейського парламенту, який протягом кількох десятиліть утвердився як ключовий актор у формуванні політики ЄС, традиційно мали значно обмеженіший вплив. Їхня участь у європейських справах здебільшого зводилася до контролю за діями уряду своєї держави-члена та його позиціонуванням у Раді Європейського Союзу й Європейській Раді. Ефективність цього контролю залежала як від рівня політичної мотивації парламентів, тобто від того, наскільки активно вони здійснювали перевірку уряду, так і від обсягу їхніх формальних повноважень[^] чи могли вони видавати юридично зобов'язуючі мандати для переговорів у Раді, лише політично обов'язкові мандати або взагалі не мали таких інструментів [18]. Після провалу Конституційного договору у 2006 році Європейська комісія відкрила можливість для національних парламентів подавати власні висновки щодо проєктів законодавства ЄС у форматі політичного діалогу [72]. Лісабонський договір додатково запровадив механізм колективного заперечення проти законодавчих ініціатив через систему раннього попередження (EWS), яка акцентує увагу на дотриманні принципу субсидіарності.

Відповідно до Протоколу про застосування принципів субсидіарності та пропорційності, після отримання законодавчої пропозиції національною мовою парламенти мають вісім тижнів для її аналізу; у випадку виявлення порушень вони ухвалюють мотивовану думку, що пояснює заперечення. Кожен парламент має два голоси, які у двопалатних системах розподіляються між палатами. Якщо протягом восьми тижнів до Комісії надходять обґрунтовані думки, що становлять щонайменше третину голосів, видається «жовта картка», яка

зобов'язує Комісію переглянути пропозицію та вирішити, чи її відкликати, змінити або залишити чинною. Якщо ж кількість мотивованих висновків перевищує половину голосів, то законодавча ініціатива блокується за умови, що більшість у Європейському парламенті або Раді також висловлює заперечення на основі субсидіарності [66, с. 37]. Крім цього, національні парламенти здійснюють ратифікацію нових договорів ЄС та мають право індивідуального вето щодо застосування положень *passerelle*, які дозволяють Раді переходити від одностайності до кваліфікованої більшості без внесення змін до договорів. Важливою формою їхньої участі є також діяльність у мережі міжпарламентських конференцій, де парламенти обмінюються позиціями та досвідом у сфері європейської політики.

Компетенції національних парламентів у сфері європейської політики істотно обмежені порівняно з їхніми можливостями у внутрішньому врядуванні, причому специфіка процедур ЄС зумовлює відсутність низки функцій, притаманних національному рівню, натомість породжуючи нові завдання. Найважливішим є те, що парламенти держав-членів не мають права ані ініціювати законодавство ЄС, ані змінювати його, їхня роль зводиться до коментування проєктів у межах Політичного діалогу або оцінки їхньої відповідності принципу субсидіарності через механізм раннього попередження (EWS). Це фактично означає наявність лише зародкової законодавчої функції. Водночас контроль за тим, як уряд країни позиціонує себе у переговорах, набуває більшої ваги, що підкреслює особливу значущість контрольної ролі. Додатковим виміром стає міжпарламентська комунікація, яка відкриває нові можливості для обміну інформацією. Такі відмінності неминуче впливають на функції адміністративного апарату у справах ЄС порівняно з національною політикою.

Специфічність ролі національних парламентів у європейському контексті призводить до того, що ані дослідження персоналу Європарламенту, ані праці про апарат національних парламентів не дають повної картини щодо функцій службовців у контролі європейських процесів. Література, яка безпосередньо аналізує персонал у справах ЄС, залишається обмеженою, хоча серед її висновків

є твердження, що ключовими завданнями апарату є збір, відбір та пріоритизація інформації, а також технічна підтримка процедур EWS [33, с. 132]. Оскільки EWS передбачає колективні дії у стислі часові рамки, виникає потреба у транснаціональній координації та формуванні мереж між парламентами держав-членів. Слабкі парламенти часто стикаються з браком адміністративних ресурсів і неспроможністю забезпечити галузеві комітети спеціалізованою підтримкою, що знижує ефективність їхнього контролю, натомість сильні парламенти посилюють свої позиції, поєднуючи політичний мейнстрім із потужною адміністративною спроможністю [64, с. 550].

Діяльність парламентських представників у Європейському парламенті має виразну мережеву природу, спрямовану на забезпечення координації позицій та доступу до інформаційних ресурсів [86]. Ще до набуття чинності Лісабонським договором національні парламенти делегували своїх службовців до Брюсселя, і саме вони поступово вибудували комунікаційну інфраструктуру, яка виконувала роль своєрідних мостів між різними парламентськими інституціями. Після Лісабонських реформ ця функція набула особливої ваги, адже можливість застосування «жовтої картки» в межах системи раннього попередження (EWS) залежить від здатності парламентів мобілізувати щонайменше третину голосів [86]. Багаторівнева інституційна конструкція ЄС водночас сприяла розвитку міжпарламентських форматів, серед яких Конференція парламентських комітетів у справах Союзу (COSAC) та міжпарламентська конференція з питань CFSP-CSDP [60, с. 341]. Хоча практика парламентської дипломатії існує й поза межами європейського контексту, саме ЄС став каталізатором інституціоналізації мережевих механізмів, що забезпечують координацію та узгодження позицій у сфері європейської політики.

К. Хогенауер та А. Нойгольд, спираючись на порівняльне емпіричне дослідження, запропонували концептуалізацію різних ролей, які можуть виконувати працівники парламентських комітетів, виокремивши п'ять ключових функцій [65, с. 344]. До них належить роль координатора, що передбачає

підтримку мережових зв'язків з іншими парламентами, урядом та другою палатою у випадку двопалатних систем; функція адміністративного помічника, який займається збором, передачею та узагальненням інформації й організацією засідань; аналітик, що забезпечує процедурні та юридичні консультації та готує проекти протоколів після дебатів; радник, який формує змістовні рекомендації та проекти документів до їхнього офіційного ухвалення; а також формувач порядку денного, котрий здійснює попередній відбір матеріалів ЄС і допомагає визначати пріоритети серед великого потоку документів. Подальші дослідження засвідчили, що більшість парламентів активно делегують комітетському персоналу функції формування порядку денного та надання змістовних порад щодо законодавчих ініціатив ЄС як у межах системи раннього попередження, так і в процесі контролю урядових дій. На основі масштабного опитування, яке охопило 11 верхніх палат та 23 із 27 нижніх палат, було доведено, що перевірка європейських справ здійснюється не лише комітетами з питань ЄС, а й секторальними комітетами, які більшість парламентів залучають на регулярній основі, тоді як інші, хоча б епізодично [64, с. 542].

Брандсма та Отъєс, аналізуючи внутрішню політику на прикладі нижньої палати парламенту Нідерландів, запропонували типологію ролей, що ґрунтується на індивідуальних завданнях і може бути застосована для порівняльного дослідження діяльності основної парламентської адміністрації, персоналу партійних груп та асистентів. У їхній концепції виокремлено п'ять базових ролей: радник, автор-привид, інформаційний брокер, маркетолог та фасилітатор компромісів [20, с. 546]. Функція радника охоплює широкий спектр від консультацій щодо змісту політики до стратегічних порад, спрямованих на забезпечення підтримки поправок з боку партійних груп. Автор-привид відповідає за підготовку промов, законодавчих пропозицій та поправок. Маркетолог виконує завдання з комунікації та «просування» діяльності парламентарів у медійному просторі. Інформаційний брокер займається обробкою та систематизацією даних, що надходять із зовнішніх джерел [20, с. 539-542]. Фасилітатор компромісів сприяє узгодженню позицій як усередині

партій, так і між ними, а також у межах комітетів та парламенту загалом. Кожна з цих ролей має підролі: радник може виступати як стратегічний чи юридичний консультант, тоді як фасилітатор компромісів працює над досягненням домовленостей у різних форматах взаємодії.

Дослідження Брандсми та Отьеса демонструє, що політично чутливі завдання здебільшого виконуються асистентами або партійним персоналом: це стосується стратегічних і політичних порад, розробки законодавчих ініціатив, промов та організації переговорів між групами. Натомість завдання, що потребують високих технічних навичок і не передбачають значного політичного позиціонування, частіше покладаються на основну адміністрацію, наприклад, юридичні та процедурні консультації, підготовку поправок чи архівування. Інші функції, такі як надання експертизи чи взаємодія із зовнішніми стейкхолдерами, розподіляються більш рівномірно між різними категоріями персоналу.

З метою поглиблення дослідження парламентських адміністрацій ми прагнемо адаптувати його до специфіки європейського контексту, зокрема до практик контролю у справах ЄС. Для цього проаналізована вище типологія, застосовується як до діяльності службовців Генерального секретаріату Європейського парламенту, так і до персоналу, що забезпечує контроль європейських питань у національних парламентах. Вибір зосередитися на апараті Генерального секретаріату пояснюється тим, що ця категорія є найбільшою та найстабільнішою у структурі Європарламенту. У випадку національних парламентів увага приділяється завданням і функціям службовців у сфері контролю після Лісабонського договору. До базових ролей, визначених Брандсмою та Отьесом, ми додаємо ще одну – мережеву/координаторську, що впливає з емпіричних спостережень і розширює концептуальне бачення функцій персоналу у справах ЄС. Парламенти мають виразну мережеву функцію, адже багато з них створюють спеціальні підрозділи для зовнішніх зв'язків, а міжпарламентські конференції роблять мережеву взаємодію невід'ємною частиною роботи всіх національних парламентів ЄС. Починаючи з 1990-х років, національні парламенти направляли своїх представників до Брюсселя,

формує інформаційну мережу, яка забезпечує координацію між парламентами та інституціями ЄС і водночас виконує функцію ретрансляції даних до національних законодавчих органів [86]. У Європейському парламенті службовці виконують роль міжінституційних координаторів, узгоджуючи позиції з іншими учасниками звичайної законодавчої процедури, зокрема з Радою та Європейським парламентом як співзаконодавцями [49].

Ролі парламентських службовців, які сформувалися у національних інституційних контекстах, можуть бути перенесені й на рівень Європейського Союзу. Деякі функції залишаються стабільними незалежно від масштабу, зокрема роль радника, що має ключове значення як у внутрішньополітичних процесах, так і у сфері європейських справ, де завдання часто перетинаються. Водночас у Європейському парламенті посередництво у досягненні компромісів набуває додаткового виміру, адже домовленості з Комісією та Радою стали особливо поширеними після запровадження звичайної законодавчої процедури (OLP) [49]. Інформаційний брокер є важливим як для апарату національних парламентів, що здійснюють контроль у справах ЄС, так і для Європарламенту, проте джерела інформації різняться: у Європейському парламенті ключову роль відіграють лобістські структури та виконавчі органи ЄС, тоді як національні парламенти отримують основні дані від власних урядів, зокрема щодо переговорних позицій у Раді [18]. Практика «ghostwriting» простежується як у Європарламенті, так і в національних парламентах, але зміст документів залежить від інституційного середовища. У сфері контролю за європейськими справами функція маркетолога має менше значення, ніж у Європейському парламенті, тоді як роль міжпарламентського координатора істотно посилилася після Лісабонського договору. Саме ці службовці виконують критичну функцію ретрансляції інформації між національними парламентами та системою управління ЄС, забезпечуючи узгодження позицій у межах національних законодавчих органів.

Аналіз наявних досліджень свідчить, що увага до персоналу та асистентів партійних груп залишається мінімальною, а у сфері європейських справ ця

тематика майже не розроблена. Така ситуація створює суттєву проблему, адже політичний персонал розподілений нерівномірно: якщо німецькі парламентарі мають у середньому близько восьми співробітників, то депутати Люксембургу взагалі позбавлені підтримки особистих асистентів [114]. Подібна асиметрія простежується і в кадровому складі партійних груп. Виконання завдань залежить не лише від їхньої функціональної логіки, а й від доступності персоналу та його чисельності. У тих випадках, де існують особисті помічники, саме вони найчастіше пишуть промови, резолюції та статті, оскільки добре знають позиції та стиль своїх депутатів; там, де таких асистентів немає, ці функції перебирають працівники груп. Формування порядку денного також має різні акценти: співробітники комітетів радять, які політики є релевантними для країни з огляду на нормативні проблеми чи вплив на ключові галузі, тоді як партійні асистенти та груповий персонал концентруються на питаннях, що відповідають ідеологічним орієнтирам їхніх депутатів. Від працівників партійних груп очікують постійного моніторингу новин та виокремлення ідей для політичних ініціатив. У Європейському парламенті простежується відмінність: асистенти депутатів, на відміну від службовців Генерального секретаріату, виконують широкий спектр офісних завдань, рідше надаючи політичні поради, але активно займаючись соціальними та комунікаційними функціями від написання прес-релізів до ведення блогів від імені своїх депутатів [26, с. 16]. Радники партійних груп, своєю чергою, відіграють ключову роль у виробленні компромісів у Європарламенті, особливо в процесі формування мандату, і нерідко діють навіть без чітких інструкцій від депутатів [105].

Дослідження парламентського персоналу у сфері європейських справ перебуває на етапі становлення й досі характеризується суттєвими прогалинами. Очевидною є потреба у розширенні порівняльних студій, що охоплюють не лише адміністративні структури парламентів, а й політичний персонал, зокрема асистентів та працівників партійних груп. Такий підхід важливий з кількох причин: по-перше, він дозволяє оцінити ресурси, якими реально володіють парламенти, партії та депутати, а також їхню спроможність здійснювати

ефективний контроль і глибокий аналіз європейських справ; по-друге, він дає змогу зрозуміти, наскільки парламенти мають доступ до інформації поза межами урядових чи інституційних джерел ЄС; по-третє, знання про розподіл завдань між різними категоріями персоналу є необхідним для визначення оптимальної моделі укомплектованого парламенту та кількісних параметрів його кадрового складу.

Важливим є питання про тип персоналу – політичний чи адміністративний. Політичні працівники перебувають під жорстким контролем більш консолідованого принципала, мають нестабільний статус через строкові контракти та залежать від постійної підтримки своїх депутатів чи партійних груп. Натомість адміністративний апарат має бути нейтральним і працювати на всіх, а можливості його санкціонування обмежені: по-перше, через постійний характер зайнятості та статус державної служби; по-друге, через ідеологічну фрагментацію політичних сил, коли дії, що не влаштовують одну партію, можуть бути прийнятними для іншої.

З точки зору підзвітності, діяльність партійного персоналу несе відносно низькі ризики, адже їх наймають саме за здатність мислити у відповідності до партійної лінії чи позиції депутата, вони працюють у чіткій ієрархії та підлягають суворому контролю. Хоча їхній вплив може бути значним (від написання промов до формування політичних текстів) він водночас обмежений рамками партійної дисципліни. Адміністративний апарат, навпаки, складніше контролювати, враховуючи постійні контракти та ідеологічну різноманітність парламенту. Водночас його функції здебільшого технічні, юридичні та процедурні, і він рідко формулює політичні позиції без внеску з боку політиків.

Варто враховувати, що підготовка документів не є ізольованим процесом: висновки комітетів ґрунтуються на внесках різних сторін і відображають очікування більшості, а остаточні тексти потребують затвердження політичними органами (партійними групами, комітетами чи пленарними засіданнями) і можуть змінюватися в ході переговорів. Тому ризики того, що державні службовці ухвалюють рішення замість політиків, залишаються низькими, адже

остаточне слово завжди належить обраним представникам. Хоча апарат може впливати на порядок денний, акцентуючи або зменшуючи значення певних питань, конкретні позиції парламенту визначаються політичною більшістю у співпраці з політичним персоналом.

Таким чином, робота службовців не підриває легітимності депутатів, а навпаки, підтримує їхню діяльність і сприяє ефективному функціонуванню парламентів. Це твердження залишається актуальним і в контексті ЄС, де чиновники виконують важливі ролі, що забезпечують роботу обраних політиків.

3.3. Інтеграція інструментів прозорості в менеджмент політичної діяльності депутатів Європейського парламенту

Протягом останніх десятиліть Європейський парламент, а також інституції Європейського Союзу загалом, започаткували низку ініціатив, спрямованих на посилення прозорості та забезпечення більшої демократичної підзвітності у процесі ухвалення рішень. Одним із ключових викликів стало врегулювання доступу організованих груп інтересів до політичних акторів ЄС. Паралельно з цими інституційними заходами сформувалися два напрями академічних досліджень, що аналізують пов'язані проблеми. З одного боку, увага приділялася вивченню взаємодії між групами інтересів та європейськими законодавцями, а також умовам, за яких ця взаємодія відбувається. Сучасні дослідження акцентують на регуляторному режимі лобіювання в ЄС [24, с. 402], щільності організованих інтересів [29, с. 1140], доступі груп до парламентських дебатів [34, с. 286], їхньому впливі на політичні результати [77], а також на сприйнятті груп інтересів депутатами Європарламенту [71] та прозорості бізнес-лобістів у європейському контексті [71]. З іншого боку, новітні дослідження прозорості в Європарламенті зосереджуються переважно на аналізі неформальних практик політики [21, с. 1471], а також на міжінституційних переговорах [21, с. 1773].

Наслідки законодавчої та урядової прозорості стали предметом широких академічних дискусій, однак результати цих дебатів залишаються неоднозначними. Критичні підходи наголошують, що відкритість переговорів

може стимулювати політиків до демонстративної поведінки, що, у свою чергу, здатне породжувати небажані результати [112, с. 682], а також що прозорість не завжди забезпечує підвищення чутливості законодавців до суспільних очікувань у недемократичних режимах [81, с. 374]. У європейському контексті окремі дослідження вказують, що надмірна відкритість може негативно позначатися на якості дискусій та політичних рішень. Водночас інші автори трактують прозорість як ключовий інструмент посилення відповідальності депутатів перед виборцями, як необхідну умову належного врядування та як механізм забезпечення демократичної підзвітності [27, с. 29]. У площині взаємодії законодавців із групами інтересів відкритість процесу ухвалення рішень сприймається як більш справедлива практика порівняно з закритими процедурами. У випадку Європейського Союзу прозорість розглядається як спосіб зменшення підозр щодо можливого «захоплення» законодавчого процесу та як підтвердження орієнтації на демократичну легітимацію [99, с. 376]. Прозорість трактується і як ключова умова забезпечення демократичної підзвітності, адже вона відкриває громадянам доступ до відомостей про діяльність їхніх політичних представників. У науковій літературі наголошується, що прозорість має реляційний характер, тобто передбачає взаємодію між різними категоріями постачальників та отримувачів інформації [77, с. 882]. У цьому сенсі прозорість означає створення можливостей для суспільства ознайомлюватися з тим, як організація побудована та яким чином функціонує її внутрішня структура.

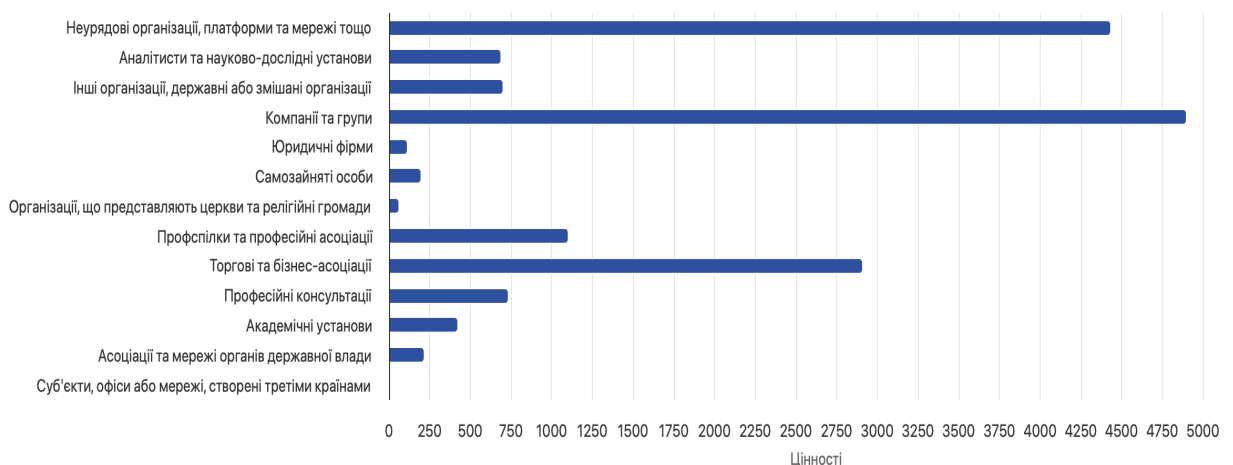
Спираючись на напрацювання політологів, можна виокремити три ключові виміри парламентської прозорості: відкритість процесу ухвалення рішень, прозорість змісту політики та прозорість результатів політики [59, с. 564]. Якщо перший вимір стосується доступу громадськості до інформації про самі процедури прийняття рішень, то другий і третій концентруються на інформуванні щодо сутнісних аспектів політики та її наслідків. Особливе значення має прозорість процесу ухвалення рішень, адже вона визначає рівень відкритості щодо кроків, які здійснюються для прийняття рішення, та

аргументації, що його супроводжує. У законодавчій сфері це може включати доступ до даних про перебіг переговорів, результати голосувань у комітетах і на пленарних засіданнях, а також інформацію про взаємодію політичних акторів із групами інтересів.

У дослідженні діяльності депутата Європарламенту прозорість концептуалізується як реляційна діяльність, що проявляється у практиці публікації Європарламентом відомостей про зустрічі з представниками організованих інтересів, і саме цей аспект ми розглядаємо крізь призму процесу ухвалення рішень. У межах ЄС було запроваджено низку ініціатив, спрямованих на регулювання участі приватних суб'єктів у процесах прийняття рішень (Малюнок 3) [24, с. 401]. У випадку Європейського парламенту найбільш значущими стали створення та подальші реформи Реєстру прозорості, а також закріплення вимог щодо відкритості у Правилах процедури (RoP). Відповідно до RoP 11.2, депутати можуть зустрічатися лише з представниками груп інтересів, зареєстрованими у Реєстрі прозорості (Малюнок 4). Крім того, RoP 11.3 передбачає обов'язок членів парламенту публікувати онлайн усі заплановані зустрічі з такими представниками, а доповідачі, тіньові доповідачі та голови комітетів повинні розкривати інформацію про кожну зустріч у межах підготовки відповідного звіту [108].

Малюнок 3. Динаміка Реєстру прозорості, 2011-2025 рр.

Малюнок 4. Категорії суб'єктів реєстру прозорості

Той факт, що положення про прозорість у Європейському парламенті не має універсального характеру й не поширюється на всіх депутатів, породжує низку проблемних аспектів. Насамперед це може позначитися на узгодженості та повноті інформації, яку надають парламентарі. Крім того, така ситуація відкриває простір для стратегічної поведінки окремих депутатів, які можуть використовувати дотримання вимог як інструмент для демонстрації власної відкритості, водночас підкреслюючи відсутність прозорості у своїх колег або ж вибірково оприлюднюючи дані про зустрічі з групами інтересів, що потенційно впливають на їхню репутацію [22, с. 1610]. Попри те, що розглянутий тип прозорості має специфічний характер, його можна концептуально обґрунтувати, адже положення Європарламенту нагадує цільову модель регуляторної прозорості, спрямовану на зменшення інформаційної асиметрії між законодавцями, зацікавленими сторонами та громадськістю [24, с. 400]. Саме тому набуває актуальності питання, як інституційні інновації у сфері прозорості трансформуються у практику добровільного вибору депутатів щодо розкриття інформації про їхні контакти з представниками інтересів.

У наукових дослідженнях, присвячених групам інтересів у Європейському Союзі, детально проаналізовано, яким чином структуровані їхні взаємодії із законодавцями. Встановлено, що організовані інтереси прагнуть спрямовувати свою діяльність на парламентарів, очікуючи посилення впливу на процес формування політики [71]. Водночас самі політичні актори значною мірою

покладаються на ці групи, адже вони забезпечують доступ до технічної експертизи, надають важливу інформацію та створюють соціально-економічні ресурси підтримки, а також пропонують оцінки можливих політичних наслідків, що випливають із питань, винесених на обговорення [71]. Інтенсивність таких контактів варіюється залежно від розподілу законодавчого впливу між депутатами. Лобістська активність, як правило, концентрується навколо тих парламентарів, які мають найбільшу вагу у процесі ухвалення рішень [78, с. 449]. Особливе значення у цьому контексті мають депутати Європарламенту, що займають ключові позиції — голови комітетів, доповідачі та тіньові доповідачі, адже вони володіють реальними інструментами впливу на порядок денний та відіграють центральну роль як у внутрішніх, так і в міжінституційних переговорах [71]. Так, голови комітетів організовують розгляд законодавчих питань на засіданнях, доповідачі готують проекти звітів щодо законодавчих пропозицій, а тіньові доповідачі здійснюють контроль за роботою доповідачів і інформують свої політичні групи про перебіг переговорів.

З огляду на наведені аргументи, саме депутати, які займають офіційні позиції у процесі формування політики, опиняються в епіцентрі дискусій щодо прозорості. Правила процедури Європейського парламенту встановлюють більш суворі вимоги до тих законодавців, які мають значний політичний вплив, порівняно з колегами без таких повноважень. Відповідно до положень RoP, обов'язок звітувати про зустрічі з організованими інтересами поширюється на голів комітетів, доповідачів та тіньових доповідачів, тоді як для інших депутатів це залишається добровільною практикою [108]. Таким чином, парламентарі, що перебувають на впливових посадах, більшою мірою зобов'язані демонструвати відкритість у своїх контактах із лобістами. Це означає, що вони мають сильніші стимули дотримуватися встановлених правил і уникати можливих витрат, пов'язаних із порушенням вимог прозорості. Хоча формальні положення не передбачають санкцій за недотримання, саме депутати з політичним впливом перебувають під більш пильним громадським контролем щодо своїх взаємодій із групами інтересів. У результаті вони прагнуть діяти так, щоб зменшити підозри

у непрозорості чи можливого «захопленні» законодавчого процесу, мінімізуючи репутаційні ризики, що виникають у випадку недотримання вимог, або ж використовуючи стратегічну поведінку для акцентування уваги на тих колегах, які не розкривають відповідну інформацію [1]. Відтак можна сформулювати припущення, що депутати, що займають офіційні позиції політичного впливу, з більшою ймовірністю звітують про свої зустрічі з представниками організованих інтересів, ніж ті, хто не має таких посад.

Аналіз законодавчої діяльності депутатів в Європейському парламенті засвідчив, що ідеологічна орієнтація партій визначає конфігурацію політичного конфлікту та суттєво впливає на дії законодавців [63]. Водночас питання про те, яким чином партійна ідеологія позначається на практиках прозорості парламентарів, досліджувалося недостатньо. Для його розгляду доцільно звернутися до концепції культурного виміру GAL (зелений, альтернативний, лібертаріанський) та TAN (традиціоналіст, авторитарний, націоналістичний), що дедалі більше структурує транснаціональну партійну конкуренцію поза межами класичного ліво-правого поділу [69, с. 122]. Цей вимір дозволяє класифікувати партії за їхнім ставленням до демократичних свобод і прав: партії з лібертаріанською орієнтацією схильні підтримувати розширення особистих свобод, включно з більшою участю громадян у демократичних процесах, тоді як авторитарні партії радше відкидають такі свободи [68]. Оскільки політичні програми лібертаріанських сил акцентують на відкритості та праві суспільства знати, їхні депутати більшою мірою схильні до розкриття інформації про взаємодію між приватними інтересами та державною політикою. Додатковим аргументом є те, що зелені партії традиційно виражають занепокоєння браком демократичної прозорості в ЄС та характеризуються внутрішньою демократичністю [104]. Виходячи з цього, можна очікувати, що депутати від партій, які тяжіють до GAL, матимуть сильніші стимули для оприлюднення інформації про свої контакти з групами інтересів, ніж представники партій, орієнтованих на TAN.

На перший погляд, може видаватися, що популізм сприяє зростанню прозорості, адже популістські сили активно просувають використання референдумів як інструмент посилення влади народу, що корелює з уявленням про непрозорість еліт та необхідність їхнього постійного контролю [58]. Водночас емпіричні дослідження взаємозв'язку між популізмом і прозорістю часто формують протилежні висновки. Так, М. Фенстер виокремлює два різні значення прозорості в сучасному дискурсі популізму та відкритого уряду: «технократичну прозорість», що стосується доступу до конкретних документів і зустрічей, та «прозорість для людей», яка відображає популістське розуміння прозорості як морального підтвердження автентичності та чесності [56, с. 173]. Оскільки популістські партії схильні орієнтуватися саме на моралістичну інтерпретацію прозорості, надання детальної інформації не завжди розглядається ними як ключовий інструмент. У практичному вимірі прозорості А. Джуон та Д. Бочслер наголошують на негативному впливі популістів на інституційні гарантії, зокрема верховенство права та державну відкритість [76]. Подібно до цього, Р. Хубер та С. Рут доводять, що популістські партії в опозиції можуть позиціонувати себе як прихильники прозорості, проте після приходу до влади їхня риторика втрачає силу [70, с. 473]. Виходячи з цього, можна стверджувати, що законодавці від популістських сил зазвичай вимагають прозорості від традиційних партій, але самі не завжди демонструють готовність забезпечувати її на практиці.

Таким чином, депутати Європарламенту, для яких правила прозорості є обов'язковими (голови комітетів, доповідачі та тіньові доповідачі) значно частіше звітують про свої зустрічі з представниками організованих інтересів. Це підтверджує, що формальні інституційні норми впливають на поведінку законодавців, обмежуючи їхній вибір щодо оприлюднення інформації про контакти. Коли вимоги прозорості спрямовані на парламентарів із політичним впливом, вони мають додаткові стимули публікувати дані про свої зустрічі, щоб зменшити ризики підозр у «захопленні» законодавчого процесу та мінімізувати

репутаційні втрати, пов'язані з непрозорими домовленостями з приватними акторами.

Аналіз також показує, що депутати від партій, орієнтованих на GAL, частіше розкривають інформацію про свої контакти з групами інтересів, ніж їхні колеги з партій TAN. Лібертаріанські партії, які наголошують на розширенні особистих свобод, виявляють більшу чутливість до суспільного запиту на відкритість, що узгоджується з дослідженнями про взаємозв'язок ідеології та прозорості уряду і доповнює аргументи в літературі про лобіювання ЄС щодо ролі ідеологічної спорідненості у визнанні груп інтересів депутатами. Таким чином, дослідження сприяє поєднанню порядків денних щодо транснаціонального культурного виміру та прозорості законодавчої діяльності, а також долучається до дискусії про те, чи став вимір GAL/TAN визначальним у структурі конфліктів та впливі на поведінку парламентарів у Європейському парламенті.

Водночас результати демонструють, що національна корупційна культура, яка розглядається як неформальне правило, глибоко вкорінене у традиціях та політичній соціалізації, впливає на рівень прозорості в Європарламенті. Депутати з країн із жорсткими антикорупційними режимами більш схильні звітувати про зустрічі з групами інтересів, ніж їхні колеги з держав, де боротьба з корупцією менш інтенсивна. Це свідчить, що національні інституційні практики «переносяться» до Брюсселя та Страсбурга і відображаються у поведінці депутатів. Такий висновок розширює попередні дослідження прозорості та законодавчої поведінки в ЄС, показуючи, що норми, засвоєні парламентарями у національному контексті, мають значення для їхньої діяльності на європейському рівні.

Оскільки Реєстр прозорості не є вичерпним, парламентарі можуть не включати інформацію про зустрічі з організаціями, що не зареєстровані, або уникати згадок про контакти, які можуть негативно позначитися на їхній репутації. Додатково якісний аналіз допоміг би з'ясувати мотивації законодавців щодо оприлюднення інформації та визначити, чи є звітування результатом

переконань у важливості прозорості, чи радше стратегічним інструментом. Перспективним напрямом є також дослідження реакції громадян на прозорість законодавців, зокрема питання, чи зростає готовність депутатів бути відкритими напередодні виборів до Європарламенту, коли суспільний контроль посилюється. Важливим є й поширення аналізу на три основні інституції ЄС у контексті Міжінституційної угоди між Європарламентом, Радою та Комісією щодо обов'язкового Реєстру прозорості, ухваленої у травні 2021 року. Нарешті, ключовим нормативним питанням залишається визначення того, наскільки і за яких умов прозоре формування політики є значущим для громадськості та сприяє підвищенню рівня знань європейських громадян про діяльність Європарламенту.

ВИСНОВКИ

Здійснення комплексного політологічного дослідження особливостей формування системи менеджменту політичної діяльності депутатів Європейського парламенту дозволило нам сформулювати ряд висновків і теоретичних узагальнень.

По-перше, в межах теоретичного осмислення політичної діяльності депутатів Європейського парламенту простежується, що їхня роль виходить далеко за межі традиційного уявлення про законотворчість. Вони постають як актори багаторівневого політичного середовища, які поєднують функції стратегічного планування, комунікації з громадськістю та посередництва між інституціями різного масштабу. Такий підхід узгоджується з трендами сучасної політичної науки, що охоплюють інституційний і поведінковий аналіз, дослідження політичної взаємодії в дискурсивному вимірі, моделі раціонального вибору та мережеві теорії. Сучасна політична наука потребує інтеграції різноманітних методологічних оптик, щоб забезпечувати комплексне трактування політичних феноменів. Принципи системності, динамізму, компаративності, мультидисциплінарності, емпіричної верифікації, прозорості та етичності формують той методологічний каркас, на якому ґрунтується якісне дослідження політики. Розгляд діяльності депутатів Європарламенту дає змогу розширити цей аналітичний горизонт, адже в наднаціональному контексті особливо виразно виявляється взаємодія між нормативними рамками інституцій, ідеологічними уподобаннями депутатів і ширшими культурними параметрами, що формують політичні практики на рівні Європейського Союзу.

По-друге, Європейський парламент посідає особливе місце в інституційній архітектурі ЄС, поєднуючи риси класичних національних парламентів із функціональною логікою наднаціонального управління. Депутати Європарламенту діють у багатошаровому політичному просторі, у якому поєднання регламентних процедур, партійно-ідеологічних орієнтацій, переговорної взаємодії з іншими органами ЄС та впливу організованих груп

інтересів формує складний механізм ухвалення рішень. Особливість Європарламенту полягає в тому, що це єдина інституція наднаціонального рівня, склад якої формується безпосередньо громадянами країн-членів. Завдяки такій легітимації ЄП відіграє основоположну роль у системі політичного контролю над діяльністю інших органів ЄС. Крім того, парламент бере участь у визначенні зовнішньополітичного та внутрішньополітичного курсу Співтовариства, включно з правом ратифікувати рішення щодо приєднання нових держав, а також з можливістю блокування частини пропозицій, що стосуються внутрішнього ринку, зовнішніх дій та окремих аспектів безпекової політики.

Функціонально Європарламент виконує повний спектр завдань, притаманних законодавчим органам національних держав: представництво інтересів громадян, нормотворчість, участь у формуванні інституційної архітектури та контроль за діяльністю виконавчих структур. Водночас робота депутатів значно ширша за участь у пленарних голосуваннях чи засіданнях комітетів. Вона включає пошук збалансованих рішень у тристоронніх переговорах, комунікацію з лобістськими структурами та громадськими організаціями, а також підтримання постійного зв'язку з виборцями через цифрові платформи та інструменти публічної взаємодії.

В політичному просторі парламенту працюють як депутати, що входять до складу наднаціональних політичних груп, так і незалежні члени. Формування фракцій ґрунтується не на національній приналежності, а на ідейно-політичній сумісності, що підкреслює відсутність домінування державного виміру та пріоритет ідеологічних платформи. Важливою складовою парламентської діяльності є робота спеціалізованих комітетів, які зосереджують увагу на окремих напрямках політики ЄС. Саме вони забезпечують попередній аналіз документів, вироблення позицій та підготовку рішень, що визначають подальшу роботу інституції. Комітети, які зазвичай скликаються один або два рази на місяць, мають власні внутрішні структури – керівництво, бюро та секретаріат. Їх чисельність і склад варіюються залежно від обсягу та складності політичних сфер, за які вони відповідають.

По-третє, нормативний статус депутата Європейського парламенту окреслює його місце в системі наднаціональної влади та поєднує юридичні, політичні й соціальні параметри депутатської діяльності. Цей статус визначається сукупністю положень договорів, законодавчих актів і регламентів, що закріплюють їхні права, обов'язки та привілеї в межах наднаціональної політичної системи ЄС. Завершення строку роботи депутата Європарламенту, коли воно не пов'язане з черговими виборами, розглядається як примусове або вимушене припинення парламентських повноважень. Структура депутатського мандату передбачає низку підстав для дострокового припинення діяльності парламентаря: добровільну передачу мандата, відкликання з причин, передбачених правом держави-члена, смерть депутата, а також виникнення ситуацій, у яких його посада стає несумісною з іншими видами діяльності чи службою.

Представницький характер мандату депутатів Європейського парламенту має наддержавний вимір: депутати не виступають представниками окремих держав, а виражають інтереси громадян усього Європейського Союзу. Вони діють, керуючись власним політичним переконанням та правовими нормами ЄС, і не підпорядковуються імперативним вказівкам національних урядів чи парламентів. Одночасно їхній статус містить комплекс інституційних гарантій, серед яких – особливі форми недоторканності та привілеїв, що слугують інструментами захисту незалежності депутата й забезпечують неможливість зовнішнього тиску або впливу на його діяльність у стінах парламенту.

По-четверте, коаліційна взаємодія в Європейському парламенті функціонує в чітко оформлених інституційних рамках, що спираються на поєднання процедурних регламентів, системи фінансування та розгалуженої структури наднаціональних партійних об'єднань. Політичні групи відіграють роль основних організаційних центрів, адже саме вони визначають ключові напрями діяльності парламенту, формують управлінські структури та задають конфігурацію політичних сил у межах інституції. Хоча кожен депутат зберігає індивідуальні повноваження, їхня реальна політична дієвість значною мірою

зумовлена належністю до груп, що стимулює утворення коаліційних форм співпраці. Гнучкі правила зміни групової належності дають змогу оперативно реагувати на трансформації політичного ландшафту, формуючи нові союзи або переформатовуючи існуючі. Наднаціональні партії та пов'язані з ними фонди виступають координаторами коаліційних процесів, створюючи інтелектуальні та організаційні рамки для транснаціонального політичного діалогу. Вони сприяють посиленню публічної складової парламентської діяльності та підтримують стабільність демократичних процедур на рівні Європейського Союзу. Таким чином, коаліційність у Європейському парламенті постає не лише технічною інфраструктурою організації роботи, а й інструментом посилення легітимності політичних рішень у наднаціональному вимірі.

По-п'яте, інституційна структура Європейського парламенту визначає функціональний розподіл ролей у його апараті, що забезпечує консультативний супровід діяльності депутатів. Підтримку парламентарів здійснюють три основні категорії персоналу: співробітники Генерального секретаріату, працівники політичних груп та особисті асистенти. Політичні групи функціонують у середовищі з чітко визначеними ідеологічними орієнтирами, що формує специфіку їхньої аналітичної роботи та кадрових рішень. Володіння програмними позиціями групи виступає ключовим професійним ресурсом. Натомість Генеральний секретаріат забезпечує галузеву експертизу, зосереджену на діяльності постійних комітетів – основних осередків законодавчої роботи. Відмінності у завданнях персоналу зумовлюють різні формати зовнішньої взаємодії: секретаріат працює переважно з експертними середовищами, тоді як політичні групи – з ідеологічно спорідненими акторами.

По-шосте, впродовж останніх десятиліть Європейський парламент активно впроваджує механізми, спрямовані на підвищення прозорості та підзвітності. Регулювання доступу груп інтересів стало одним із ключових напрямів цієї політики. У межах парламентської діяльності прозорість проявляється через відкритість процедур ухвалення рішень, доступність змісту політичних документів та оприлюднення інформації про зустрічі з

представниками інтересів. Для депутатів, які обіймають впливові ролі (голови комітетів, доповідачі, тіньові доповідачі), вимоги щодо розкриття таких контактів є обов'язковими, що підсилює їхню схильність до звітування й знижує ризики звинувачень у нечіткій взаємодії з приватними акторами. Прозорість також детермінується позаінституційними чинниками. Ідеологічна орієнтація політичних партій впливає на вибір законодавчих стратегій, а національна антикорупційна культура формує відмінності у практиках публічного розкриття інформації: представники країн із розвиненими антикорупційними режимами частіше звітують про контакти з групами інтересів, ніж депутати з держав зі слабшими інституціями контролю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк Н., Краєвська О. Інституційна структура Європейського Союзу: формальні та політичні межі. *Політикус : науковий журнал*. 2024. № 4. С. 122-130. URL : http://politicus.od.ua/4_2024/20.pdf
2. Березанський І. В. Еволюція класичних політичних теорій під впливом глобальних викликів. URL: http://politicus.od.ua/3_2024/3.pdf
3. Вегеш І. М., Колодій М. М. Методологія політичної науки: етапи становлення. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/415e63b1-5b48-4bab-aa4d-7880dc5be1e5/content>
4. Інститут депутатської недоторканності: зарубіжний досвід. Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит Комітету Верховної Ради України, 8 с. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29307.pdf>
5. Ковальчук О., Ромців О. Депутатська недоторканість: крізь призму зарубіжного досвіду до українських реалій. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: "Юридичні науки". 2025. Том. 12, № 1 (45). С. 99-107.
6. Кравець А. Ю., Алексеєнко І. Г. Синергетична методологія та природничо-наукове пізнання як чинники прогнозування наукової новизни політологічних досліджень. Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках. 2022. № 5(1). Р. 90-97.
7. Красношопка А. В. Зняття депутатської недоторканності: плюси і мінуси. *Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес : матеріали міжнар. наук.-теорет. конф. студ. і аспірантів, 8-9 квітня 2020 р. / ред. кол. Є. І. Сокол [та ін.] ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". Харків : НТУ "ХПІ", 2020. С. 250-253.*
8. Мандат депутата у сучасних демократіях: права та відповідальність. Дослідження проблеми / Світлана Конончук, Олег Ярош ; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. К. : [Агентство «Україна»], 2011. 96 с.
9. Орденов С. Філософські засади теорії політичної комунікації. *Proceedings of the National Aviation University Series Philosophy Cultural*. 2025. Вип. 41 (1). С. 35-41.
10. Пфайфер Є. В. Значення політичної дії в теорії радикальної демократії. URL: http://politicus.od.ua/6_2024/4.pdf
11. Романюк П. Вільний мандат як елемент представницької демократії: історико-теоретичні нотатки. *Право та інновації*. 2015. № 3. С. 145-153. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2015_3_22

12. Ткач Б.А Інституціональні форми політичної відповідальності в Європейському Союзі URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/6/11.pdf>
13. Токовенко О. С., Третьак О. А. Оптимальна політологічна методологія: відповідь з позицій міждисциплінарного синтезу. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*. 2022. № 5.1. С. 98-104.
14. Юдіна Г. Особливості функціонування інституційного механізму Європейського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. Вип. 85(4). С. 370-377. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2024_85%284%29__57
15. Act concerning the election of the members of the European Parliament by direct universal suffrage. URL: https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/206078/A1_HR.pdf
16. Annual accounts (financial reports) and internal financial rules of Political Groups. URL: https://www.europarl.europa.eu/groups/accounts_en.htm
17. Assist EU website. URL: <https://portal.assisteu.eu/dashboard>
18. Auel K., Rozenberg O., Tacea A. Fighting back? And, if so, how? Measuring parliamentary strength and activity in EU affairs. *The Palgrave handbook of national parliaments in the European Union*. Palgrave: Basingstoke, 2015. 60–93.
19. Berlin I. Does political theory still exist? *Tabayyun*. 2022. № 11(42). P. 61-84.
20. Brandsma G. J. Otjes S. Gauging the roles of parliamentary staff. *Parliamentary Affairs*. 2024. № 77. P. 537–557.
21. Brandsma G. J. Transparency of EU Informal Trilogues through Public Feedback in the European Parliament: Promise Unfulfilled. *Journal of European Public Policy*. 2019. Vol. 26, № 10. P. 1464–1483.
22. Braun C., Busuioc M. Stakeholder Engagement as a Conduit for Regulatory Legitimacy? *Journal of European Public Policy*. 2020. Vol. 27, № 11. P. 1599–1611.
23. Bundes-Verfassungsgesetz (B-VG). StF: BGBl. №. 1/1930 (WV) idF BGBl. I №. 194/1999 (DFB). Fassung vom 07.12.2025. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000138>
24. Bunea A. Legitimacy through Targeted Transparency? Regulatory Effectiveness and Sustainability of Lobbying Regulation in the European Union. *European Journal of Political Research*. 2018. Vol. 57. P. 378–403.
25. Bunea A. Regulating European Union Lobbying: In Whose Interest? *Journal of European Public Policy*. 2019. Vol. 26, № 11. P. 1579–99.

26. Busby A., Belkacem K. Coping with the information overload: An exploration of assistants' backstage role in the everyday practice of European Parliament politics. 2013. *European Integration Online Papers*. 2013. № 17(4). P. 1–28.
27. Carey J. M. Legislative Voting and Accountability. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
28. Carpenter D. P., Krause G. A. Reputation and Public Administration. *Public Administration Review*. 2012. Vol. 72, № 1. P. 26–32.
29. Carroll B. J., Rasmussen A. Cultural Capital and the Density of Organised Interests Lobbying the European Parliament. *West European Politics*. 2017. Vol. 40, № 5. P. 1132–1152.
30. Carver T. Men in political theory. Manchester University Press, 2024. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Men_in_Political_Theory.html?id=WM4XmLb9Mk0C&redir_esc=y
31. Charter of Fundamental Rights of the European Union. (2016/C 202/02). URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT>
32. Christiansen T., Griglio E., Lupo N. Making representative democracy work: The role of parliamentary administrations in the European Union. *The Journal of Legislative Studies*. 2011. № 27(4). P. 477–493.
33. Christiansen T., Högenauer A. L., Neuhold C. National parliaments in the post-Lisbon European Union: Bureaucratization rather than democratization? *Comparative European Politics*. 2014. № 12(2). P. 121–140.
34. Coen D., Katsaitis A. Legislative Efficiency and Political Inclusiveness: The Effect of Procedures on Interest Group Mobilization in the European Parliament. *Journal of Legislative Studies*. 2019. Vol. 25, № 2. P. 278–294.
35. Colomer J. The European Union: A Federal, Democratic Empire? *Comparative European Politics: Third edition*. London and New York: Routledge, 2008. P. 280–306.
36. Consolidated text: Regulation (EU, Euratom) № 1141/2014 of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 on the statute and funding of European political parties and European political foundations. Document 02014R1141-20190327. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02014R1141-20190327>
37. Consolidated version of the Treaty on European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF
38. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12012E/TXT:en:PDF>

39. Corbett R., Jacobs F., Neville D., Cernoch P. The European Parliament. 10th Edition. John Harper Publishing Ltd. 2024. 516 p.
40. Corbett R., Jacobs F., Shackleton M. The European Parliament. London: Taylor & Francis, 2019. 298 p.
41. Coremans E., Meissner K. Putting power into practice: Administrative and political capacity building in the European Parliament's Committee for International Trade. *Public Administration*. 2018. № 96. P. 561–577.
42. Council Decision (EU, Euratom) 2018 amending the Act concerning the election of the members of the European Parliament by direct universal suffrage, annexed to Council Decision 76/787/ECSC, EEC, Euratom of 20 September 1976. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018D0994>
43. Crum B. Parliamentary accountability in multilevel governance: what role for parliaments in post-crisis EU economic governance? *Journal of European Public Policy*. 2018. № 25(2). P. 268–286.
44. Daily Notebook: 14-09-99(1). "Time for glasnost" says Prodi. URL: <https://www.europarl.europa.eu/press/sdp/journ/en/1999/n9909141.htm#2>
45. De Feo A., Jacobs F. The European experience of parliamentary administrations in comparative perspective. *The Journal of Legislative studies*. 2021. № 27(4). P. 554–576.
46. De Feo A., Shackleton M. (eds.). Shaping parliamentary democracy: collected memories from the European Parliament. London : Palgrave Macmillan, 2019. 135 p. URL: https://www.academia.edu/109396435/Shaping_Parliamentary_Democracy
47. Decision amending the Act concerning the election of the representatives of the European Parliament by direct universal suffrage, annexed to Council Decision 76/787/ ECSC, EEC, Euratom of 20 September 1976. Official Journal of the European Communities. № L 33/15. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31993D0081>
48. Dinan D. The political system of the European Union. *Routledge Handbook of European Politics*. London and New York: Routledge, 2015. P. 202–218
49. Dobbels M., Neuhold C. The roles bureaucrats play: The input of European Parliament (EP) administrators into the ordinary legislative procedure: A case study approach. *Journal of European Integration*. 2013. № 35(4). P. 375–390.
50. Eckersley R. Environmentalism and political theory: Toward an ecocentric approach. Routledge, 2023.
51. Egeberg M., Gornitzka Å., Trondal J., Johannessen M. Parliament staff: Unpacking the behaviour of officials in the European Parliament. *Journal of European Public Policy*. 2013. № 20(4). P. 495–514.

52. Egeberg M., Gornitzka Å., Trondal J., Johannessen M. The European parliament administration: Organizational structure and behavioral implications. *The Palgrave handbook of the European administrative system*. Palgrave Macmillan, 2015. P. 227–245.
53. Elomäki A., Haapala T. Politics of expertise in the European Parliament: Discursive constructions and contestations of expertise by party-political actors. *Journal of European Integration*. 2024. № 46(3). P. 321–339.
54. European Parliament: Facts and figures. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2024\)760403](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2024)760403)
55. Fabbrini F. Representation in the European Parliament: of false problems and real challenges. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*. 2015. № 75. P. 823–846
56. Fenster M. Transparency in Trump's America. *Governance*. 2017. Vol. 30, № 2. P. 173–175.
57. Gaonkar D. P., Topper K. (ed.). The Oxford Handbook of Rhetoric and Political Theory. Oxford University Press, 2026. URL: https://books.google.com.ua/books/about/The_Oxford_Handbook_of_Rhetoric_and_Poli.html?id=AIaaEQAAQBAJ&redir_esc=y
58. Gherghina S., Pilet J. B. Do Populist Parties Support for Referendums? A Comparative Analysis of Election Manifestos in Europe. *Electoral Studies*. 2021. Vol. 74. P. 102-119.
59. Grimmelikhuijsen S. G., Welch E. W. Developing and Testing a Theoretical Framework for Computer-Mediated Transparency of Local Governments. *Public Administration Review*. 2012. 72(4). P. 562-571. URL: https://www.researchgate.net/publication/254886771_Developing_and_Testing_a_Theoretical_Framework_for_Computer-Mediated_Transparency_of_Local_Governments
60. Hefftl C., Gattermann K. Interparliamentary cooperation in the European Union: Patterns, problems and potential. *The Palgrave handbook of national parliaments and the European Union*. Palgrave Macmillan, 2015. P. 94–115.
61. Heywood, A., Clayton C. Political theory: An introduction. Bloomsbury Publishing, 2023. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Political_Theory.html?id=uPeoEAAQBAJ&redir_esc=y
62. Hix S., Hagemann S. Could changing the electoral rules fix European Parliament elections? *Politique européenne*. 2009. № 2. P. 37–52.

63. Hix S., Hagemann S., Fratescu D. Effects of Transparency on Behaviour in the European Parliament. *Political Science and Political Economy Working Paper*. 2012. № 2012.
64. Högenauer A. L. The mainstreaming of EU affairs: A challenge for parliamentary administrations. *The Journal of Legislative Studies*. 2021. № 27(4). P. 535–553.
65. Högenauer A. L., Neuhold C. National parliaments after Lisbon: Administrations on the rise? *West European Politics*. 2015. № 38(2). P. 335–354.
66. Högenauer A. L., Neuhold C., Christiansen T. Parliamentary administrations in the EU. Palgrave Macmillan, 2016. URL: https://www.researchgate.net/publication/337732568_Parliamentary_Administrations_in_EU_Politics_The_Sources_and_Impact_of_Diversity
67. Honig B. Political theory and the displacement of politics. Cornell University Press, 2023. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Political_Theory_and_the_Displacement_of.html?id=9cFPly3yr0QC&redir_esc=y
68. Hooghe L., Bakker R., Brigevidich A. Reliability and Validity of Measuring Party Positions: The Chapel Hill Expert Surveys on Party Positioning. *European Journal of Political Research*. 2010. Vol. 49, № 5. P. 687–703.
69. Hooghe L., Marks G. Cleavage Theory Meets Europe's Crises: Lipset, Rokkan, and the Transnational Cleavage. *Journal of European Public Policy*. 2018. Vol. 25, № 1. P. 109–135.
70. Huber R. A., Ruth S. P. Mind the Gap! Populism, Participation and Representation in Europe. *Swiss Political Science Review*. 2017. Vol. 23, № 4. P. 462–484.
71. Ibenskas R., Bunea A. Legislators, Organizations and Ties: Understanding Interest Group Recognition in the European Parliament. *European Journal of Political Research*. 2020. Online first 1/08/2020. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12412>
72. Jančić D. The Barroso initiative: Window dressing or democratic boost? *Utrecht Law Review*. 2012. № 8(1). P 78–91.
73. Judgment of 19 December 2019. *Oriol Junqueras Vies*. C-502/19. EU:C:2019:1115.paragraphs 84-85. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX%3A62019CJ0502&utm_source
74. Judgment of 21 October 2008. Alfonso Luigi Marra v Eduardo De Gregorio, Antonio Clemente. Joined Cases C-200/07 and C-201/07. EU:C:2008:579. paragraph 24. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62007CJ0200>

75. Judgment of 30 April 2009. Italy and Donnici v Parliament. C-393/07 and C-9/08. EU:C:2009:275. paragraphs 55 to 57, 60 and 67. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=ecli:ECLI%3AEU%3AC%3A2009%3A275>
76. Juon A., Bochsler D. Hurricane or Fresh Breeze? Disentangling the Populist Effect on the Quality of Democracy. *European Political Science Review*. 2020. Vol. 12, № 3. P. 391–408.
77. Kleine M. Informal Governance and Legitimacy in EU Politics. *Journal of European Integration*. 2018. Vol. 40, № 7. P. 873–888.
78. Klüver H., Braun C., Beyers J. Legislative Lobbying in Context: Towards a Conceptual Framework of Interest Group Lobbying in the European Union. *Journal of European Public Policy*. 2015. Vol. 15, № 4. P. 447–461.
79. Kreppel A. Bicameralism and the balance of power in EU legislative politics. *The Journal of Legislative Studies*. 2018. № 24 (1). P. 11–33
80. Lelieveldt H., Princen S. The politics of the European Union. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.
81. Malesky E., Schuler P., Tran A. The Adverse Effects of Sunshine: A Field Experiment on Legislative Transparency in an Authoritarian Assembly. *American Political Science Review*. 2012. Vol. 106, № 4. P. 762–786.
82. Marković G. European Parliaments Control of the European Commission. *EU and comparative law issues and challenges series*. 2017. № 1. P. 471–489
83. Marshall D. Do Rapporteurs receive independent expert policy advice? Indirect lobbying via the European Parliament's Committee Secretariat. *Journal of European Public Policy*. 2012. № 19(9). C. 1377–1395.
84. McKee R. MPs staff, the unsung heroes: An examination of who they are and what they do. University College London, 2023. URL: https://www.ucl.ac.uk/social-historical-sciences/sites/social_historical_sciences/files/206_-unsung_heroes_-_full_report.pdf
85. Naurin D. Deliberation Behind Closed Doors. Transparency and Lobbying in the European Union. Colchester: ECPR Press, 2007. URL: <https://cadmus.eui.eu/entities/publication/4df42b1a-b91d-572c-87b0-a685402b50b2>
86. Neuhold C. Högenauer, A. L. An information network of officials? Dissecting the role and nature of the network of parliamentary representatives in the EP. *Journal of Legislative Studies*. 2016. № 22(2). P. 237–256.
87. Neuhold C., Dobbels M. Paper keepers or policy shapers? The conditions under which EP officials impact on the EU policy process. *Comparative European Politics*. 2015. № 13(5). P. 577–595.

88. Neunreither K. Elected legislators and their unelected assistants in the European Parliament. *The Journal of Legislative Studies*. 2002. URL: 10.1080/13572330200870004.
89. Notice to Members. Committee on Legal Affairs. CM\1303831EN.docx. URL: https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/288291/Principles%20for%20immunity%20cases_EN.pdf
90. Parliament, EPRS, European Parliament, November 2018. URL: https://epthinktank.eu/2018/10/11/eprs-oecd-conference-policies-can-mitigate-impact-of-jobs-losses-from-automation/ep-076086a_eprs_automation-5/
91. Parliament's right of legislative initiative. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2020\)646174](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2020)646174)
92. Pegan A. A temporal perspective on staff support in the European parliament. *Journal of European Integration*. 2022. № 44(4). P. 511–529.
93. Perez N. The case for methodological naturalisation: Between political theory and political science. *The British Journal of Politics and International Relations*. 2023. № 25. P. 617-632.
94. Peters G. Politicisation: What is it and why should we care? Civil servants and politics, a delicate balance. Public Sectors Organisations, 2013. P. 12–24.
95. Pollack M. The new institutionalisms and European integration. In A. Wiener, T. Diez (eds.), *European integration theory* (2nd ed.). New York : Oxford University Press, 2009. P. 125–143.
96. Poptcheva E. M. Parliamentary Oversight: Challenges Facing Classic Scrutiny Instruments and the Emergence of New Forms of ‘Steering’ Scrutiny. In O. Costa (ed.), *The European Parliament in Times of EU Crisis*. London : Palgrave Macmillan, 2018. P. 25–52.
97. Protocol (№ 7) on the privileges and immunities of the European Communities. 8 April 1965. *Official Journal of the European Union*. URL : <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2004:310:0261:0266:en:PDF>
98. Rafanelli L. M. Justice, injustice, and artificial intelligence: Lessons from political theory and philosophy. *Big Data & Society*. 2022. № 9(1). URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/20539517221080676>
99. Rasmussen M. K. The Battle for Influence: The Politics of Business Lobbying in the European Parliament. *Journal of Common Market Studies*. 2015. Vol. 53. P. 365–382.
100. Resolution on the Statute of Members of the European Parliament. 15 September 1983. in OJ C 277. 17.10.1983. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:1983:277:FULL>

101. Ripoll A. S. The European Parliament. Red Globe Press, 2017.
102. Romanyshyn I., Neuhold C. The European Parliament's administration: Between neutral and politicised competence. Civil servants and politics, a delicate balance. Public Sectors Organisations, 2013. P. 205–228
103. Romme A., Van de Loo H., Dankbaar B. How to control civil servants: Designing and testing a solution informed by game theory. *Administrative Sciences*. 2022. № 12, Article 53. <https://doi.org/10.3390/admsci12020053>
104. Rüdiger W., Sajuria J. Green Party Members and Grass-Roots Democracy: A Comparative Analysis. *Party Politics*. 2020. Vol. 26, № 1. P. 21–31.
105. Ruiter E. The politics of advice in the European Parliament: Understanding the political role of group advisors [Unpublished doctoral thesis]. Maastricht University. 2019. <https://doi.org/10.26481/dis.20190313er>
106. Rules of Procedure of the Austrian Federal Council. URL: <https://www.parlament.gv.at/en/explore/making-laws/legal-bases/rules-of-procedure-of-the-austrian-federal-council>
107. Rules of Procedure of the Austrian National Council. URL: <https://www.parlament.gv.at/en/explore/making-laws/legal-bases/rules-of-procedure-of-the-austrian-national-council/>
108. Rules of Procedure. European Parliament 2024–2029. URL: https://www.europarl.europa.eu/rules/rules20240716/Rules20240716_EN.pdf
109. Seimas of the Republic of Lithuania Statute. 17 February 1994 № I-399. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/eac9d4424d0b11f0a19dcea0bcc863ad?jfwid=111of2ppko>
110. Shackleton M. Transforming representative democracy in the EU? The role of the European Parliament. *Journal of European Integration*. 2017. № 39(2). P. 191–205
111. Spitzenkandidaten or the lead candidate process: Ways to Europeanise elections to the European Parliament. 2023. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/749776/EPRS_STU\(2023\)749776_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/749776/EPRS_STU(2023)749776_EN.pdf)
112. Stasavage D. Open-Door or Closed-Door? Transparency in Domestic and International Bargaining. *International Organization*. 2004. Vol. 58, № 4. P. 667–703.
113. Statute governing Members of the Assembleia da República: Law no. 7/93 of 1 March 1993. URL: <https://www.parlamento.pt/sites/EN/Parliament/Documents/StatuteofMembers.pdf>

114. Stephan L., Högenauer A. L. Who's got MPs' back? Understanding the drivers of specialisation in the offices of MPs. Politics and Governance. URL: <https://www.cogitatiopress.com/politicsandgovernance/article/view/10605>
115. The Authority for European Political Parties and European Political Foundations. URL: <https://www.appf.europa.eu/appf/en/home/the-authority>
116. The Constitution of Finland 11 June 1999 (731/1999, amendments up to 817/2018 included). URL: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/fin134323.pdf>
117. The Constitution of the Kingdom of the Netherlands 2018: Constitution. URL: <https://www.government.nl/topics/constitution/documents/reports/2019/02/28/the-constitution-of-the-kingdom-of-the-netherlands>
118. The Constitution of the Republic of Lithuania. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=rivwzvpvg&documentId=TAIS.211295&category=TAD>
119. The EP and the EPPO sign an agreement to enhance cooperation. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20241128IPR25653/the-ep-and-the-eppo-sign-an-agreement-to-enhance-cooperation>
120. The European Parliament after Brexit. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA\(2020\)642259](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA(2020)642259)
121. The European Parliament. Budget online. URL: <https://eur-lex.europa.eu/budget/www/index-en.htm>
122. The European Parliament. Seating in the Chamber. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/faq/14/seating-in-the-chamber>
123. The European Parliament. The Political groups of the European Parliament. URL: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/organisation-and-rules/organisation/political-groups>
124. The European Parliament. What are political groups and how are they formed? URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/faq/13/what-are-political-groups-and-how-are-they-formed>
125. The Rules of Order of Saeima. URL: <https://www.saeima.lv/en/legislative-process/rules-of-procedure>
126. Tomasi J. Liberalism beyond justice: Citizens, society, and the boundaries of political theory. 2021.
127. Vaitsekhovska O. To the questions of the international legal personality of subnational entities in the international financial legal order. *Legea si Viata*. 2019. Septembrie. C. 27–31
128. Van der Hulst M. The Parliamentary Mandate - A Global Comparative Study. Geneva: Inter-Parliamentary Union, 2000 162 p. URL : http://archive.ipu.org/pdf/publications/mandate_e.pdf

129. Von Beyme K. Parliamentary democracy: Democratization, destabilization, reconsolidation, 1789–1999. London : Palgrave Macmillan, 2000.
130. Westphal M. Affective polarization and political theory. Handbook of affective polarization, 2024. P. 34-50.
131. Winzen T. Technical or political? An exploration of the work of officials in the Committees of the European Parliament. *Journal of Legislative Studies*. 2011. № 17. P. 27–44.